

Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών

Ορθόδοξη Χριστιανική Θεολογία και Θρησκευτικός
Πλουραλισμός

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Από την Ενοχή στην Αγάπη. Θρησκευοψυχολογική θεώρηση της παραβολής του Ασώτου
υιού».

ΜΑΚΡΙΔΟΥ ΜΑΡΙΑ

Επιβλέποντες Καθηγητές : Α' Δεσπότης Σωτήριος
Β' Μπολιάκη Ελένη

«Η επιστροφή του ασώτου υιού» του Rembrandt.

ΗΡΑΚΛΕΙΟ, ΜΑΪΟΣ 2026.

© Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, 2026

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία της φοιτήτριας που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης η συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση της συγγραφέα/δημιουργού. Η συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Από την Ενοχή στην Αγάπη. Θρησκευοψυχολογική θεώρηση της παραβολής του Ασώτου υιού».

ΜΑΚΡΙΔΟΥ ΜΑΡΙΑ

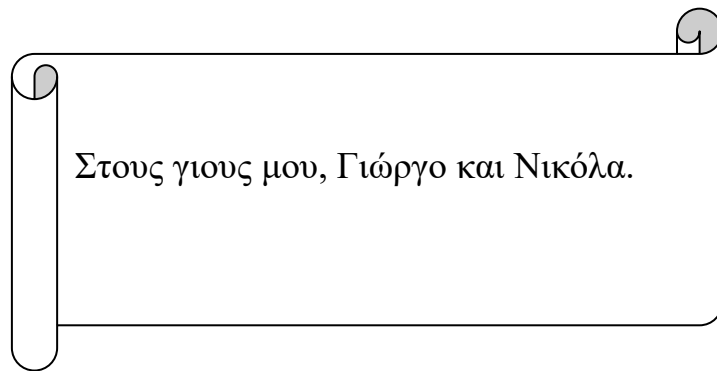
Επιτροπή επίβλεψης διπλωματικής εργασίας

Επιβλέπων καθηγητής Α

Δεσπότης Σωτήριος

Επιβλέπουσα καθηγήτρια Β

Μπολιάκη Ελένη

Στους γιους μου, Γιώργο και Νικόλα.

Περίληψη

Μέσα από τη συνάντηση της θεολογική σκέψης με τη ψυχολογία και τη ψυχανάλυση, η παρούσα εργασία επιχειρεί να ρίξει φως στην οντολογική κατάσταση των προσώπων της παραβολής του Ασώτου Υιού ή του Σπλαχνικού Πατέρα, όπως συνηθίζεται να αποκαλείται από τη σύγχρονη έρευνα. Ιδιαίτερα, επιχειρείται να αναλυθεί η υπαρξιακή πορεία του ασώτου υιού, ο οποίος, μέσα από την εμπειρία της φυγής, της απώλειας και της μετάνοιας, οδηγείται τελικά στην πατρική αγκαλιά και στην άνευ όρων αποδοχή και αγάπη. Η παραβολή δεν προσεγγίζεται μόνο ως θεολογικό κείμενο, αλλά και ως μια αφήγηση που συμβολίζει την ψυχική πορεία του ανθρώπινου υποκειμένου από την ενοχή και την άγνοια, στην αυτογνωσία και την ελευθερία που προσφέρει η αγάπη μέσα από την αποκατάσταση των σχέσεων. Στη μετανεωτερική εποχή, με τα υπαρξιακά αδιέξοδα να ταλανίζουν τον άνθρωπο περισσότερο ίσως από κάθε άλλη ιστορική περίοδο, η ιστορία του ασώτου έρχεται να υπενθυμίσει την ανάγκη για συγχώρεση και αποδοχή, προτείνοντας μια πορεία κατά την οποία η υπέρβαση της ενοχής και η συνύπαρξη με τους άλλους εν ελευθερία, επιτυγχάνεται μέσω της επιστροφής στις αυθεντικές σχέσεις και την εμπειρία της αγάπης.

Λέξεις – κλειδιά

Ενοχή, φόβος, φυγή, μετάνοια, επιστροφή, αγάπη, αποδοχή, συμφιλίωση, υπέρβαση συνεξάρτησης.

Abstract

Through the meeting of theological thought with psychology and psychoanalysis, this paper attempts to shed light on the ontological state of the characters in the parable of the prodigal son or the compassionate father, as it is commonly called by modern research. In particular, it seeks to analyze the existential journey of the prodigal son, who, through the experience of flight, loss, and repentance, is ultimately led into the father's embrace and to unconditional acceptance and love. The parable is approached not only as a theological text but also as a narrative, symbolizing the psychological journey of the human subject from guilt and ignorance to the self-knowledge and freedom, offered by love through the restoration of relationships. In the postmodern era, with existential impasses plaguing humanity more than ever, the story of the prodigal son comes to remind the need for forgiveness and acceptance, proposing a path in which the overcoming of guilt and coexistence with others in freedom, is achieved through return to authentic relationships and the experience of love.

Keywords

Guilt, fear, flight, repentance, return, love, acceptance, reconciliation, transcending codependency .

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....	1
Εισαγωγή	3
Κεφάλαιο 1ο : Η παραβολή του Ασώτου Υιού (Κατά Λουκάν 15,11-32).	10
1.1 Το κατά Λουκάν Ευαγγέλιο.....	10
1.2 Ερμηνευτικές μέθοδοι βιβλικών κειμένων.	11
1.3 Οι Παραβολές του Ιησού.....	13
1.4 Η παραβολή του Ασώτου Υιού (Λκ. 15,11-32)-Ιστορική προσέγγιση.....	16
Κεφάλαιο 2ο : Η ενοχή και η αγάπη ως ψυχολογικοί παράγοντες του θρησκευτικού φαινομένου.....	23
2.1 Η ενοχή στην Ορθόδοξη χριστιανική παράδοση.....	23
2.2 Η προϋπάρχουσα της ενοχής ενοχική ευαισθησία ως πνευματικό και ψυχολογικό στοιχείο της προσωπικότητας.....	25
2.3 Η ψυχολογική θεώρηση της ενοχής.....	27
2.4 Η Αγάπη ως υπέρβαση του φόβου και της ενοχής.....	31
2.4.1 Η Αγάπη στην ψυχαναλυτική ερμηνεία για τη θρησκεία.....	31
2.4.2 Ο Θεός αγάπη εστί.....	34
2.5 Η τοξικότητα στην ενοχή και στην αγάπη.....	36
Κεφάλαιο 3ο : Θρησκευτοψυχολογική θεώρηση της παραβολής.	39
3.1 Ο Πατέρας ως εικόνα του Θεού.....	39
3.2 Ο άσωτος υιός.....	43
3.2.1 Φυγή και πτώση.....	43
3.2.2 «Εἰς ἑαυτὸν δὲ ἔλθων»- Η επιστροφή.....	46
3.3 Ο πρεσβύτερος υιός.....	49
Κεφάλαιο 4ο : Ο Άσωτος ως υπαρξιακό πρότυπο στη σύγχρονη εποχή.....	53
4.1 Υπαρξιακή πορεία του ασώτου.	53
4.2 Άσωτος και Οιδίποδας.....	55

4.3 Άσωτος και Ισαάκ.....	57
4.4 Ο Άσωτος ως πρότυπο σήμερα.....	60
Κεφάλαιο 5ο : Η ελληνική οικογένεια και η συνεξάρτηση. Η επιστροφή του Ασώτου ως υπέρβαση της συνεξάρτησης.....	62
5.1 Ορισμός της οικογένειας και οικογενειακά μοντέλα.....	62
5.2 Το σύνδρομο της ελληνικής οικογενειακής πολυκατοικίας.....	64
5.3 Ο άσωτος ως πρότυπο υπέρβασης της συνεξάρτησης.....	67
Συμπεράσματα.....	71
Επίλογος.....	72
Βιβλιογραφία.....	74

Συντομογραφίες

βλ.	Βλέπε
δλδ.	δηλαδή
εκδ.	έκδοση/εκδότης
Κ.Δ	Καινή Διαθήκη
μ.Χ.	μετά Χριστόν
μτφρ	μετάφραση
ό.π.	όπου παραπάνω
Π.Δ.	Παλαιά Διαθήκη
π.Χ.	προ Χριστού
PG	J.P.Migne (επιμ.), <i>Patrologiae cursus completus, series Graeca.</i>

Συντμήσεις Βιβλίων Π.Δ/Κ.Δ

Γέν.	Γένεσις
Λευ.	Λευιτικόν
Δτ.	Δευτερονόμιον
Β' Βασ.	Β' Βασιλειών
Ησ.	Ησαΐας
Μτ.	Κατά Ματθαίον Ευαγγέλιο
Μκ.	Κατά Μάρκον Ευαγγέλιο
Λκ.	Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο
Ιώ.	Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο
Ρωμ.	Προς Ρωμαίους Επιστολή
Α' Ιώ.	Α' Ιωάννου Επιστολή

Πρόλογος

«Κραυγή»
του Έντβαρντ Μουνκ

Κατά την πρώτη μου νεότητα, ο πίνακας του Μουνκ «Η **Κραυγή**», ένας από τους πιο αναγνωρίσιμους πίνακες στην ιστορία της τέχνης, δεν είχε να μου κομίσει κάποιο σημαντικό νόημα που να αφορά την εσωτερικότητά μου. Ήταν μια εποχή που το μέλλον απλωνόταν μπροστά μου ελπιδοφόρο και δεν είχα ιδιαίτερες υπαρξιακές αγωνίες να με ταλαιπωρούν. Όπως ο άσωτος υιός της γνωστής παραβολής του Χριστού, ανυπομονούσα κι εγώ να εγκαταλείψω την πατρική εστία και να ζήσω ανεξάρτητη και ελεύθερη. Πηγαίνοντας σε πόλη μακρινή, άρχισα να απολαμβάνω την κοσμική ζωή της πρωτεύουσας δίχως ιδιαίτερες έγνοιες. Οι συνθήκες, όμως, άλλαξαν, λόγω της οικονομικής κρίσης, και όπως ήταν επόμενο, κατά την σκληρή περίοδο των μνημονίων, μου χτύπησε την πόρτα η ανεργία, η οικονομική δυσπραγία και η δυσκολία στην αντιμετώπιση των διαπροσωπικών μου σχέσεων. Το υπαρξιακό μου αδιέξοδο δεν άργησε να αναδυθεί και η κραυγή που έβγαινε από μέσα μου έμοιαζε με αυτή του απομονωμένου και εσωτερικά ερημωμένου ατόμου του γνωστού πίνακα. Ξεκίνησε τότε ένα ταξίδι αυτοανακάλυψης για εμένα, ένας δρόμος που, όπως επιτυχώς επεσήμανε στο ομώνυμο βιβλίο του ο γνωστός ψυχίατρος Σκοτ Πεκ, είναι ο λιγότερο ταξιδεμένος. Η κατάληξη υπήρξε ευτυχής, όπως αντίστοιχα και στην παραβολή του

Μακρίδου Μαρία. Από την Ενοχή στην Αγάπη. Θρησκευοψυχολογική
θεώρηση της παραβολής του ασώτου υιού.

ασώτου, με την επιστροφή στον πατρικό οίκο και στην αγκαλιά της οικογένειας, όμως, ανεξαρτήτως της όποιας συνέχειας θα μπορούσε να υπάρξει στην ιστορία του ασώτου, προσωπικά συνεχίζω να διαβαίνω έως και σήμερα τον δρόμο αυτό, και φυσικά θα συνεχίσω έως το τέλος του βίου μου. Η ανθρώπινη αγωνία, είτε εκφράζεται μέσα από την τέχνη είτε αρθρώνεται μέσω θρησκευτικών, πνευματικών και ψυχολογικών αφηγημάτων, αποτελεί σταθερό πεδίο αναζήτησης νοήματος και ταυτότητας. Στην *Κραυγή* δεν αποτυπώνεται απλά μια ενδοψυχική σύγκρουση, αλλά κυρίως η απουσία σχέσεων. Η εσωτερική ρήξη με τον εαυτό μας και η ανάγκη για αναφορά σε κάποιον Άλλον.

Στην παραβολή του Ασώτου Υιού, είτε αυτή ερμηνεύεται με θεολογικούς είτε με ψυχολογικούς όρους, διαγράφεται η πορεία του ανθρώπου από την ψευδαίσθηση της αυτονομίας προς την εμπειρία της ενοχής και της εσωτερικής ερήμωσης, αλλά ταυτόχρονα προβάλλεται και η δυνατότητα της επιστροφής και της αποκατάστασης. Η απομάκρυνση του υιού και η επιστροφή του φωτίζουν τη δυνατότητα μιας σχέσης που, χωρίς να καταργεί την ελευθερία, θεμελιώνεται στην αγάπη.

Στο σύγχρονο ελληνικό οικογενειακό πλαίσιο, πολύ συχνά παρατηρείται η συνεξάρτηση, μια μορφή σχέσης στην οποία η εγγύτητα μετατρέπεται σε έλεγχο και η φροντίδα σε πηγή ενοχής και άγχους. Η δυσκολία οριοθέτησης και αυτονόμησης γεννά μια υπαρξιακή κραυγή, καθώς το άτομο αδυνατεί να υπάρξει ως ελεύθερο πρόσωπο εντός της σχέσης.

Η παρούσα διπλωματική εργασία επιχειρεί, μέσα από τη θρησκευοψυχολογική προσέγγιση της παραβολής του Ασώτου Υιού, να διερευνήσει τη μετάβαση από σχέσεις ενοχής, συγχώνευσης και συμβιωτισμού, σε σχέσεις ελευθερίας και αγάπης.

Οφείλω να απευθύνω εγκάρδιες ευχαριστίες στον καθηγητή κ. Σωτήρη Δεσπότη που υπήρξε όχι μόνο σημαντικός παρακινητής στην επιλογή του θέματος της εργασίας, αλλά και ευγενέστατος συμπαραστάτης στην προσπάθεια ολοκλήρωσης του πονήματος. Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω και στην κ. Μπολιάκη Ελένη, για όλες τις χρήσιμες δεξιότητες που αποκόμισα καθ' όλη τη διάρκεια της συνεργασίας μας. Τέλος, τη μεγαλύτερη ευγνωμοσύνη αισθάνομαι την ανάγκη να την απευθύνω στο σύζυγό μου και τους δύο γιους μας για τη στήριξη και την υπομονή τους, αλλά κυρίως για το καθρέφτισμα της ψυχής μου μέσα από τον καθημερινό μας βίο.

Εισαγωγή

Οι επιστήμονες της ψυχικής υγείας καταγράφουν πολύτιμες πληροφορίες αναφορικά με τις ψυχολογικές διεργασίες που βιώνει εντός του ο νέος άνθρωπος κατά την πορεία του προς την ενηλικίωση. Από τις πιο τυπικές διεργασίες είναι η επαναδιαπραγμάτευση των παιδικών ψυχικών συγκρούσεων, η οποία κατά βάση χαρακτηρίζει την εφηβεία, και αναστατώνει τόσο το ίδιο το άτομο, όσο και το περιβάλλον του. Πρόκειται κυρίως για συγκρουσιακές καταστάσεις που σχετίζονται με την επιθετικότητα και τη σεξουαλικότητα.¹ Οι τεράστιες ορμονικές και σωματικές μεταβολές, κατά την περίοδο αυτή, καθιστούν τις επιθετικές διαθέσεις και την αφυπνιζόμενη σεξουαλικότητα ως εσωτερική απειλή. Ο θυμός δεν μεταφράζεται πια ως κατεστραμμένο παιδικό παιχνίδι και οι αγκαλιές ή τα χάρδια δημιουργούν στον έφηβο την ανάγκη απόσυρσης. Η τακτοποίηση των ψυχολογικών εκκρεμοτήτων που έρχονται από την παιδική ηλικία προβάλλει επιτακτική, προκειμένου να μη βιώσει ο έφηβος στον ενήλικο βίο του ανώριμες, ανεύθυνες και συγκρουσιακές σχέσεις λόγω της ψυχικής του καθήλωσης. Αν δεν αντιμετωπιστεί με τη δέουσα προσοχή η πραγματικότητα αυτή, και απαξιωθεί ή ενοχοποιηθεί η ύπαρξη των ψυχικών αυτών φαινομένων, τότε οι επιπτώσεις μπορεί να είναι ολέθριες για τον άνθρωπο, ο οποίος θα καταφύγει σε μια νευρωτική οργάνωση της προσωπικότητάς του και στην ανάπτυξη εντός του ενός «ψευδούς» εαυτού.² Εάν ένα παιδί μεγαλώσει μαθαίνοντας να καταπιέζει και να απωθεί τα συναισθήματα θυμού, σεξουαλικότητας και ανταγωνιστικότητας, για να συμμορφωθεί με τις ψυχικές ανάγκες των γονέων και της κοινωνίας, τότε τα συναισθήματα αυτά εκρήγνυνται απρόβλεπτα κατά την εφηβεία. Στην ενήλικη ζωή εμφανίζονται ως

¹ π. Αδ. Αυγουστίδη, *Αγιότητα και ενηλικίωση*, 2021, στο <https://agiazoni.gr/slug-500/>. (Ημ. Ανάκτησης:11/01/2026).

² Ο όρος «ψευδής» εαυτός ανήκει στον D. Winnicott και τον αντιπαραβάλλει με τον «αληθή» εαυτό. Κατά τον Winnicott, το προσωπικό ψεύδος έγκειται στην αποσύνδεση των ψυχικών λειτουργιών από το σώμα και στην πρόσδεσή τους στο άρμα της διάνοιας. Η ανισορροπία αυτή σε συνδυασμό με την πρόωγη ανάδειξη της διάνοιας καθιστά τον άνθρωπο μη αυθεντικό. Στο επίπεδο της συμπεριφοράς εμφανίζεται ως συμμόρφωση και στο επίπεδο της ενδοψυχικής ζωής ως διανοητικοποίηση. Βλ. π. Β. Θερμού, *Αναζητώντας το Πρόσωπο. Αληθής και Ψευδής εαυτός κατά τον Donald Winnicott και κατά τον Άγιο Γρηγόριο Παλαμά.*(Αθήνα: Εκδ. Αρμός, 1998) σ. 18-20.

Μακρίδου Μαρία. Από την Ενοχή στην Αγάπη. Θρησκευτοψυχολογική θεώρηση της παραβολής του ασώτου υιού.

προβλήματα διαπροσωπικών σχέσεων. Το μεγαλύτερο πρόβλημα προκύπτει, όταν το άτομο για να αντιμετωπίσει την πίεση των ψυχοσωματικών του απωθημένων, καταφεύγει σε θρησκευτικά διανοητικά συστήματα. Η διανοητική θρησκευτικότητα, δομημένη πάνω σε μια άκαμπτη ηθική καθαρότητα,³ θα προσπαθήσει να υποκαταστήσει τα ψυχικά τραύματα και θα χαθεί η ευκαιρία της μεταβολής του τρόπου της ύπαρξης. Η βέβαιη επιστροφή ωστόσο των απωθημένων, τα οποία επιζητούν με επιμονή πληρότητα, φυσική και ψυχική, θα συμβεί με τη μορφή νευρωτικών ή και ψυχωτικών συμπτωμάτων.

Όσα αναφέρθηκαν αποτελούν πανανθρώπινες αλήθειες, τις οποίες περιέχουν τόσο η θεολογική παράδοση όσο και η ψυχαναλυτική θεωρία. Η αναζήτηση του αληθινού εαυτού, η ψυχική καθαρότητα και η αναζήτηση νοήματος του βίου, αποτελούν αφενός ενδείξεις ειλικρινούς θρησκευτικότητας, αφετέρου είναι αξονικά στοιχεία της ψυχανάλυσης και ανάγονται στις απαρχές της ιστορίας του ανθρώπινου υποκειμένου.

Είναι ευρέως γνωστό πως ο Freud, πατέρας της ψυχανάλυσης και ερευνητής του ασυνειδήτου, συνέδεσε τον μύθο του Οιδίποδα με τους ενδογενείς ψυχικούς παράγοντες του φόβου και της αγάπης. Υποστήριξε μάλιστα πως η οιδιπόδεια «αμφιροπία» (ambivalenz) προς το φόβο και την αγάπη υπήρξε και η ψυχική πηγή της θρησκείας.⁴ Τα δύο αυτά συναισθήματα, ο φόβος και η αγάπη, πηγάζουν από το οιδιπόδειο σύμπλεγμα και διαμορφώνονται μέσω της προβολής (Projektion) του υποκειμένου στο αντικείμενο. Η εσωτερική εχθρότητα και το μίσος για τον πατέρα μεταβάλλονται σε φόβο για τιμωρία, εξαιτίας του αισθήματος της ενοχής, και ο πόθος για την μητέρα αντικαθίσταται από την αγάπη προς τον Θεό – πατέρα. Στο βιβλίο του «*Τοτέμ και Ταμπού*», υποστήριξε την θεωρία ότι υπήρχε μια αρχέγονη ορδή την οποία εξουσίαζε ένα αυστηρός, βίαιος και ζηλότυπος πατέρας που μονοπωλούσε όλες τις γυναίκες της φυλής. Οι γιοι, που μισούσαν τον πατέρα, επαναστάτησαν, τον σκότωσαν και τον έφαγαν, για να οικειοποιηθούν τη δύναμή του. Στη συνέχεια όμως, αισθάνθηκαν ένα έντονο συναίσθημα ενοχής που οδήγησε στη μεταμέλεια

³ «Φαντασιωτική ναρκισσική καθαρότητα» όπως την χαρακτηρίζει ο π. Ν. Λουδοβίκος στην κριτική του βιβλίου του π.Β. Θερμού ‘Αναζητώντας το πρόσωπο..’ στο περιοδικό Σύναξη. Βλ. π. Νικ. Λουδοβίκος, *Βιβλιοκριτική*, Σύναξη, τ. 68 (1998), σ. 121–22.

⁴ Βλ. τη μελέτη του Μιχ. Κ. Μακράκη, *Ψυχαναλυτική Ερμηνεία της Θρησκείας. Η πρώτη προσέγγιση της θρησκείας στην ιστορία της ψυχανάλυσης*. (Εκδ. Αρμός, 1995).

για το έγκλημά τους . Η ενοχή τους οδήγησε στη θέσπιση δύο βασικών κανόνων, την απαγόρευση του φόνου του τοτέμ, ως υποκατάστατου του πατέρα, και την απαγόρευση της αιμομιξίας. Ό, τι απαγόρευε ο αρχέγονος πατέρας, τώρα το υπερασπίζονταν οι ίδιοι οι γιοι που τον σκότωσαν, επιδεικνύοντας μια αναδρομική υπακοή. Διαμόρφωσαν το «συναίσθημα ενοχής του υιού» που με τη σειρά του δημιούργησε την αίσθηση του Νόμου⁵ και κατέστησε δυνατή τη ζωή της κοινότητας. Η ζωή αυτή βασιζόταν στις απαγορεύσεις, που συναντώνται στον τοτεμισμό, και που αντιστοιχούν, κατά τον Freud, στις απωθημένες επιθυμίες του οιδιπόδειου συμπλέγματος, την πατροκτονία και την αιμομιξία.⁶ Ο φόβος, το μεταποιημένο δηλαδή μίσος του παιδιού, εξαιτίας της ανάγκης του για προστασία από τον πατέρα, οδηγεί στην αγάπη, τη μεταποιημένη δηλαδή libido, για τον εξυψωμένο πια πατέρα, το Θεό-πατέρα. Γι' αυτό και η πράξη αυτή, ο πρώτος αρχέγονος φόνος, το προπατορικό αμάρτημα της ανθρωπότητας, αποτελεί σύμφωνα με τον Βιεννέζο ψυχίατρο, τη βάση της θρησκείας και της ηθικής.

Πριν από την ενοχή για μια εκτελεσμένη ή και προτιθέμενη ακόμη πράξη, ο Freud τοποθετεί το άγχος (Angst) που γεννά την ενοχή.⁷ Κατά τον ίδιο τρόπο που έναν αιώνα πριν, ο Δανός φιλόσοφος και θεολόγος Kierkegaard έθετε την αγωνία (Angest) πριν από την αμαρτία, συγκεκριμένα πριν από την πρώτη αμαρτία του Αδάμ. Στο έργο του «*Η Έννοια της Αγωνίας*», υποστηρίζει ότι η αθωότητα του Αδάμ είναι άγνοια, άγνοια της διαφοράς ανάμεσα στο καλό και το κακό. Στην κατάσταση αυτή το πνεύμα βρίσκεται σε ηρεμία και ανάπαυση, αλλά υπάρχει και μια ακαθόριστη συναίσθηση, ένα τίποτα που γεννά την αγωνία. Όπως στα παιδιά που διακρίνεται η αγωνία με τη μορφή της αναζήτησης περιπέτειας και μυστηρίου. Δεν υπάρχει ακόμη ενοχή. Η απαγόρευση του Θεού όμως διεγείρει την επιθυμία του Αδάμ

⁵Με τον όρο Νόμο αναφερόμαστε τόσο στο εξωτερικό σύνολο κανόνων που συμβάλλουν στην οργάνωση της κοινωνίας, όσο και στον εσωτερικευμένο συμβολικό κανόνα που διαμορφώνει το υποκείμενο. Στη ψυχανάλυση ο πατέρας λειτουργεί ως τρίτος παράγοντας που διακόπτει τη σχέση μητέρας και παιδιού, εισάγοντας την απαγόρευση και το Νόμο. Αυτό βοηθά το παιδί να αναπτύξει ατομική ταυτότητα.

⁶ Μιχ. Κ. Μακράκης, *Ψυχαναλυτική Ερμηνεία της Θρησκείας. Η πρώτη προσέγγιση της θρησκείας στην ιστορία της ψυχανάλυσης.*, ό.π., σ. 64.

⁷ Ως διττή πηγή της ενοχής κατά τον Freud θεωρείται το άγχος μπροστά στην εξουσία ή αλλιώς μπροστά στην απώλεια της αγάπης και την επιβολή τιμωρίας, και το κατοπινό άγχος μπροστά στο Υπέρ-Εγώ, δηλαδή το συνειδησιακό άγχος. Βλ. Μιχ. Κ. Μακράκης, *Ψυχαναλυτική Ερμηνεία της Θρησκείας. Η πρώτη προσέγγιση της θρησκείας στην ιστορία της ψυχανάλυσης.*, ό.π., σ. 75.

και ταυτόχρονα την αγωνία του, γιατί διεγείρεται εντός του η δυνατότητα της ελευθερίας, η αγωνιώδης δυνατότητα του ότι μπορεί.⁸ Ακολουθεί η πτώση στην αμαρτία, ως ποιοτικό άλμα του Αδάμ από την αθωότητα στην ενοχή, και η αμαρτία που εγκαθιδρύεται από τον ίδιο, επιφορτίζεται κι αυτή στη συνέχεια με αγωνία.

Με τη νευρωτική συμπεριφορά του Αδάμ, και το νευρωτικό άγχος που τον κατέκλυσε μετά την παράβαση της εντολής του Θεού, ασχολήθηκε ο καθηγητής Ιωάννης Κορναράκης στο έργο του «Η Νεύρωση ως Αδαμικό Πλέγμα».⁹ Για τον καθηγητή, ο Αδάμ θα μπορούσε να ακολουθήσει την οδό της ομολογίας της ενοχής του και της συγχώρησης από το Θεό. Εν τούτοις, επιλέγει να απωθήσει την ενοχή του κι αισθάνεται φόβο στο κάλεσμα του Θεού : «Αδάμ που ει»;¹⁰ Ο φόβος αυτός είναι το νευρωτικό άγχος, γιατί με την ρήξη της σχέσης του με το Θεό και την απώθηση της ενοχής του, ο Αδάμ βρέθηκε μπροστά σ' ένα υπαρξιακό κενό που του προκάλεσε σύγχυση και απόγνωση, δημιουργήθηκε εντός του ένα πλέγμα που τον οδήγησε σε αφόρητο άγχος. Το κάλεσμα του Θεού λειτούργησε ως αίτιο εκδήλωσης του νευρωτικού του πλέγματος, την ανεπιτυχή λύση του οποίου επεχείρησε ο Αδάμ με τη φυγή. Στην ευκαιρία που του δίνει ο Θεός να ομολογήσει την ενοχή του και να μετανοήσει, αυτός αντιδρά νευρωτικά προβάλλοντας την απωθημένη στο ασυνείδητο ενοχή του στο πρόσωπο του Θεού, αφού αυτός είναι ο πραγματικός υπεύθυνος για την τραγική κατάσταση στην οποία βρέθηκε. Κατηγορεί το Θεό για τη γυναίκα που του έδωσε, και η συμπεριφορά αυτή, κατά τον Caruso, τον οποίο επικαλείται ο Κορναράκης, είναι η ουσία της νεύρωσης, αφού διαταράχθηκε εντός του η ικανότητα αξιολογικής επιλογής κατά την αντιμετώπιση των ζωτικών προβλημάτων. Ενώπιον του Θεού προτιμά την αποφυγή των συνεπειών της παράβασης και κατά συνέπεια το υπαρξιακό ψέμα.¹¹ Το γεγονός ότι κύριο στοιχείο της νεύρωσης είναι η ενοχή, όπως αποδέχονται οι περισσότεροι ψυχολόγοι ερευνητές, μας οδηγεί κατά τον Κορναράκη στη σύμπτωση των στοιχείων της νεύρωσης με τα στοιχεία της συμπεριφοράς του Αδάμ. Η νεύρωση, κατ' αυτόν, είναι η πρώτη ψυχική νόσος στην ιστορία

⁸ Σόρεν Κίρκεγκαρντ, *Η Έννοια της Αγωνίας*. μτφρ Γιάννης Τζαβάρας. (Εκδ. Δωδώνη, 2013)., σ. 56.

⁹ Ιω. Κορναράκης, *Η Νεύρωση ως Αδαμικό Πλέγμα. Η απώθηση της αλήθειας στον βιωματικό πυρήνα της νεύρωσης*. (Εκδ. Αρμός, 2009)., σ. 60-63.

¹⁰ Γεν. 3,9.

¹¹ Ιω. Κορναράκης, *Η Νεύρωση ως Αδαμικό Πλέγμα. Η απώθηση της αλήθειας στον βιωματικό πυρήνα της νεύρωσης*., ό.π., σ. 65.

Μακρίδου Μαρία. Από την Ενοχή στην Αγάπη. Θρησκευοψυχολογική
θεώρηση της παραβολής του ασώτου υιού.

του ανθρώπου, μια αρχέγονη νόσος, αφού ό,τι χαρακτηρίζεται σήμερα ως νεύρωση αποτελεί
μια επανάληψη της συμπεριφοράς του Αδάμ μετά την πτώση.¹²

Εκτός από τη θεολογική διάσταση της νεύρωσης, ως μιας προσωπικής αδαμικής ενοχής που
δεν έχει αντιμετωπιστεί σωστά, η θεωρία του Jung για τη νεύρωση, πως πρόκειται για
δυσκολία προσαρμογής της συνθλιβόμενης υπό το βάρος των ασυνείδητων περιεχομένων
προσωπικότητας, φέρει και μια θετική διάσταση, καθώς η νεύρωση συνιστά παράλληλα και
μια απόπειρα για σύνθεση της ζωής.¹³ Κατά τον διάσημο Ελβετό ψυχίατρο και ψυχαναλυτή,
η ψυχική αναμόρφωση αρχίζει από την εμπειρία μιας «καταστροφής».¹⁴ Γι' αυτό το λόγο, η
ψυχοθεραπευτική μεθοδολογία επιδιώκει μια κατάρρευση του εσωτερικού κόσμου του
νευρωτικού ατόμου, προκειμένου στη συνέχεια να οδηγηθεί σε μια ανοικοδόμηση της
προσωπικότητάς του. Η κατάρρευση του ψυχικού κόσμου του ανθρώπου, η βίωση του
ψυχικού μηδενισμού, είναι το τέλος μια πορείας, αλλά ταυτόχρονα και η αρχή μιας νέας.
Όταν, δηλαδή, βιώνει ο άνθρωπος μια κατακλυσμιαία εσωτερική εμπειρία, αναγνωρίζει την
αποτυχία του, την ματαιότητα των υπαρξιακών του στόχων, και βλέπει καθαρά τον αληθινό
του εαυτό. Εισέρχεται τότε στο πλατύσκαλο της αυθεντικής αυτογνωσίας¹⁵ και πορεύεται
προς την προσωπική του απαρτίωση.

Η ενοχή, λοιπόν, είτε είναι μια απλή ψυχική σύγκρουση, όπως υποστηρίζει ο Freud, είτε
είναι προϋπόθεση της ελευθερίας και της πνευματικής ωρίμανσης, σύμφωνα με τον
Κίρκεγκωρ, ή ρήξη της κοινωνίας με τον εαυτό, το Θεό και τον άλλον, κατά τον Κορναράκη,
αποτελεί ένα εσωτερικό κάλεσμα αυτογνωσίας, την αρχή μιας βαθειάς υπαρξιακής πορείας
προς την ολοκλήρωση, τη συμφιλίωση και την ελευθερία.

Στο πλαίσιο αυτό, σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να προσεγγίσει τη μετάβαση από την
ενοχή στην αγάπη μέσα από τη θρησκευοψυχολογική ερμηνεία της παραβολής του Ασώτου
Υιού. Επιδιώκεται να διερευνηθεί πώς η εμπειρία της ενοχής μπορεί να λειτουργήσει ως

¹² Ο.π., σ. 68.

¹³ Ο.π., σ.27.

¹⁴Ιω. Κορναράκη, *Η ανθρώπινη κραυγή..μπροστά στον σιαμαίο αδελφό.*, (Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, 1979),
σ.59. Βλ. επίσης στο C. G. Jung, *Collected Works of C.G. Jung, Volume 7: Two Essays in Analytical
Psychology.*, επιμέλ. R. F.C. Hull (Princeton University Press, 2014),,
<https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/9781400850891/html>, (Ημ. Ανάκτησης 10/01/2026) σ. 220-
225.

¹⁵ Ιω. Κορναράκη, *Η ανθρώπινη κραυγή..μπροστά στον σιαμαίο αδελφό*, ό.π., σ. 60.

εφαλτήριο για την πνευματική αναγέννηση και την αποκατάσταση της σχέσης με τον εαυτό, τον άλλον και το Θεό.

Ειδικότερα, επιχειρείται να συνδεθεί η παραβολή με τη σύγχρονη πραγματικότητα της ελληνικής οικογένειας, όπου συχνά παρατηρείται η ενοχή και η συνεξάρτηση να καθορίζουν τις ενδοοικογενειακές σχέσεις. Λόγω της προσπάθειας αυτής να συνδεθεί η παραβολή με το σύγχρονο οικογενειακό μοντέλο στον ελληνικό χώρο, επιχειρείται μεθοδολογικά μια ολιστική κατανόηση της παραβολής. Η ερμηνευτική ανάλυση του βιβλικού κειμένου, παράλληλα με τη θεολογική ματιά της παράδοσης της Εκκλησίας, θα δεχθεί τη συνδρομή της επιστήμης της ψυχολογίας και της ψυχολογίας της θρησκείας. Με τη συγκριτική προσέγγιση της παραβολής, και βάσει της σύγχρονης οικογενειακής πραγματικότητας, θα γίνει προσπάθεια να τοποθετηθούν τα κομμάτια του παζλ στον ψυχοπνευματικό και κοινωνικό χάρτη της ανθρώπινης ύπαρξης.

Η εργασία δομείται σε πέντε βασικά κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο, γίνεται αναφορά στο βιβλικό κείμενο της παραβολής, όπως αυτό παρουσιάζεται στο Κατά Λουκάν ευαγγέλιο (Λ. 15,11-32). Παρουσιάζεται το ιστορικό και θεολογικό του πλαίσιο, καθώς και τα βασικά πρόσωπα της παραβολής με τους συμβολισμούς τους. Στόχος του κεφαλαίου είναι να αναδειχθεί η συνάφεια της παραβολής, καθώς και να ειπωθεί το κεντρικό της νόημα σε συνάρτηση με τους λόγους για τους οποίους την διηγήθηκε ο Ιησούς.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, το οποίο λειτουργεί προδρομικά για την κατανόηση της παραβολής σε ψυχολογικό επίπεδο, αναλύονται οι έννοιες της ενοχής και της αγάπης ως ψυχολογικοί παράγοντες του θρησκευτικού φαινομένου. Εξετάζεται η ενοχή τόσο ως υπαρξιακό και ψυχολογικό φαινόμενο, όσο και ως στοιχείο της θρησκευτικότητας. Παράλληλα, προβάλλεται η αγάπη ως η δύναμη που μπορεί να μετασχηματίσει την ενοχή οδηγώντας τον άνθρωπο στην αποδοχή του εαυτού του και στην εύρεση νοήματος μέσα από τις σχέσεις του με τους άλλους.

Στο τρίτο κεφάλαιο, επιχειρείται η θρησκευτοψυχολογική θεώρηση της παραβολής. Αναλύεται η εσωτερική πορεία του Ασώτου, από την αυτονόμηση και την αμαρτία, στην ενοχή και τελικά στη μετάνοια και τη σωτηρία. Εξετάζοντας την καθοριστική στάση του πατέρα στη σκηνή της επιστροφής του ασώτου, τονίζεται ότι ο Νόμος δεν είναι μόνο κανόνας και απαγόρευση, αλλά προπάντων μια δυναμική σχέση που αγκαλιάζει την

επιθυμία, το λάθος και την αλλαγή μέσα από την αγάπη.

Το τέταρτο κεφάλαιο, προσεγγίζει τον Άσωτο Υιό ως πρότυπο υπαρξιακής αναζήτησης στη σύγχρονη μετανεωτερική εποχή. Η παραβολή λειτουργεί ως μια διαχρονική ιστορία που αντικατοπτρίζει τις αγωνίες, τα αδιέξοδα και την αναζήτηση νοήματος του σύγχρονου ανθρώπου. Ο Άσωτος αποτελεί επιτυχημένο πρότυπο επιστροφής στον εαυτό μέσα από την αποδοχή της ευθύνης και τη μεταμόρφωση της ενοχής σε αγάπη που απελευθερώνει.

Τέλος, στο πέμπτο κεφάλαιο μελετάται η ελληνική οικογένεια και το φαινόμενο της συνεξάρτησης. Αναλύονται τα χαρακτηριστικά της ελληνικής οικογένειας και οι μορφές σχέσεων που συχνά αναπτύσσονται στο εσωτερικό της. Στο πλαίσιο αυτό, η επιστροφή του Ασώτου Υιού αποτελεί παράδειγμα υπέρβασης της συνεξάρτησης μέσα από τον μετασχηματισμό του ελέγχου και την ενοχής σε αγάπη και ελευθερία.

Κεφάλαιο 1ο : Η παραβολή του Ασώτου Υιού (Κατά Λουκάν 15,11-32).

1.1 Το κατά Λουκάν Ευαγγέλιο.

Το Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο είναι το τρίτο στη σειρά του κανόνα της Κ.Δ και ένα εκ των συνοπτικών ευαγγελίων.¹⁶ Συγγραφέας, σύμφωνα με την αρχαία εκκλησιαστική παράδοση, αλλά και την σύγχρονη έρευνα, θεωρείται ο συνοδός του Παύλου, Λουκάς, ιατρός στο επάγγελμα, καταγόμενος εκ Συρίας. Το ευαγγέλιο αποτελούμενο από 52 κεφάλαια είναι το μεγαλύτερο έργο της Κ.Δ., αφού καλύπτει το 1/3 σχεδόν του Κανόνα και απευθύνεται σε χριστιανούς κατεξοχήν εθνικούς. Είναι γραμμένο στην ανώτερη Κοινή Ελληνιστική και διακρίνεται για το γλωσσικό του κάλλος. Πιθανός τόπος συγγραφής είναι η Έφεσος και ο χρόνος συγγραφής τοποθετείται στους χρόνους μετά το 70μ.Χ, χωρίς να μπορεί να προσδιοριστεί ακριβέστερα.¹⁷ Το περιεχόμενο του ευαγγελίου σύμφωνα με τον καθηγητή Ιώ. Καραβιδόπουλο, μπορεί να αναλυθεί στις παρακάτω ενότητες.

Πρόλογος (1,1-4)

Α. Προϊστορία και πρώτες μεσσιανικές απαρχές (1,5-4,13).

Β. Δράση του Ιησού στη Γαλιλαία. Αποκάλυψη της βασιλείας του Θεού με θαύματα και διδασκαλίες (4,14-9,50).

Γ. Πορεία προς την Ιερουσαλήμ (9,51-19,27).

Δ. Είσοδος στην Ιερουσαλήμ και διάφορες διδασκαλίες πριν από το πάθος (19,28-21,38).

Ε. Το Πάθος (22-23).

Στ. Οι εμφανίσεις του αναστημένου Ιησού και η Ανάληψη (24).

¹⁶ Στη σύγχρονη έρευνα τα τρία πρώτα ευαγγέλια επικράτησε να ονομάζονται συνοπτικά γιατί τοποθετημένα σε τρεις παράλληλες στήλες παρουσιάζουν κοινά σημεία ή αποκλίσεις. Οι ομοιότητες και οι διαφορές των ευαγγελίων αυτών θέτουν το «Συνοπτικό πρόβλημα» για τη λύση του οποίου επικρατέστερη θεωρήθηκε η «θεωρία των δύο πηγών». Με βάση τη θεωρία αυτή οι ευαγγελιστές Ματθαίος και Λουκάς άντλησαν το υλικό τους α) από την πηγή των Λογίων (Q), β) από το Κατά Μάρκον Ευαγγέλιο και γ) από την ιδιαίτερη πηγή του καθενός, δηλαδή από την πηγή Μ ο Ματθαίος και την πηγή L ο Λουκάς. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Ιω. Καραβιδόπουλο, *Εισαγωγή στην Καινή Διαθήκη*, (Θεσσαλονίκη: εκδ. Π. Πουρνάρα, 1995) καθώς και Σ. Δεσπότης, *Ο Κώδικας των Ευαγγελίων*, 2η (Εκδόσεις Άθως, 2009).

¹⁷ Ιω. Καραβιδόπουλο, *Εισαγωγή στην Καινή Διαθήκη*. (Θεσσαλονίκη: εκδ. Π. Πουρνάρα, 1995), σ.159.

Ένα μέρος του περιεχομένου του Κατά Λουκάν είναι κοινό με του Μάρκου, 240 περίπου στίχοι είναι κοινói μόνο με τον Ματθαίο, ενώ το υπόλοιπο υλικό, που καλύπτει το ¼ περίπου του ευαγγελίου, ανήκει στην πηγή L και συνεπώς συναντάται μόνο στον Λουκά. Στο ιδιαίτερο αυτό υλικό του Λουκά περιλαμβάνονται και πολλές παραβολές, όπως του Σπλαχνικού Σαμαρείτη, του άφρονα πλούσιου, της απολεσθείσης δραχμής, του αγαθού πατέρα ή ασώτου υιού κ.α. Στα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του ευαγγελίου εντάσσεται η προσπάθεια του Λουκά να τονίσει τη δράση της Εκκλησίας και του Αγίου Πνεύματος μέσα στην ιστορία, στο παρόν, χωρίς ωστόσο να παραβλέπεται η αναμονή των Εσχάτων. Ο χρόνος που παρεμβάλλεται μεταξύ της πρώτης και δεύτερης παρουσίας του Χριστού είναι ο χρόνος του αγίου Πνεύματος.¹⁸ Επιπλέον, ο Λουκάς, παράλληλα με την προσπάθειά του να εκθέσει μια ακριβή ιστορική περιγραφή των γεγονότων, τα θέτει και υπό το πρίσμα της Ανάστασης του Χριστού, τον οποίο αποκαλεί συχνά με τον χριστολογικό όρο «Κύριος», που συναντάται στην ορολογία της πρώτης εκκλησίας. Ο οικουμενικός χαρακτήρας της διδασκαλίας και δράσης του Ιησού, η αγάπη προς τους φτωχούς και τους αμαρτωλούς, οδήγησαν στον χαρακτηρισμό του ευαγγελίου ως το κατεξοχήν «κοινωνικό» ευαγγέλιο,¹⁹ που τονίζει πως η πίστη στον Υιό του Θεού δεν μπορεί να είναι ανεξάρτητη από την αγάπη προς τον συνάνθρωπο.

1.2 Ερμηνευτικές μέθοδοι βιβλικών κειμένων.

Η ερμηνευτική των βιβλικών κειμένων αναφέρεται στον τρόπο προσέγγισης και κατανόησης των ιερών γραφών. Γι' αυτό και η ερμηνευτική ως μέθοδος εξελίσσεται στο πέρασμα του χρόνου και ακολουθεί διαφορετικούς κανόνες, εφόσον μεταβάλλεται και το αναγνωστικό κοινό των γραφών. Στην μακραίωνη παράδοσή της, η ερμηνεία της Αγίας Γραφής συνδυάζει την πατερική ερμηνεία και την σύγχρονη βιβλική επιστήμη. Οι πρώτοι εκκλησιαστικοί συγγραφείς, ανταποκρινόμενοι στις απαιτήσεις της εποχής τους, ακολούθησαν την τυπολογική-αλληγορική μέθοδο ερμηνείας που αναπτύχθηκε στην Αλεξανδρινή Σχολή με

¹⁸ Ιω. Καραβιδόπουλου, *Εισαγωγή στην Καινή Διαθήκη*, ό.π., σ. 155.

¹⁹ Ο.π., σ.160.

κύριο εκπρόσωπο τον Ωριγένη, ενώ στην Αντιόχεια επικράτησε, με κύριο εκπρόσωπο τον Ιωάννη τον Χρυσόστομο, η ιστορική και κυριολεκτική μέθοδος ερμηνείας, με έμφαση όχι τόσο στο κρυμμένο πνευματικό νόημα, αλλά στο ιστορικό πλαίσιο και την πρόθεση του συγγραφέα. Για πολλούς αιώνες η πατερική ερμηνεία υπήρξε η κύρια μέθοδος προσέγγισης των ιερών κειμένων, έως ότου άρχισε να παρουσιάζεται μια μεταβολή στην κατανόηση τους με την επίδραση της Μεταρρύθμισης του 16^{ου} αιώνα. Από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα η ιστορικο-κριτική μέθοδος καθιερώνεται ως η κυρίαρχη μέθοδος ερμηνείας της Αγίας Γραφής μέχρι τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, όπου και άρχισε να αμφισβητείται με την εμφάνιση νέων ερμηνευτικών προσεγγίσεων των βιβλικών κειμένων. Συνοπτικά αναφέρουμε την μορφοϊστορική μέθοδο ερμηνείας (form criticism / formgeschichte), που χρησιμοποιήθηκε σε μεγάλη κλίμακα και στην έρευνα στην Ελλάδα, την *Redaction Criticism/ Redaktionsgeschichte*,²⁰ και την απομυθευτική θεωρία του Bultman. Από την δεκαετία του 1970 και μετά παρατηρούνται νέες κατευθύνσεις εξαιτίας της συνάντησης της Αμερικανικής Βιβλικής επιστήμης με την Γερμανική ιστορικο-κριτική έρευνα, καθώς και με τη μέθοδο του Bultman και των διαδόχων του.²¹ Κατά τον καθηγητή Ιω. Καραβιδόπουλο, το τελευταίο τέταρτο του 20^{ου} αιώνα, η νεώτερη βιβλική ερμηνευτική χαρακτηρίζεται από την διεπιστημονική αλληλεπίδραση με την επιστήμη της φιλολογίας και την νέα επιστημονική προσέγγιση των λογοτεχνικών κειμένων παγκοσμίως. Έτσι από την κριτική αμφισβήτηση της ιστορικο-κριτικής μεθόδου προέκυψαν νέες ερμηνευτικές τάσεις όπως η Ρητορική ανάλυση των βιβλικών κειμένων που απορρέει από τον στρουκτουραλισμό²², η αφηγηματική ανάλυση, η μέθοδος της ανταπόκρισης του αναγνώστη (Reader-Response Criticism) και η μέθοδος της αποδόμησης (Deconstruction). Οι μέθοδοι αυτές προϋποθέτουν τον στρουκτουραλισμό κι εντάσσονται σε μια μεταμοντέρνα και μετα-στρουκτουραλιστική

²⁰ Κατά τον καθηγητή Σάββα Αγουρίδη, η μέθοδος αυτή αποτελεί μετά την φιλολογική-ιστορική μέθοδο και την Μορφοϊστορική σχολή, τον τρίτο μεγαλύτερο σταθμό στην προσέγγιση της Γραφής κατά τα νεότερα χρόνια. Βλ. Σ. Αγουρίδη, «Η εφαρμογή νέων μεθόδων στη μελέτη των Αγίων Γραφών και ποια η χρησιμότητά τους», *Δελτίο Βιβλικών Μελετών* 14 (1985), σ.5-25.

²¹ Ιω. Καραβιδόπουλου, *Βιβλικές Μελέτες Β'* (Θεσσαλονίκη: εκδ. Π. Πουρνάρα, 2000), σ.48.

²² Ό.π., σ.52. Επιπλέον, στη μελέτη της Κυριακούλας Παπαδημητρίου *Γλώσσα και Ερμηνεία της Καινής Διαθήκης. Γλωσσολογικές και θεολογικές ερμηνευτικές δοκιμές*, εκδ. University studio press, Θεσσαλονίκη 2004, σ.79-97, αναφέρεται ότι οι στρουκτουραλιστικές μέθοδοι αναδύθηκαν όχι μόνο λόγω των σύγχρονων φιλοσοφικών ρευμάτων, αλλά και από την γενικότερη δυσαρέσκεια απέναντι στην προσήλωτη διακεκριμένων ερμηνευτών όπως ο Dodd και Jeremias στην ιστορική προσέγγιση.

κατεύθυνση.²³ Στις τελευταίες εντάσσονται επίσης η κοινωνιολογική και η φεμινιστική προσέγγιση.²⁴

Οι ανωτέρω ερμηνευτικές μέθοδοι καταδεικνύουν ότι η βιβλική έρευνα δεν είναι στατική ούτε μπορεί να είναι απομονωμένη από τις περιρρέουσες φιλοσοφικές και φιλολογικές πρακτικές. Καμία επίσης από τις τάσεις αυτές δεν κατέχει το μονοπώλιο εκτοπίζοντας τις άλλες. Στο πλαίσιο της ορθόδοξης ερμηνευτικής διακρίνεται μια δημιουργική ενσωμάτωση τόσο της πατερικής σκέψης και ερμηνείας, όσο και της σύγχρονης ερμηνευτικής. Δεν παραθεωρείται ο ιστορικός χαρακτήρας της αποκάλυψης του Θεού, αλλά ούτε και η εκκλησιαστικότητά της. Μια σωστή κατανόηση της Αγίας Γραφής προϋποθέτει μια αμφίδρομη κίνηση κατά την οποία η μια κατεύθυνση βαίνει προς την εξήγηση του κειμένου, η άλλη βαίνει προς την εποχή μας μέσω της προσέγγισης του μηνύματος του κειμένου και του υπαρξιακού του νοήματος.²⁵

1.3 Οι Παραβολές του Ιησού.

Η επιλογή και ο συνδυασμός των ερμηνευτικών μεθόδων που αναλύθηκαν παραπάνω, επιτρέπουν μια πολυδιάστατη κατανόηση του βιβλικού κειμένου. Αντίστοιχα, η ανάλυση των παραβολών δεν περιορίζεται μόνο στην ιστορική τους διάσταση, αλλά αναδεικνύεται και το θεολογικό τους βάθος, το ανθρωπολογικό τους μήνυμα και η διαχρονική τους επικαιρότητα. Άλλωστε, η προσέγγιση των Γραφών μεταβάλλεται όσο μεταβάλλεται το αναγνωστικό κοινό. Οι ανάγκες που είχε ο αρχαίος και ο μεσαιωνικός άνθρωπος κι εφήυρε τρόπους προσέγγισης των κειμένων, δεν ισχύουν προφανώς για τον σύγχρονο μεταμοντέρνο άνθρωπο που έχει τελείως διαφορετική αντίληψη για τον κόσμο και την πραγματικότητα που τον περιβάλλει. Ο Adolf Jülicher, στο έργο του *"Die Gleichnisreden Jesu"*, υποστήριξε ότι οι παραβολές είναι απλές ιστορίες με ένα κεντρικό νόημα, και πρέπει να ερμηνεύονται μέσα στο ιστορικό τους πλαίσιο, απορρίπτοντας έτσι τις πολυεπίπεδες αλληγορικές ερμηνείες. Οι C.H. Dodd και J.Jeremias ανέπτυξαν κι εξέλιξαν την θεωρία περί «one point per parable»²⁶

²³ Ιω. Καραβιδόπουλου, *Βιβλικές Μελέτες Γ'* (Θεσσαλονίκη: εκδ. Π. Πουρνάρα, 2004), σ.219.

²⁴ Ο.π.

²⁵ Ιω. Καραβιδόπουλου, *Βιβλικές Μελέτες Β'*, σ.14-16.

²⁶ Phillip J. Long, 'Reading the Parables of Jesus - John Dominic Crossan', *Reading Acts*, 2012, στο <https://readingacts.com/2012/10/12/reading-the-parables-of-jesus-crossan/>. (Ημ.Ανάκτησης: 15/02/2026).

μέθοδο του Jülicher, αλλά, με την εξέλιξη και την επίδραση των λογοτεχνικών και αφηγηματικών προσεγγίσεων των παραβολών, ο D. Crossan υποστήριξε ότι οι παραβολές είναι πολυδύναμες (polyvalent), καθώς ο ίδιος αναγνώστης μπορεί να επιστρέψει στο κείμενο και να αναπτύξει διαφορετικές αναγνώσεις της ίδιας παραβολής.²⁷ Για τον Crossan, οι παραβολές είναι τέχνη, μεταφορικές αφηγήσεις που λειτουργούν ανατρεπτικά, και ο αναγνώστης μπορεί να ανακαλύψει νέες συνδέσεις από το ίδιο κείμενο. Ιδιαίτερα η παραβολή του ασώτου υιού εντάσσεται, κατ' αυτόν, στις παραβολές της Ανατροπής (Reversal), επειδή ανατρέπει τις κοινωνικές νόρμες.²⁸

Είναι κρίσιμο σ' αυτό το σημείο να επισημανθεί τι εύρος σημασιών συναντάμε στον όρο «παραβολή». Η λέξη επαναλαμβάνεται συχνά στα Συνοπτικά Ευαγγέλια, εμφανιζόμενη συνολικά 48 φορές, και η χρήση της από τους Ευαγγελιστές υποδήλωνε έναν τεχνικό όρο για μια συγκεκριμένη μορφή λόγου ή μέθοδο διδασκαλίας.²⁹ Παρουσιάζεται πάντα ως κάτι γνωστό και δεν ορίζεται πουθενά, γιατί υποτίθεται ότι οι αναγνώστες είναι εξίσου εξοικειωμένοι με αυτήν όσο και οι συγγραφείς.³⁰ Σύμφωνα με το *Λεξικό της Κ.Δ.*, η λέξη προέρχεται εκ του ρ. παραβάλλω (παρα-βάλλω= ρίπτω τι πλησίον τινός, συγκρίνω), γι' αυτό και ερμηνεύεται ως σύγκριση, παρομοίωση. Μόνο στην προς Εβραίους επιστολή (Εβρ. 9,9) έχει την έννοια του τύπου ή συμβόλου, ενώ σε άλλα χωρία (Λκ. 5,36 6,39 14,7 Μτ. 15,15 Μκ. 4,11) ο όρος χρησιμοποιείται για να δηλώσει το απόφθεγμα, το γνωμικό, τον αιγιματώδη και δύσληπτο λόγο που στηρίζεται σε παραδείγματα από την φύση και τον καθημερινό βίο.³¹ Άρα η λ. «παραβολή», όπως και η αντίστοιχη εβραϊκή λ. (mashal)/ και αραμαϊκή (mathla), περιλαμβάνει και ρήσεις που θα ταξινομούσαν ως παροιμίες, αξιώματα, γρίφοι, ακόμη και συγκρίσεις και αντιθέσεις. Σύμφωνα με τον καθηγητή Σ. Δεσπότη, με τον όρο *παραβολή* θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν παρομοιώσεις (Μτ. 10, 16β), παραδείγματα (Λκ. 12, 16-21), αλληγορίες (Μτ. 25, 1-13) και εικόνες (Μτ. 24, 28· Λκ.

²⁷ Ο.π.

²⁸ Ο Crossan ταξινόμησε τις παραβολές σε τρεις κατηγορίες α) Παραβολές της Έλευσης-Παρουσίας (Advent/Presence) β) Παραβολές της Ανατροπής (Reversal) γ) Παραβολές της Δράσης (Action).

²⁹ J. Hastings κ.ά., *A Dictionary of Christ and the Gospels*, B (C. Scribner's sons, 1908), <https://archive.org/details/dictionaryofchri02hastuoft/page/n111/mode/2up>. (Ημ. Ανάκτησης : 21/02/2026).

³⁰ Ο όρος συναντάται στην Septuaginta που ως γνωστόν αποτελούσε την Βίβλο της 1^{ης} εκκλησίας.

³¹ μητρ. Λεοντοπόλεως Σωφρόνιος Ευστρατιάδης, *Λεξικόν της Καινής Διαθήκης* (Αλεξάνδρεια, 1909), σ.582

6, 44β), που χρησιμοποίησε αποφθεγματικά ο Ιησούς,³² και χωρίζονται στις εξής κατηγορίες:
α) Περιγραφές/απεικονίσεις, όπου κυριαρχεί ένας πρωταγωνιστής και μια πράξη που περιγράφεται συνήθως σε χρόνο ενεστώτα ή μέλλοντα, απεικονίζοντας κάτι που επαναλαμβάνεται (π.χ παραβολή του σιναπιού και της ζύμης στο Μκ. 4, 30-2), (β) αφηγήσεις/ιστορίες, τις οποίες ο Α. Jülicher ονομάτισε *Παραβολές* (π.χ του ασώτου στο Λκ. 15, 11-32), όπου συμμετέχουν δύο πρωταγωνιστές, περιγράφεται μια πράξη ασυνήθης, ενώ ο στόχος είναι η αλλαγή του τρόπου σκέψης και συμπεριφοράς,³³ γ) μόνο στο ευαγγέλιο του Λουκά ιστορίες που επικεντρώνονται στις διαπροσωπικές σχέσεις και καταλήγουν με το "ποίει και συ ομοίως", όπως του Καλού Σαμαρείτη(Λκ. 10, 30-37), του άφρονος πλουσίου (12, 16-21), του πλουσίου και του Λαζάρου (16, 19-31) και του Φαρισαίου και του τελώνη (18, 9-14), δ) αλληγορία (π.χ παραβολή των ζιζανίων στο Μτ.13,24-30 και του βασιλικού δείπνου στο Μτ. 22, 1-14).³⁴

Οι παραβολές, εν τέλει, αποτελούν σύντομες ιστορίες, οι οποίες περιγράφουν με ρεαλιστικό τρόπο μια ολοκληρωμένη σκηνή, η οποία έχει αναλογικό-μεταφορικό χαρακτήρα και παραπέμπει σε μια πραγματικότητα που πιθανόν να μην κατονομάζεται άμεσα στην διήγηση, αλλά η ανταπόκριση του ακροατή στο κάλεσμα της παραβολής να δίνει τελικά την απάντηση.³⁵ Σίγουρα ο Ιησούς δεν ήταν ο μόνος που μίλησε με παραβολές, καθώς υπήρχαν ελληνικά (απαγγελία /declamation) και σημιτικά (mashal) προηγούμενα,³⁶ αλλά δεν υπάρχει καμία μαρτυρία ότι χρησιμοποιήθηκε η παραβολή με τόση συνέπεια, δημιουργικότητα και αποτελεσματικότητα από κάποιον άλλον, εκτός του Ιησού. Για τους Jeremias και Dodd³⁷ οι παραβολές αποτελούν ίσως τα πιο αξιόπιστα κομμάτια της ευαγγελικής παράδοσης, και ειδικά ο Jeremias τονίζει πως είναι ό,τι πλησιέστερο διαθέτουμε στο κήρυγμα του ίδιου του Ιησού. Σε αντίθεση με τις ελληνικές και ιουδαϊκές αφηγήσεις, οι παραβολές έχουν αυτόνομο χαρακτήρα και προβάλλονται ως εικόνες της Βασιλείας του Θεού. Οι παραβολές κατά τον ίδιο δεν είναι λογοτεχνικές κατασκευές, ούτε φορείς κρυφών δοξασιών, αλλά προφητικοί λόγοι που ειπώθηκαν σε πραγματικές καταστάσεις σύγκρουσης και απόφασης. Προκαλούν

³² Σ. Δεσπότη, *Ο Κώδικας των Ευαγγελίων*. (Αθήνα: Εκδ. Αθως, 2009),σ.460

³³ Σ. Δεσπότη, *Ο Κώδικας των Ευαγγελίων*., ό.π., σ. 461

³⁴ Ο.π.

³⁵ Ο.π., σ. 462.

³⁶ Βλ. στην Π.Δ. παραβολές του Νάθαν (Β' Βασ. 12, 1-4) και του αμπελώνα (Ησ. 5, 1-7).

³⁷ Βλ. C. H. Dodd, *The Parables of the Kingdom* (Collin's Sons & Co . Ltd, 1978)., σ.13

Μακρίδου Μαρία. Από την Ενοχή στην Αγάπη. Θρησκευοψυχολογική θεώρηση της παραβολής του ασώτου υιού.

τους ακροατές να λάβουν αποφάσεις και να τοποθετηθούν υπεύθυνα απέναντι στον Ιησού και την αποστολή του.³⁸

Σύμφωνα με τον Σ. Δεσπότη, την τελευταία εικοσαετία αρχίζει και μετατοπίζεται και πάλι το ενδιαφέρον, από την σημειολογική στρουκτουραλιστική προσέγγιση, που επικεντρώνεται κυρίως στη δομή της αφήγησης, στο *Sitz im Leben* των παραβολών. Το έργο της ερμηνείας τους είναι δύσκολο λόγω της απόστασής μας από τον πολιτισμό, τη γλώσσα και το ιστορικό πλαίσιο στο οποίο εκφωνήθηκαν. Πρέπει να ανατρέξουμε στην Παλαιστίνη του πρώτου αιώνα για να έχουμε οποιαδήποτε ελπίδα να τις ακούσουμε σωστά.³⁹

1.4 Η παραβολή του Ασώτου Υιού (Λκ. 15,11-32).-Ιστορική προσέγγιση

Η παραβολή του Ασώτου Υιού ή του Σπλαχνικού Πατέρα, όπως επικράτησε να ονομάζεται, παρά την πληθώρα των τίτλων που της αποδόθηκαν, ⁴⁰ αποτελεί ένα από τα πιο αριστουργηματικά έργα της παγκόσμιας λογοτεχνίας. Λέγεται πως, αν δεν είχε διασωθεί κανένα κείμενο της Κ.Δ , παρά μόνο η παραβολή αυτή , θα ήταν αρκετή για να συνοψίσει το Ευαγγέλιο του Θεού της αγάπης. Διαβάζεται στην Εκκλησία τη β' Κυριακή του Τριωδίου και χαρακτηρίστηκε ως «ο μαργαρίτης μεταξύ των παραβολών»,⁴¹ τόσο για την μορφή όσο και για το περιεχόμενό της. Για τον καθηγητή Τσανανά Γ., η παραβολή εντάσσεται στις καθαρές παραβολές,⁴² δηλαδή στις επινοημένες διδακτικές ιστορίες που παραστατικά επιδιώκουν να φανερώσουν μια αλήθεια.

Στη διήγηση υπάρχει ένα κέντρο βάρους και τα δευτερεύοντα στοιχεία αναλύονται, εφόσον είναι γνωστές οι συνθήκες υπό τις οποίες ειπώθηκε η παραβολή. Την αφορμή για την

³⁸ Jeremias Joachim, *The Parables of Jesus*, 6η, μετάφρ. S. H. Hooke (C. Scribner's sons, 1962), σ.230

³⁹ Ashby L. Camp, *The Parables of Jesus*, 2010, αρχείο pdf στο: <https://theoutlet.us/assets/files/TheParablesOfJesusTOC.pdf> (Ημ. Ανάκτησης: 21/02/2026).

⁴⁰ Για τις πιο γνωστές σήμερα ονομασίες της παραβολής βλ. Γ. Α. Τσανανάς, *Η Παραβολή του Σπλαχνικού Πατέρα (του 'Ασώτου')*. Μια νεότερη προσέγγισή της για τη διδακτική πράξη στο σχολείο. Ανάτυπο από τον τιμητικό τόμο για τον καθηγητή κ. Σάββα Αγουριδίδη 'Χριστός και Ιστορία' (εκδ. Παρατηρητής, 1993), σ.4

⁴¹ Ιω. Καραβιδόπουλου, 'Η Παραβολή του Άγαθού Πατέρα', *Ορθόδοξη Πορεία*, 2023, <https://www.orp.gr/wordpress/?p=35403>. (Ημ. Ανάκτησης: 20/01/2026).

⁴² Ο Τσανανάς ακολουθώντας την διάκριση του καθηγητή Καραβιδόπουλου Ιω. στο έργο του «Αι παραβολαί του Ιησού» (στην Επιστημονική επετηρίδα Θεολογικής Σχολής, παράρτημα αρ.5, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 1970) αναφέρει ότι τέτοιες ήταν επίσης οι παραβολές του «άδικου οικονόμου», «των εργατών του αμπελώνα», «του μεγάλου δείπνου», «των ταλάντων». Βλ. Γ. Α. Τσανανά, *Η Παραβολή του Σπλαχνικού Πατέρα (του 'Ασώτου')*. Μια νεότερη προσέγγισή της για τη διδακτική πράξη στο σχολείο. Ανάτυπο από τον τιμητικό τόμο για τον καθηγητή κ. Σάββα Αγουριδίδη 'Χριστός και Ιστορία', ό.π., σ. 5

οποία ειπώθηκε, την δίνει ο ευαγγελιστής Λουκάς, ήδη από τους πρώτους στίχους του 15^{ου} κεφ. : «Ἦσαν δὲ ἐγγίζοντες αὐτῷ πάντες οἱ τελῶναι καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀκούειν αὐτοῦ. Καὶ διεγόγγυζον οἱ Φαρισαῖοι καὶ οἱ γραμματεῖς λέγοντες ὅτι οὗτος ἁμαρτωλοὺς προσδέχεται καὶ συνεσθίει αὐτοῖς. Εἶπε δὲ πρὸς αὐτοὺς τὴν παραβολὴν ταύτην λέγων...»⁴³. Ακολουθεῖ η παραβολή του χαμένου προβάτου, της χαμένης δραχμῆς και τρίτη στη σειρά η παραβολή του ασώτου υιού. Σύμφωνα με τον Jeremias, η τριάδα αυτή των παραβολών ανήκει στις παραβολές της Χάρης⁴⁴ (God's Mercy for sinners), που ως ιδιάζον χαρακτηριστικό και κοινό άξονα έχουν την ανάδειξη της Χάρης του Θεού και την σωτηριολογική του πρωτοβουλία. Κεντρικό ιστορικό τους πλαίσιο είναι η σύγκρουση του Ιησού με τους Φαρισαίους, αφού με τις συγκεκριμένες παραβολές ο Ιησούς απαντάει στις κατηγορίες των Φαρισαίων ότι συναναστρέφεται με τελώνες και αμαρτωλούς. Αυτό είναι στην ουσία το χαρακτηριστικό τους γνώρισμα, το *Sitz im Leben* τους. Ότι ο κύριος σκοπός τους δεν είναι η παρουσίαση του ευαγγελίου, αλλά η υπεράσπιση και η δικαίωση του ευαγγελίου. Παρουσιάζονται ως όπλα εναντίον των εχθρών του ευαγγελικού λόγου, οι οποίοι αγανακτισμένοι από το ενδιαφέρον του Ιησού για τους αμαρτωλούς, επιτίθενται ειδικά στην πρακτική του να τρώει μαζί τους.⁴⁵

Είναι γνωστό ότι οι Γραμματεῖς και οι Φαρισαῖοι, ως θεολόγοι και δάσκαλοι του εβραϊκού λαού, τους ξένους, τους ειδωλολάτρες, τους τελώνες και τους αμαρτωλούς τους θεωρούσαν «μη πλησίον». Ειδικά τους τελώνες και αμαρτωλούς τους περιφρονούσαν ως αποστάτες και παραβάτες του Νόμου, γι' αυτό και οποιαδήποτε ένδειξη φιλίας και οικειότητας προς αυτούς θεωρούνταν σκανδαλώδης και προσβλητική της αγιότητας του Θεού.⁴⁶ Η σύγκρουση του Ιησού με τον Φαρισαϊσμό παρουσιάζεται με μεγαλύτερη έμφαση στην παραβολή του ασώτου υιού για τους λόγους που θα αναλυθούν στη συνέχεια, αφού προηγηθεί το περιεχόμενο της παραβολής, όπως το παραθέτει ο ευαγγελιστής Λουκάς. “Εἶπε ὁ Κύριος αὐτὴ τὴν παραβολήν:

⁴³ Λκ. 15,1-3.

⁴⁴ Ως παραβολές της χάρις τις ονοματίζει και ο καθηγητής Π. Τρεμπέλας στο *Υπόμνημα εις το κατά Λουκάν Ευαγγέλιον*. Ερμηνεία πατερική & θεολογική του Ευαγγελίου του Λουκά. Μετάφραση αρχμ. Νικόλαος Πουλάδας. Σε αρχείο pdf., σ.338.

⁴⁵ J. Joachim, *The Parables of Jesus.*, ό.π., σ.123-127. Για το ότι μορφολογικά πρόκειται για διήγηση επιχειρηματολογικού και απολογητικού χαρακτήρα βλ. και Γ. Α. Τσανανά, *Η Παραβολή του Σπλαχνικού Πατέρα (του 'Ασώτου')*, ό.π., σ. 9 αλλά και Σ. Δεσπότη, *Ο Κώδικας των Ευαγγελίων*, ό.π., σ.463.

⁴⁶ Γ. Α. Τσανανά, *Η Παραβολή του Σπλαχνικού Πατέρα (του 'Ασώτου')*. *Μια νεότερη προσέγγισή της για τη διδακτική πράξη στο σχολείο*. Ανάτυπο από τον τιμητικό τόμο για τον καθηγητή κ. Σάββα Αγουρίδη 'Χριστός και Ιστορία', ό.π., σ. 9

Μακρίδου Μαρία. Από την Ενοχή στην Αγάπη. Θρησκευοψυχολογική
θεώρηση της παραβολής του ασώτου υιού.

«Κάποιος άνθρωπος είχε δύο γιούς. Ο μικρότερος απ' αυτούς είπε στον πατέρα του: “πατέρα, δώσε μου τό μερίδιο τῆς περιουσίας πού μοῦ ἀναλογεῖ” κι ἐκεῖνος τούς μοίρασε τήν περιουσία. Ὑστερα ἀπό λίγες μέρες ὁ μικρότερος γιός τὰ μάζεψε ὅλα κι ἔφυγε σέ χώρα μακρινή. Ἐκεῖ σκόρπισε τήν περιουσία του κάνοντας ἄσωτη ζωή. Ὅταν τὰ ξόδεψε ὅλα, ἔτυχε νά πέσει μεγάλη πείνα στή χώρα ἐκείνη, καί ἄρχισε κι αὐτός νά στερεῖται. Πῆγε λοιπόν κι ἔγινε ἐργάτης σέ ἕναν ἀπό τούς πολίτες ἐκείνης τῆς χώρας, ὁ ὁποῖος τόν ἔστειλε στά χωράφια του νά βόσκει χοίρους. Ἐφτασε στό σημεῖο νά θέλει νά χορτάσει μέ τὰ ξυλοκέρατα πού ἔτρωγαν οἱ χοῖροι, ἀλλά κανένας δέν τοῦ ἔδινε. Τελικά συνῆλθε καί εἶπε: “πόσοι ἐργάτες τοῦ πατέρα μου ἔχουν περίσσιο ψωμί, κι ἐγώ ἐδῶ πεθαίνω τῆς πείνας! Θὰ σηκωθῶ καί θά πάω στόν πατέρα μου καί θά τοῦ πῶ: πατέρα, ἀμάρτησα στόν Θεό καί σ' ἐσένα· δέν εἶμαι ἄξιος πιά νά λέγομαι γιός σου· κἄνε μέ σάν ἕναν ἀπό τούς ἐργάτες σου”. Σηκώθηκε, λοιπόν, καί ξεκίνησε νά πάει στόν πατέρα του. Ἐνῶ ἦταν ἀκόμη μακριά, τόν εἶδε ὁ πατέρας του, τόν σπλαχνίστηκε, ἔτρεξε, τόν ἀγκαλίασε σφιχτά καί τόν καταφιλοῦσε. Τότε ὁ γιός του τοῦ εἶπε: “πατέρα, ἀμάρτησα στόν Θεό καί σ' ἐσένα καί δέν ἀξίζω νά λέγομαι παιδί σου”. Ὁ πατέρας ὁμως γύρισε στους δούλους του καί τούς διέταξε: “βγάλτε γρήγορα τήν καλύτερη στολή καί ντύστε τον· φορέστε του δαχτυλίδι στό χέρι καί δώστε του ὑποδήματα. Φέρτε τό σιτευτό μοσχάρι καί σφάζτε το νά φᾶμε καί νά εὐφρανθοῦμε, γιατί αὐτός ὁ γιός μου ἦταν νεκρός καί ἀναστήθηκε, ἦταν χαμένος καί βρέθηκε”. “Ἔτσι ἄρχισαν νά εὐφραίνονται.

Ὁ μεγαλύτερος γιός του βρισκόταν στό χωράφι· καί καθώς ἐρχόταν καί πλησίαζε στό σπίτι, ἄκουσε μουσικές καί χορούς. Φώναζε, λοιπόν, ἕναν ἀπό τούς ὑπηρέτες καί ρώτησε να μάθει τί συμβαίνει. Ἐκεῖνος τοῦ εἶπε: “γύρισε ὁ ἀδερφός σου, κι ὁ πατέρας σου ἔσφαξε τό σιτευτό μοσχάρι, γιατί τοῦ ἦρθε πίσω γερός”. Αὐτός τότε θύμωσε καί δέν ἤθελε νά μπεῖ μέσα. Ὁ πατέρας του βγήκε καί τόν παρακαλοῦσε, ἐκεῖνος ὁμως τοῦ ἀποκρίθηκε: “ἐγώ τόσα χρόνια σοῦ δουλεύω καί ποτέ δέν παράκουσα καμιά ἐντολή σου· κι ὁμως σ' ἐμένα δέν ἔδωσες ποτέ ἕνα κατσίκι γιά νά εὐφρανθῶ μέ τούς φίλους μου. Ὅταν ὁμως ἦρθε αὐτός ὁ γιός σου, πού κατασπατάλησε τήν περιουσία σου μέ πόρνες, ἔσφαξες γιά χάρη του τό σιτευτό μοσχάρι”. Κι ὁ πατέρας του τοῦ ἀπάντησε: “παιδί μου, ἐσύ εἶσαι πάντοτε μαζί μου κι ὅ,τι εἶναι δικό μου εἶναι καί δικό σου. Ἐπρεπε ὁμως νά εὐφρανθοῦμε καί νά χαροῦμε, γιατί ὁ ἀδερφός σου αὐτός ἦταν νεκρός κι ἀναστήθηκε, ἦταν χαμένος καί βρέθηκε”»⁴⁷

⁴⁷ Λκ. 15, 11-32. Το κείμενο σε μετάφραση ἀπό τήν ἔκδοση τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλικῆς Ἐταιρίας.

Πρωταγωνιστές, λοιπόν, σύμφωνα με την παραβολή, είναι ένας πατέρας και δυο γιοι. Ο μικρότερος γιος ζητάει το μερίδιο της περιουσίας που του αναλογεί και φεύγει σε χώρα μακρινή. Σύμφωνα με το Δευτερονόμιο,⁴⁸ η περιουσία που δικαιούταν ο μικρός γιος ήταν το 1/3 της περιουσίας του πατέρα, καθώς ο πρωτότοκος λάμβανε το διπλάσιο. Κατά τον Jeremias, υπήρχαν δύο τρόποι με τους οποίους η περιουσία μπορούσε να μεταβιβαστεί από τον πατέρα στο γιο. Είτε με διαθήκη, είτε με δωρεά κατά τη διάρκεια της ζωής του πατέρα. Στην τελευταία περίπτωση, ο δικαιούχος αποκτούσε αμέσως την κατοχή του κεφαλαίου, αλλά οι τόκοι από αυτό γίνονταν διαθέσιμοι μόνο μετά το θάνατο του πατέρα. Αυτό σήμαινε ότι σε περίπτωση δωρεάς εν ζωή του πατέρα, ο γιος αποκτούσε το δικαίωμα κατοχής, αλλά όχι και το δικαίωμα διάθεσης που παρέμενε στον πατέρα μέχρι τον θάνατό του.⁴⁹ Το πιθανότερο είναι ο μικρός γιος να ζήτησε όχι μόνο το δικαίωμα κατοχής, αλλά και αυτό της διάθεσης, οπότε «συναγαγών ἅπαντα», δηλαδή αφού ρευστοποίησε την περιουσία, «ἀπέδῆμησεν εἰς χώραν μακράν», δηλαδή μετανάστευσε. Η Παλαιστίνη του 1^{ου} μ.Χ αιώνα ήταν μια περιοχή που μαστιζόταν συχνά από λιμούς, οπότε η μετανάστευση στις μεγάλες εμπορικές πόλεις της διασποράς ασφαλώς πρόσφερε ευνοϊκότερες συνθήκες διαβίωσης. Ο πληθυσμός της εβραϊκής διασποράς εκτιμάται ότι άγγιζε τα τέσσερα εκατομμύρια, ενώ ο εβραϊκός πληθυσμός της Παλαιστίνης δεν πρέπει να ξεπερνούσε το μισό εκατομμύριο.⁵⁰ Σε αντίθεση με προσεγγίσεις αλληγορικές ή ηθικολογικές της παραβολής, η εξέταση των ιστορικών και κοινωνικών δεδομένων της εποχής καθιστά σαφές ότι η επιθυμία του μικρότερου γιου να φύγει από το πατρικό σπίτι και να ζήσει μια ανεξάρτητη ζωή σε ξένη χώρα, δεν συνιστά ενοχή. Η μετανάστευση των νέων αποτελούσε σύνηθες φαινόμενο.⁵¹ Το πρόβλημα προκύπτει από την άσωτη ζωή και την κατασπατάληση της περιουσίας του στη ξένη χώρα.

Αφού έζησε ασώτως και δαπάνησε τα πάντα, συνέβη ισχυρός λιμός στη χώρα εκείνη και άρχισε να στερείται. Έφτασε μάλιστα στο σημείο να βόσκει χοίρους και να επιθυμεί να φάει από την τροφή τους, αλλά κανένας δεν του έδινε να φάει. Την εποχή εκείνη, για τους Εβραίους, η βοσκή χοίρων ήταν μια παράνομη εργασία και η επαφή με τα ζώα αυτά

⁴⁸ Δτ. 21,17

⁴⁹ Jeremias Joachim, *The Parables of Jesus.*, ό.π., σ.127-128

⁵⁰ Ο.π., σ.128

⁵¹ Γ. Α. Τσανανά, *Η Παραβολή του Σπλαχνικού Πατέρα (του 'Ασώτου')*. Μια νεότερη προσέγγισή της για τη διδακτική πράξη στο σχολείο, ό.π., σ.13

Μακρίδου Μαρία. Από την Ενοχή στην Αγάπη. Θρησκευοψυχολογική
θεώρηση της παραβολής του ασώτου υιού.

απαγορευόταν καθώς θεωρούνταν ακάθαρτα.⁵² Περαιτέρω, η εργασία αυτή δεν θα του επέτρεπε να τηρεί την αργία του Σαββάτου και ως εκ τούτου θα είχε αναγκαστικά περιορίσει την τακτική άσκηση των θρησκευτικών του καθηκόντων. Σε σύντομο διάστημα περιήλθε στο έσχατο σημείο εξαθλίωσης και προσωπικής αλλοτρίωσης. Τότε, «εις έαυτὸν δὲ ἐλθὼν»⁵³, αφού συνήλθε δηλαδή και βρήκε τον εαυτό του, σκέφτηκε ότι οι υπηρέτες στο σπίτι του πατέρα του είχαν και περίσσιο ψωμί, άρα θα επέστρεφε στον πατέρα του, θα ομολογούσε ότι αμάρτησε, και θα του ζητούσε να τον πάρει πίσω ως υπηρέτη. Μετά από τη νομική άλλωστε διευθέτηση της κληρονομιάς, δεν είχε δικαίωμα για άλλη αξίωση από τον πατέρα, ούτε καν για τροφή και ρουχισμό. Στη σκηνή της συνάντησης του πατέρα με τον επιστρέψαντα άσωτο υιό αρχίζει η καθαυτή ιστορία της παραβολής κι έχουμε την πρώτη κορύφωση.⁵⁴ Ίσως για τη σημερινή παιδοκεντρική κοινωνία, η εικόνα ενός πατέρα να τρέχει να φιλήσει το γιο του, που επιστρέφει σπίτι μετανοημένος, να είναι οικεία. Την εποχή όμως του Χριστού, η εικόνα αυτή ήταν ανάρμοστη, ειδικά μάλιστα η ένθερμη υποδοχή του υιού, ασυνήθιστη και έξω από κάθε λογική.⁵⁵

Το φιλί του πατέρα, ως ένδειξη συγχώρεσης, και η διαταγή να φορέσουν στον άσωτο χιτώνα, υποδήματα και δαχτυλίδι, εξωτερικά σημάδια εξουσίας κι ελευθερίας που διαφοροποιούσαν τον άρχοντα από τον δούλο, υποδηλώνουν την πρόθεση του πατέρα να τον αποκαταστήσει ως γιο του κι όχι ως υπηρέτη. Την πρόθεση αυτή για επανένταξη του γιου στην οικογένεια, αλλά και την ευρύτερη κοινότητα, την καθιστά προφανή με τη γιορτή που ακολουθεί, σφάζοντας «τὸν μόσχον τὸν σιτευτὸν».

Στη συνέχεια, ακολουθεί η σκηνή της συνάντησης του πατέρα με το μεγαλύτερο γιο, ο οποίος δούλευε στα κτήματα κι επιστρέφοντας σπίτι απορεί για την μουσική και τους χορούς. Όταν ενημερώνεται για την επιστροφή του αδελφού του, θυμώνει και αρνείται να μπει στο σπίτι αποφεύγοντας έτσι να τον συναντήσει. Ο πατέρας, ωστόσο, δεν τον μέμφεται

⁵² Λευ. 11,7

⁵³ Σύμφωνα με τον Jeremias η φράση αυτή στην εβραϊκή και αραμαϊκή γλώσσα σήμαινε την έκφραση μετάνοιας.

⁵⁴ Από τον στίχο 20 : Καὶ ἀναστὰς ἦλθε πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ. Ἔτι δὲ αὐτοῦ μακρὰν ἀπέχοντος εἶδεν αὐτὸν ὁ πατὴρ αὐτοῦ καὶ ἐσπλαγχνίσθη, καὶ δραμὼν ἐπέπεσεν ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ καὶ κατεφίλησεν αὐτόν. (Λκ.15,20) Βλ. Γ. Α. Τσανανά, *ό.π.*, σ.13. Σύμφωνα με τον Π. Τρεμπέλα το «ἀναστὰς» σημαίνει την αφύπνιση από τον λήθαργο και την απόγνωση. Δηλώνονται μ' αυτό τα πρώτα βήματα της μετάνοιας. Βλ. Π. Τρεμπέλα, *Υπόμνημα εις το κατά Λουκάν Ευαγγέλιον, ό.π.*, σ.339.

⁵⁵ Ο πατέρας παρουσιάζεται ασυνήθιστα (για την εποχή) διαχυτικός προς τον άσωτο γιο του και εικάζουμε ότι τρέχει να προλάβει τους πρεσβύτερους της περιοχής αφού σύμφωνα με το Δευτ. 21, 18-21 αυτοί θα έπρεπε να πάρουν τον άσωτο και ανυπάκουο γιο προκειμένου να τον θανατώσουν με λιθοβολισμό.

και του απευθύνεται με στοργή. Αξιοσημείωτο είναι ότι ο πατέρας δεν φαίνεται να έχει απολογητική στάση για το γεγονός της γιορτής, αντιθέτως παρακινεί και υπενθυμίζει κάπως επιτακτικά στο μεγαλύτερο γιο ότι πρέπει να χαρεί με την επιστροφή του χαμένου του αδελφού. Η σκηνή αυτή είναι η εκτενέστερη της παραβολής και αποτελεί τη δεύτερη κορύφωση, αλλά και τον πρώτιστο στόχο της.⁵⁶ Η διήγηση διακόπτεται απότομα, αφήνοντας το ερώτημα της ανταπόκρισης του μεγαλύτερου γιου ανοικτό, και για τους ακροατές ένα τεράστιο ζήτημα. Στη θέση του τι θα έκαναν; Καλούνται να δώσουν οι ίδιοι την απάντηση και να αποφανθούν τελικά ποια είναι η πρέπουσα συμπεριφορά. Η παραβολή απευθυνόταν σε ανθρώπους που ήταν σαν τον μεγαλύτερο αδελφό. Έπρεπε να γίνει έκκληση στη συνείδησή τους. Όπως ο πρεσβύτερος γιος έπρεπε να αποφασίσει αν θα δεχόταν την πρόσκληση του πατέρα του και θα μοιραζόταν τη χαρά του, έτσι κι ο Ιησούς δεν εκφέρει ακόμα την καταδίκη του, ελπίζοντας ότι οι ακροατές θα εγκαταλείψουν την αντίστασή τους στο ευαγγέλιο και θα αναγνωρίσουν πως η αυτοδικαίωση και η σκληροκαρδία τους χωρίζουν από το Θεό.

Επιδιώκοντας να αποδώσουμε την περιγραφή των σχέσεων των τριών προσώπων της παραβολής, θα ξεκινήσουμε από τον πατέρα, ο οποίος θεωρείται η κυρίαρχη μορφή στην παραβολή και το πρωταγωνιστικό της πρόσωπο. Η συμπεριφορά του είναι εξίσου σπλαχνική και στους δυο του γιους πράττοντας σύμφωνα με τις ανάγκες του καθενός και καταρρίπτοντας μ' αυτόν τον τρόπο το πρότυπο του πατέρα-αφέντη. Είναι φιλόστοργος, εγκάρδιος, τρυφερός, σέβεται την ελευθερία των γιων του και τους προσφέρει την άνευ όρων αποδοχή και αγάπη του. Αποτελεί σαφώς εικόνα του Θεού,⁵⁷ που ως αγαθός και σπλαχνικός πατέρας όλων, αναμένει και χαίρεται με την επιστροφή των αμαρτωλών.

Ο νεότερος γιος ομοιάζει με τους τελώνες και αμαρτωλούς⁵⁸ και εκπροσωπεί τον άνθρωπο που, αναζητώντας την αυτονομισή του από το Θεό, απομακρύνεται από την πηγή της ζωής και σταδιακά περιέρχεται σε κατάσταση υπαρξιακής απομόνωσης και απελπισίας. Μετανοεί όμως, και συντετριμμένος, επιστρέφει στην αγκαλιά του Θεού πατέρα.

⁵⁶ Γ. Α. Τσανανά, ό.π., σ.14

⁵⁷ Jeremias Joachim, *The Parables of Jesus.*, ό.π., σ.130

⁵⁸ Βλ. . Π. Τρεμπέλα, Υπόμνημα εις το κατά Λουκάν Ευαγγέλιον, σ.338

Ο μεγαλύτερος γιος μοιάζει με τους Φαρισαίους,⁵⁹ που αν και νομοταγείς, δίκαιοι και υπάκουοι, εν τούτοις μέσα τους είναι σκληρόκαρδοι και γεμάτοι φθόνο για την άπειρη χάρη του Θεού προς τους αμαρτωλούς. Ο μεγάλος γιος δυσκολεύεται να αποδεχτεί την συγχωρητική αγάπη του πατέρα προς τον αμαρτωλό αδελφό του κι έτσι αποδεικνύει ότι, ενώ φαινομενικά ήταν κοντά στον πατέρα, εν τούτοις υπήρξε εσωτερικά πολύ πιο μακριά απ' ότι ο άσωτος αδελφός.

Το νόημα της παραβολής θα μπορούσε να συνοψιστεί ως εξής: ο σπλαχνικός Θεός αναζητά και αναμένει τους αμαρτωλούς να μετανοήσουν, χαίρεται με τη μεταστροφή τους, και καλεί τους πάντες να μοιραστούν αυτή τη χαρά. Πρόκειται για μια παραβολή με διττή ωφέλεια, αφού εκφράζει τόσο τη δύναμη της μετάνοιας, όσο και την απέραντη φιλανθρωπία του Θεού.

Μπροστά στις κατηγορίες των Φαρισαίων ότι συναναστρέφεται αμαρτωλούς, ο Ιησούς απαντά ότι φέρεται όπως ο πατέρας της παραβολής. Δικαιολογεί τη συμπεριφορά του λέγοντας ότι η αγάπη του Θεού για τον αμαρτωλό που επιστρέφει δεν έχει όρια, κι έτσι κάνει μια διακήρυξη εξουσίας. Αυτό που κάνω, ισχυρίζεται μέσω της παραβολής, είναι και το θέλημα του Θεού. Εσείς Φαρισαίοι καλείστε να μεταβάλετε τη δική σας αυτοδικαιωτική συμπεριφορά. Όταν οι Φαρισαίοι και οι γραμματείς ρωτούσαν, γιατί ο Ιησούς δέχεται αμαρτωλούς κοντά του, δεν εξέφραζαν έκπληξη, αλλά αποδοκιμασία. Υπονοούσαν ότι ήταν ένας ασεβής άνθρωπος και προειδοποιούσαν τους ακόλουθούς του να μη συναναστρέφονται μαζί του. Με την παραβολή αυτή, χωρίς να γίνεται καμία χριστολογική δήλωση,⁶⁰ ο Χριστός αποκαλύπτει ότι ενεργεί εκ μέρους του Θεού και θέτει τους εχθρούς του υπό των ευθυνών τους.

⁵⁹ Ο.π. Ο Τρεμπέλας ωστόσο αναφέρει και μια αλληγορική ερμηνεία κατά την οποία ο μικρός γιος παριστάνει τα έθνη και ο μεγάλος τους Ιουδαίους. Το ίδιο υποστηρίζει και ο Χρ. Καρακόλης στη μελέτη του « Η παραβολή του ασώτου υιού. Μια αλληγορική προσέγγιση της ιστορίας της σωτηρίας» στο *Θέματα Ερμηνείας και Θεολογίας της Καινής Διαθήκης*, (Θεσσαλονίκη: εκδ. Π. Πουρνάρα, 2002).

⁶⁰ J. Joachim, *The Parables of Jesus.*, ό.π., σ.131.

Κεφάλαιο 2ο : Η ενοχή και η αγάπη ως ψυχολογικοί παράγοντες του θρησκευτικού φαινομένου.

2.1 Η ενοχή στην Ορθόδοξη χριστιανική παράδοση.

Η έννοια της ενοχής αποτελεί ένα από τα θεμελιώδη στοιχεία της βιβλικής και πατερικής θεολογίας, αφού συνδέεται στενά με την έννοια της αμαρτίας και εκφράζει τη συνειδητοποίηση της απομάκρυνσης από το Θεό. Στην Π.Δ, στο βιβλίο Λευιτικών, υπάρχουν εκτεταμένες αναφορές στις προσφορές και θυσίες περί ενοχής (εβρ. *'asham*), με αυστηρά τελετουργικά, που αποσκοπούσαν στην αποκατάσταση της σχέσης με το θεό και την κοινότητα. Η ενοχή δεν είχε πνευματική, αλλά περισσότερο νομική διάσταση, γιατί εστίαζε στην παράβαση του Νόμου του Θεού που είχε δοθεί στον Μωϋσή. Στους Ψαλμούς, ειδικά στον 50^ο, αλλά και στα βιβλία των προφητών, θα βρούμε τον πνευματικό χαρακτήρα της ενοχής που οδηγεί στη συντριβή και τη μετάνοια.⁶¹

Στην Κ.Δ ο Ιησούς Χριστός αντιμετωπίζει την ενοχή υπό το πρίσμα της θεραπείας κι όχι της νομικής παράβασης. Συγχωρεί, θεραπεύει, και καλεί σε μετάνοια. Είναι χαρακτηριστική η ερώτησή του στον παραλυτικό της Βηθεσδά «θέλεις υγιής γενέσθαι»;⁶² Αλλά και μετά τη θεραπεία, η προτροπή «μηκέτι αμάρτανε»⁶³ υποδηλώνει ότι ο Χριστός συνέδεε την πνευματική κατάσταση με τη σωματική υγεία.

Στο πνεύμα του Χριστού κινείται και η πατερική σκέψη, η οποία προσδίδει θεραπευτικό χαρακτήρα στην ενοχή και την ερμηνεύει περισσότερο ως πνευματική ασθένεια, παρά ως μια νομική παράβαση. Ο Άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος τονίζει ότι δεν είναι η ενοχή, αλλά η απελπισία που καταστρέφει τον άνθρωπο,⁶⁴ υποδηλώνοντας πως η συνειδητοποίηση της ενοχής είναι απαραίτητο στάδιο προς τη μετάνοια και τη σωτηρία. Ο Άγιος Μάξιμος ο

⁶¹ Διαβάζουμε στον 50^ο Ψαλμό του Δαβίδ: Θυσία τῷ Θεῷ, πνεῦμα συντετριμμένον, καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουδενώσει.

⁶²Ιω. 5,6

⁶³Ιω. 5,14.

⁶⁴Ιω. Χρυσόστομου, "Εἰς Θεόδωρον ἐκπεσόντα Α'", PG. 60.13-384.

Ομολογητής, από την άλλη, θεωρεί την ενοχή ως αποτέλεσμα της απώλειας της θεοειδούς αγάπης και της σχέσης που ενοποιεί τον άνθρωπο με το Θεό και τον πλησίον.⁶⁵

Σε συνέχεια της πατερικής σκέψης, ο καθηγητής Ν. Ματσούκας συνδέει στο βιβλίο του «*Το πρόβλημα του κακού*», την ενοχή με το προπατορικό αμάρτημα. Ως πηγή της ενοχής θεωρεί το φόβο των πρωτόπλαστων. Η ενοχή είναι ο φόβος στο ενδεχόμενο μιας απειλής που πρόκειται να συντρίψει ή να ταπεινώσει την ανθρώπινη ύπαρξη. Η γέννηση του φόβου έγκειται, είτε στην αίσθηση ενός εχθρικού περιβάλλοντος, είτε στην παράβαση μιας εντολής. Οι πρωτόπλαστοι παρέβησαν την εντολή του Θεού κι αισθάνονται φόβο στο άκουσμα της άφιξης του. Τρέχουν να κρυφτούν, γιατί νιώθουν την απειλή της καταστροφής και το περιβάλλον το αισθάνονται πια αφιλόξενο. Η ενοχή, ως φόβος για μια ακαθόριστη αλλά επερχόμενη απειλή τους βαραίνει, γι' αυτό απωθείται και μεταβιβάζεται.⁶⁶ Η απώθηση της ενοχής υπήρξε ένας μηχανισμός άμυνας των πρωτόπλαστων, αλλά ο φόβος δεν εξαλείφθηκε, γιατί προέρχεται από τον κίνδυνο του αφανισμού και του μηδενισμού που απειλεί τα κτιστά όντα.⁶⁷ Η μετάβαση από τη ζωή στο θάνατο ήταν η πικρή γεύση της αυτογνωσίας και της ελευθερίας τους. Και το βάρος της ενοχής για την επερχόμενη τιμωρία, έγινε στοιχείο της ύπαρξής τους.⁶⁸ Ο φόβος και η απόγνωση, οι τύψεις της συνειδήσεως, αποτελούν έναν κίνδυνο που αντιμετωπίζει η αυτομηδενιζόμενη ύπαρξη. Πρόκειται για μια τραγική αίσθηση που αφορά στην καταστροφική φορά της ζωής μακριά από το Θεό και την απώλεια κάθε νοήματος, αλλά που τις περισσότερες φορές ενδύεται έναν νομικό μανδύα και ο ένοχος αναμένει την τιμωρία παραβλέποντας την τραγικότητά του. Γι' αυτό το λόγο και η νομική θεώρηση της αμαρτίας δημιουργεί την ψευδαίσθηση ότι το πρόβλημα διορθώνεται με μια τυπική, εξωτερική διευθέτηση νομικών εντολών. Έτσι όμως, προκύπτει η αυτοδικαιωτική

⁶⁵ Demetrios Harper, "The Ontological Ethics of St. Maximus the Confessor and the Concept of Shame," *The Fountain and the Flood: Maximus the Confessor and Philosophical Enquiry*, ed. Markus Vinzent, Studia Patristica 89 (Leuven: Peeters, 2017), σ. 129–146, (Ημ. Ανάκτησης:01/03/2026).

⁶⁶ Ν. Ματσούκα, *Το Πρόβλημα του Κακού. Δοκίμιον Πατερικής Θεολογίας*, Επιστημονική Επετηρίδα Θεολογικής Σχολής, τ.20, παράρτημα αρ. 22, (Θεσσαλονίκη, 1976), σ.143

⁶⁷ Η δημιουργία εκ του μη όντος και η διάκριση κτιστού και ακτίστου είναι θεμελιώδεις αρχές της χριστιανικής θεολογίας. Τα κτιστά όντα επειδή προήλθαν από το μη όν βρίσκονται σε δύο οριακές καταστάσεις : α) είναι τρεπτά και αλλοιωτά και β) κινούνται μεταξύ τελείωσης κατά μετοχή στο τέλειον, και αλλοτρίωσης που μπορεί να φτάσει ως το μηδενισμό. Πρόκειται για μια οριακή κατάσταση της κτιστότητας. Όλα, λοιπόν, τα κτίσματα είναι τρεπτά, είτε προς την καλή, είτε προς την κακή αλλοίωση σε σχέση εγγύτητας με το Θεό ή απομάκρυνσης απ' αυτόν. Τα κτιστά όντα κινδυνεύουν να χάσουν το είναι τους, να εκπέσουν από το είναι στο μη είναι, και μονάχα η μετοχή τους στο (Θεό) τους εξασφαλίζει το είναι. Βλ. Ν. Ματσούκα, *Δογματική και Συμβολική Θεολογία Β* (Εκδόσεις Π. Πουρνάρα, 1999), σ. 174-178.

⁶⁸ Ν. Ματσούκα, *Το Πρόβλημα του Κακού. Δοκίμιον Πατερικής Θεολογίας*, ό.π., σ.144.

Μακρίδου Μαρία. Από την Ενοχή στην Αγάπη. Θρησκευοψυχολογική θεώρηση της παραβολής του ασώτου υιού.

συμπεριφορά του φαρισαϊκού πνεύματος.⁶⁹ Μια ειδωλολατρική συμπεριφορά από την οποία εκλείπει η αγάπη. Ο υποκριτής, με το εντός του είδωλο της αυτοδικαίωσης, καλύπτει το υπαρξιακό του ρήγμα, νεκρώνει όμως παράλληλα με το νομικισμό του κάθε ίχνος δημιουργικής ζωής. Με το προπατορικό αμάρτημα δεν κληρονομείται κάποια προσωπική ενοχή για την παράβαση του θείου θελήματος, όπως έχει διατυπωθεί στη δυτική θεολογία και ενίοτε και στην ορθόδοξη, αλλά μια τραγική υπαρξιακή κατάσταση, στην οποία αιχμαλωτίζεται ο άνθρωπος μέσω της φθοράς και του θανάτου. Και η ενοχή σ' αυτή την περίπτωση έχει τραγικό χαρακτήρα, γιατί εκφράζει το πένθος για την απώλεια του Θεού και της όντως ζωής.

Κατά την Ορθόδοξη ανθρωπολογία, επομένως, η πηγή της ενοχής είναι η πτώση του ανθρώπου από την κατάσταση της αθωότητας στην κατάσταση της αμαρτίας. Η αποτυχία του να επιτύχει το καθ' ομοίωσιν⁷⁰ και να κερδίσει την αθανασία όντας ενωμένος με την πηγή της ζωής. Οι άνθρωποι, μετά τον Αδάμ, υποφέρουν από τις συνέπειες του προπατορικού αμαρτήματος, τη φθορά και τη θνητότητα, όχι ως προσωπικοί ένοχοι, αλλά ως κοινωνοί της ανθρώπινης φύσης που φθάρηκε.

2.2 Η προϋπάρχουσα της ενοχής ενοχική ευαισθησία ως πνευματικό και ψυχολογικό στοιχείο της προσωπικότητας.

Εφόσον ο άνθρωπος πλάστηκε από τον Δημιουργό κατ'εικόνα και καθ'ομοίωσιν, προορίστηκε να ομοιάσει κατά χάρη στο Θεό. Ο υψηλός αυτός προορισμός του ανθρώπου, που του τέθηκε ως δυνατότητα, και όσο ακόμη πρόκειται για δυνατότητα, δεν του προκαλεί ενοχή, αλλά αγωνία. Η απαγόρευση της βρώσης του καρπού από το δέντρο της γνώσεως του καλού και του κακού και η προειδοποίηση του Θεού «θανάτω αποθανείσθε», διέγειρε εντός του Αδάμ μια ένταση. Μπροστά του απλωνόταν μια απέραντη δυνατότητα, η αγωνιώδης

⁶⁹ Ο.π., σ.146.

⁷⁰ Σύμφωνα με τη διήγηση για τη δημιουργία του ανθρώπου στο βιβλίο της Γένεσεως, ο άνθρωπος είναι δημιούργημα κατ' εικόνα και καθ'ομοίωσιν Θεού. Σύμφωνα με την ερμηνεία των Πατέρων της Εκκλησίας το κατ' εικόνα είναι το αυτεξούσιο και η δεκτικότητα του ανθρώπου να μοιάσει στο Θεό, ενώ το καθ' ομοίωσιν σχετίζεται πάντοτε στη σχέση κτιστού και ακτίστου, με τη δυναμική φορά και τάση του δημιουργήματος για τελείωση. Το δημιούργημα τείνει να γίνει κατά χάρη Θεός, να φτάσει την άκρα τελείωση, να μοιάσει στο Θεό. Βλ. Ν. Ματσούκα, *Δογματική και Συμβολική Θεολογία Β*, ό.π., σ. 195-196.

δυνατότητα του ότι μπορεί.⁷¹ Άρα, ήδη σε κατάσταση αθωότητας, ο Αδάμ βιώνει μια στοιχειώδη ενοχή, ως δυνατότητα, διαφορετικά δεν θα μπορούσε να αντιληφθεί το νόημα της παράβασης της εντολής του Θεού. Πολύ περισσότερο δεν θα μπορούσε να έχει επίγνωση της ηθικής και πνευματικής του αποτυχίας να πραγματοποιήσει το καθ' ομοίωσιν. Ο υψηλός του προορισμός, η εξέλιξη από το κατ' εικόνα στο καθ' ομοίωσιν, προϋποθέτουν εντός του μια ενοχική ευαισθησία που ήταν απαραίτητη ψυχολογικά και πνευματικά. Η ενοχική αυτή ευαισθησία εξασφαλίζει την δυνατότητα της απόκρουσης της αμαρτίας ως απειλούμενης ενοχής, γι' αυτό κι όταν διαπράττει τελικά το αμάρτημα, αναγνωρίζει την ενοχή και αντιδρά απωθώντας την.⁷²

Η ενοχική ευαισθησία της αθωότητας προβάλλει ως μια ψυχολογική και πνευματική λειτουργία της προσωπικότητας του Αδάμ, η οποία δόθηκε από το Θεό ως έκφραση της θείας αγάπης του. Αποσκοπεί στο να προστατεύσει τον Αδάμ από τον κίνδυνο της κατάχρησης της ελευθερίας του ενώπιον του διλήμματός του. Το δώρο δηλαδή της θεόδοτης ελευθερίας, προικίζεται με την αυτοπροστασία του, την ενοχική ευαισθησία. Συνεπώς, η ελευθερία και η ενοχή λειτουργούν ως δύο πόλοι της εξελικτικής πορείας του ανθρώπου προς την αυτοπραγμάτωση. Το υπαρξιακό βάθος της ενοχικής ευαισθησίας το αντιλαμβάνεται κανείς όταν δει τη σημασία που έχει ως μέγεθος, στην προπρωτική, αλλά και στη μεταπτωτική κατάσταση του ανθρώπου. Προπτωτικά, η βίωση της ενοχής εκλαμβάνεται θετικά, ως αποτρεπτικός παράγων της αμαρτίας. Μεταπτωτικά όμως, αποτελεί μια εσωτερική, τραγική βίωση της αποτυχίας του να προσεγγίσει τον σκοπό της δημιουργίας και την εκπλήρωση της φύσης του.

Ο άνθρωπος, εφόσον αποτυγχάνει να φτάσει στον προορισμό του, την θέωση, συνειδητά ή ασυνείδητα υποφέρει από την εσωτερική του διαμαρτυρία για την αδυναμία του να προσεγγίσει την εικόνα του εαυτού του.⁷³ Αδυνατεί δηλαδή να εικονίσει επαρκώς την ωραιότητα της φύσης του, ως κατ' εικόνα Θεού δημιούργημα. Η εσωτερική αυτή διαμαρτυρία στρέφεται τελικά εναντίον του ίδιου του εαυτού του και σχετίζεται με μια διπλή απώλεια. Αφενός με την απώλεια της αυθεντικής του εικόνας και αφετέρου με

⁷¹ Βλ. Σόρεν Κίρκεγκαρντ, *Η Έννοια της Αγονίας*, ό.π., σ. 56

⁷² Ιω. Κορναράκη, *Ο Ιούδας ως ομαδικός ενοχικός αρχέτυπος*, (Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, 1977), σ.17

⁷³ Ο.π., σ. 21.

Μακρίδου Μαρία. Από την Ενοχή στην Αγάπη. Θρησκευοψυχολογική θεώρηση της παραβολής του ασώτου υιού.

την απομάκρυνσή του από τη θεία εικόνα.⁷⁴ Η απουσία της εμπειρίας της θέωσης στερεί από τον άνθρωπο τόσο τη δυνατότητα να γνωρίσει αληθινά τον εαυτό του, όσο και να βιώσει τη ζωντανή σχέση του με το Θεό. Αυτός είναι και ο λόγος που η βίωση της ενοχής του αναδεικνύεται ως υπαρξιακό πρόβλημα και δεν μπορεί να κατανοηθεί ως ένα ηθικό ή νομικό ζήτημα. Ξέρει ο άνθρωπος τι έχασε, και κατανοεί τι πρέπει να επιτύχει. Η γνώση όμως αυτή βιώνεται ως μια υπαρξιακή ταλαιπωρία, μια ψυχική καταπόνηση υπό το βάρος των δύο εικόνων.⁷⁵ Διεξόδους διαφυγής από την υπαρξιακή αυτή σύγκρουση αποτελούν η απωθημένη ενοχή, η αυτοδικαίωση και η υπεράσπιση με κάθε τρόπο του εαυτού. Ο άνθρωπος δεν μπορεί με κανένα τρόπο να ανεχτεί την ενοχή, αφού αυτή κηλιδώνει την εικόνα του και του υπενθυμίζει την υπαρξιακή του αποτυχία.

2.3 Η ψυχολογική θεώρηση της ενοχής.

Με βάση τη χριστιανική ανθρωπολογία, το υπαρξιακό πρόβλημα του ανθρώπου αρχίζει με την παράβαση της εντολής του Θεού και την επακόλουθη παραβίαση της ηθικής του συνείδησης. Ο Αδάμ, παραβαίνοντας το θείο θέλημα, απομακρύνεται από τον αυθεντικό του εαυτό και η ύπαρξή του σημαδεύεται από την εμπειρία μιας ένοχης, αλλά απωθημένης ηθικής συνείδησης. Η κατανόηση, ωστόσο, της ενοχής, ως υπαρξιακής εμπειρίας σε σχέση με τη βαθύτερη ταυτότητα και τον προορισμό του ανθρώπου, δεν διερευνάται μόνο σε θεολογικό επίπεδο. Η ίδια εμπειρία έχει αποτελέσει αντικείμενο μελέτης και στον χώρο της ψυχολογίας, η οποία επιχειρεί να ερμηνεύσει την ενοχή ως ψυχικό φαινόμενο που σχετίζεται με τη συγκρότηση της προσωπικότητας, τη συνείδηση του εαυτού και τη σχέση του ατόμου με τους άλλους. Ιδιαίτερα στο πλαίσιο της ψυχανάλυσης, η ενοχή συνδέθηκε με τη διαμόρφωση της προσωπικότητας, τη λειτουργία της συνείδησης και τις εσωτερικές συγκρούσεις του ανθρώπου. Η ενοχή ψυχαναλυτικά ορίζεται ως μια αγχώδης κατάσταση της ψυχής, η οποία οφείλεται σε εσωτερική σύγκρουση, κυρίως για την αξία του εαυτού. Ως

⁷⁴ Στη δημιουργία του ανθρώπου ενέχονται χριστολογικές καταβολές εφόσον ο άνθρωπος θεωρείται «συλλογικός», με τον οποίο επρόκειτο εξ αρχής να ενωθεί ο Λόγος του Θεού. Βλ. Στ. Γιαγκάζογλου, «Το αυτεξούσιο και η ελευθερία του ανθρώπου», *ΘΕΟΛΟΓΙΑ* 90/1 (2019), σ.121. Αρνούμενος λοιπόν ο άνθρωπος να εικονίσει το αρχέτυπό του, τον Λόγο, απέτυχε να υπάρξει σε σχέση με το οντολογικό του θεμέλιο. Βλ. Θ.Ν Παπαθανασίου, "Η Πτώση", *Διάβαση*, τ.13, 1998, σ.6.

⁷⁵Ιω. Κορναράκη, *Ο Ιούδας ως ομαδικός ενοχικός αρχέτυπος*, ό.π., σ. 23.

Μακρίδου Μαρία. Από την Ενοχή στην Αγάπη. Θρησκευοψυχολογική
θεώρηση της παραβολής του ασώτου υιού.

αίσθημα ενοχής, παράλληλα, προσδιορίζεται μια συναισθηματική κατάσταση που ακολουθεί μια πράξη, την οποία το υποκείμενο θεωρεί επιλήψιμη. Ο λόγος που την επικαλείται μπορεί να είναι ακριβής (π.χ οι τύψεις για κάποιο έγκλημα) ή και ακαθόριστος. Επιπλέον, μπορεί να είναι κι ένα διάχυτο αίσθημα προσωπικής αναξιότητας, για την οποία το υποκείμενο αυτοκατηγορείται. Γενικά, για την ψυχανάλυση, η ενοχή θεωρείται ως ένα σύστημα ασυνείδητων κινήτρων, το οποίο εξηγεί συμπεριφορές αποτυχίας, παραπτωματικές διαγωγές και οδυνηρές καταστάσεις που προκαλεί το άτομο στον εαυτό του.⁷⁶ Με το αίσθημα της ενοχής ασχολήθηκε σε μεγάλο βαθμό ο Freud, εκφράζοντας την θεωρία ότι η ενοχή λειτουργεί σαν εσωτερική τιμωρία για σκέψεις, επιθυμίες ή πράξεις που θεωρούνται απαγορευμένες. Αρχικά, πρότεινε τρία επίπεδα ψυχικής λειτουργίας του ατόμου, το συνειδητό, το προσυνειδητό και το ασυνείδητο. Αυτά για τα οποία έχουμε επίγνωση βρίσκονται στο συνειδητό, αυτά που μπορούμε να αντιληφθούμε, αν τους δώσουμε προσοχή, βρίσκονται στο προσυνειδητό και αυτά που δεν μπορούμε να αντιληφθούμε, παρά μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις, φωλιάζουν στο ασυνείδητο.⁷⁷

Στη συνέχεια, ανέπτυξε ένα πιο μεθοδικό μοντέλο της δομής της προσωπικότητας, βάσει του οποίου διέκρινε τρία τμήματα της ψυχικής δομής : το *Εκείνο* (ID, DAS ES) όπου εδρεύουν οι επιθυμίες και τα ένστικτα, το *Εγώ* που είναι η έδρα της συνείδησης, της κρίσης και της σκέψης, και το *Υπερεγώ* που αντιπροσωπεύει την εσωτερικευμένη ηθική και τις απαγορεύσεις. Το Εκείνο είναι η αρχική μορφή του ψυχικού μηχανισμού, αποτελείται από παρορμήσεις και απωθημένες επιθυμίες, που παραγνωρίζουν το χρόνο, τις λογικές σχέσεις και υπακούν στην αρχή της ευχαρίστησης. Στο Εκείνο δεν υπάρχουν συγκρούσεις και αντιθέσεις, αλλά όλα συνυπάρχουν αδιατάραχα.⁷⁸ Το Υπερεγώ αναπτύσσεται κυρίως κατά την περίοδο του Οιδιπόδειου συμπλέγματος, όταν το παιδί, αντιλαμβανόμενο τον πατέρα ως εμπόδιο στην επιθυμία του προς τη μητέρα, απωθεί αυτή την επιθυμία και εσωτερικεύει την απαγόρευση, σχηματίζοντας το Υπερεγώ ως εσωτερική ηθική αρχή. Το Υπερεγώ ενισχύεται από την εσωτερικεύση των παροτρύνσεων και απαγορεύσεων ή τιμωριών των γονέων και

⁷⁶ Κ. Εμμανουηλίδη, *Η ενοχή στην κλινική πράξη (Ψυχαναλυτικές σκέψεις για τη θρησκευτική εμπειρία)*, Ψυχής Δρόμοι, τ. 6 (2013).

⁷⁷ Ευγ. Παπαδοπούλου, 'Η δομή του ανθρώπινου ψυχισμού στην Δεύτερη Τοπική του Freud και η σύνδεση της με την θεωρία του για τον πολιτισμό', Psychology.gr - Η Πύλη της Ψυχολογίας, 2023, <https://www.psychology.gr/diasimoi-psychologoi/7554-i-domi-tou-anthropinou-psyxismoy-stin-deyteri-topiki-tou-freud.html>. (Ημ. Ανάκτησης: 14/03/2026).

⁷⁸ Λ. Σταύρου, *Εισαγωγή στην Ψυχοπαθολογία Νηπίου-Παιδιού-Εφήβου.*, (Αθήνα: εκδ. Γρηγόρη, 1984), σ.92

Μακρίδου Μαρία. Από την Ενοχή στην Αγάπη. Θρησκευοψυχολογική
θεώρηση της παραβολής του ασώτου υιού.

αργότερα των δασκάλων, συγγενών κ.τ.λ.⁷⁹ Το άτομο λοιπόν βιώνει ενοχή, όταν οι επιθυμίες του Εκείνου συγκρούονται με τις ηθικές απαιτήσεις του Υπερεγώ. Αν τα κοινωνικά πρέπει εσωτερικεύονται υπέρμετρα, το Υπερεγώ λειτουργεί ως ψυχικός εισαγγελέας, και ασκείται τρομερή πίεση στο ασυνείδητο που ωθεί το άτομο να είναι καταπιεσμένο, με μειωμένη αυτοεκτίμηση. Ο Φρόντ υποστήριξε ότι το συναίσθημα ενοχής και το αίσθημα κατωτερότητας είναι δύσκολο να διακριθούν μεταξύ τους. Η ενοχή, όμως, είναι το αντίτιμο που όλοι μας πρέπει να «πληρώσουμε» ώστε να μπορούμε να δαμάσουμε τα επιθετικά μας ένστικτα.⁸⁰

Ο Φρόντ μετέφερε το Οιδιπόδειο σύμπλεγμα από το ατομικό επίπεδο στο συλλογικό, περιγράφοντας την καταγωγή του πολιτισμού μέσα από την αμφιροπία (ambivalence) των συναισθημάτων, του φόβου και της αγάπης. Με κατηγορηματικό τρόπο δήλωσε πως: *«Το αίσθημα ενοχής της ανθρωπότητας προέρχεται από το οιδιπόδειο σύμπλεγμα και αποκτήθηκε κατά τη θανάτωση του πατέρα από την ένωση των αδελφών. Τότε δεν καταπιέστηκε μια επιθετικότητα, αλλά εκτελέστηκε η ίδια η επιθετικότητα, η καταπίεση της οποίας στο παιδί είναι η πηγή του αισθήματος ενοχής»*.⁸¹ Πρόκειται για την ερμηνευτική υπόθεση του «Πρωτοπατέρα» (Urvater), σύμφωνα με την οποία υπήρχε μια πρώτη μεγάλη οικογένεια με επικεφαλής έναν αυταρχικό και άπληστο πατέρα που διέθετε για τον εαυτό του όλα τα αγαθά της οικογένειας, ακόμη και τις γυναίκες. Οι γιοι ένιωθαν για τον αυταρχικό πατέρα δύο αντίρροπα συναισθήματα. Μίσος και φόβο από τη μία, γιατί ο πατέρας τους εμπόδιζε να ικανοποιήσουν τις ορμές τους και μονοπωλούσε τις γυναίκες, αγάπη και θαυμασμό από την άλλη, γιατί ο πρωτοπατέρας ήταν πρότυπο δύναμης και προστάτης της ομάδας. Η αμφιροπία αυτή των συναισθημάτων κορυφώθηκε με τον φόνο του πρωτοπατέρα. Μόλις όμως οι γιοι ικανοποίησαν το μίσος τους σκοτώνοντάς τον, η αγάπη, που ήταν απωθημένη, ήρθε στην επιφάνεια με τη μορφή της μετάνοιας. Λόγω της ενοχής τους, οι γιοι θέσπισαν τα δύο βασικά ταμπού (απαγόρευση πατροκτονίας και απαγόρευση της αιμομιξίας), κάνοντας τελικά αυτό που τους ζητούσε ο πατέρας όσο ζούσε. Έτσι εισήχθη ο Νόμος του Πατέρα.

⁷⁹ Ευγ. Παπαδοπούλου, 'Η δομή του ανθρώπινου ψυχισμού στην Δεύτερη Τοπική του Freud και η σύνδεση της με την θεωρία του για τον πολιτισμό', ό.π.

⁸⁰ Αγγ. Τσαγκαράκη, *Η αδικαιολόγητη ενοχή και τα χαρακτηριστικά των ενοχικών ανθρώπων*, 2018, <https://angelikitsagkaraki.com/2018>, (Ημ. Ανάκτησης: 14/03/2026).

⁸¹ Μαρ. Μπέζου, *Θρησκεία και Ψυχανάλυση* (Αθήνα: Εκδ. Οδός Πανός, 2023), σ.120

Αυτός είναι κατά τον Φρόντ ο ιδρυτικός μύθος της ανθρωπότητας.⁸² Αλλά και το πρώτο έγκλημα, το προπατορικό αμάρτημα, από το οποίο αποκτήθηκε το αίσθημα ενοχής της ανθρωπότητας με προέλευση το οιδιπόδειο σύμπλεγμα. Κατά την άποψή του θρησκεία και ηθική πηγάζουν από αυτήν ακριβώς τη σύγκρουση, την αδυναμία δηλαδή του ανθρώπου να διαχειριστεί την ταυτόχρονη αγάπη και το μίσος προς την πατρική φιγούρα. Το οιδιπόδειο σύμπλεγμα για τον εμπνευστή του αποτελεί το προσωπικό δράμα κάθε ανθρώπου και το συλλογικό πεπρωμένο όλης της ανθρωπότητας.⁸³ Ταυτόχρονα είναι και η πηγή των νευρωτικών ενοχών, αφού η ενοχή πηγάζει από την αμφιροπία. Ακόμη και αν δεν σκοτώσεις τον "πατέρα", νιώθεις ενοχή επειδή το θέλησες. Είναι μια εσωτερική σύγκρουση ανάμεσα στις ορμές και το Υπερεγώ. Η ενοχή εδώ είναι συχνά ένα φάντασμα του μυαλού. Η νευρωτική ενοχή πηγάζει από φανταστικές παραβάσεις εναντίον κάποιου ατόμου ή κάποιου συστήματος, ενώ η πραγματική ενοχή απορρέει από πραγματική παράβαση.

Στον κατάλογο των ενοχών μπορεί να προστεθεί η «υπαρξιακή» ενοχή του Buber, η οποία επικεντρώνεται όχι στην καταπιεσμένη επιθυμία, αλλά στην πραγματική παράβαση ή βλάβη προς κάποιον άλλον και στρέφεται κατά του ίδιου του εαυτού, και η καταθλιπτική ενοχή,⁸⁴ κατά την οποία το άτομο συνειδητοποιεί ότι ο άνθρωπος που μισεί και θέλει να καταστρέψει στις φαντασιώσεις του, είναι ο ίδιος άνθρωπος που αγαπά και χρειάζεται.⁸⁵

Σε κάθε περίπτωση η ενοχή είναι το σύνολο των ψυχικών διαθέσεων που προκαλούνται από την παράβαση της ηθικής συνείδησης του ανθρώπου, η οποία αποτελεί τον κύριο ρυθμιστή του ψυχικού και ηθικού βίου.

⁸² Ο.π., 121.

⁸³ Μιχ. Κ. Μακράκη, *Ψυχαναλυτική Ερμηνεία της Θρησκείας. Η πρώτη προσέγγιση της θρησκείας στην ιστορία της ψυχανάλυσης.*, ό.π., σ.119

⁸⁴ Η καταθλιπτική ενοχή (depressive guilt) αποτελεί κομβικό σημείο στη θεωρία της Melanie Klein, η οποία γεφυρώνει το χάσμα ανάμεσα στον Freud και τον Buber, εστιάζοντας στη σχέση με το "αντικείμενο" (τον άλλον).

⁸⁵ Στ. Κοφινά, "Οι δυσκολίες στην αντιμετώπιση της ενοχής κατά την ψυχοθεραπεία και κατά την ποιμαντική φροντίδα.", *Θεραπεύοντας. Ορθόδοξη Θεολογία και Ψυχοθεραπεία. Συγκλίσεις και Αποκλίσεις.*, επιμ. έκδ. Δ. Κυριαζής & π.Β.Θερμός (Αθήνα: Εκδ. Αρμός, 2012), σ.170.

2.4 Η Αγάπη ως υπέρβαση του φόβου και της ενοχής.

2.4.1 Η Αγάπη στην ψυχαναλυτική ερμηνεία για τη θρησκεία.

Βάσει των όσων αναφέρθηκαν, η ενοχή γεννιέται από την ένταση ανάμεσα στις επιθυμίες και τις απαγορεύσεις του Υπερεγώ. Η σύγκρουση αυτή εκφράζει την αμφιροπία των συναισθημάτων του υποκειμένου, το οποίο ταυτόχρονα αγαπά και φοβάται τους γονείς του, τα αρχικά πρόσωπα που λειτουργούν ως φορείς του νόμου και της απαγόρευσης. Έτσι, η ενοχή δεν είναι μόνο αποτέλεσμα παραβίασης ενός κανόνα, αλλά και ένδειξη της βαθιάς συναισθηματικής σχέσης με τον άλλον. Εάν όμως η ενοχή αποκαλύπτει τη σύγκρουση ανάμεσα στην επιθυμία και την απαγόρευση, η αγάπη φαίνεται να αποτελεί το πεδίο όπου αυτή η σύγκρουση μετασχηματίζεται σε σχέση.

Αναλύθηκε, τόσο στα εισαγωγικά σχόλια, όσο και ανωτέρω στο παρόν κεφάλαιο, ότι ο Φρόντ συνδέει την ενοχή με την οιδιπόδεια επιθυμία. Καταλήγει στη μεταποίηση του φόβου, λόγω του άγχους για ευνουχισμό και τιμωρία που θα του επέφερε το αρχικό μίσος προς τον πατέρα, σε αγάπη προς έναν εξυψωμένο πατέρα. Σε θρησκευτικό επίπεδο, για τον Φρόντ, η αγάπη είναι η προβολή της αγάπης προς το φυσικό πατέρα, ο οποίος εξυψώνεται σε Θεό, λόγω της ενοχής για την πατροκτονία που προκάλεσε η οιδιπόδεια επιθυμία. Η ενοχή αυτή έκτοτε βαραίνει υποσυνείδητα κάθε άνθρωπο και, ως μια ακαθόριστη δύναμη, ζητά διέξοδο με τον μετασχηματισμό της libido στο Υπερεγώ και την ψευδαίσθηση του θρησκευτικού βιώματος.⁸⁶ Για τον Φρόντ δεν υπάρχει κανένας Θεός που μπορεί να προσφέρει λύτρωση στο δράμα του ανθρώπου. Η ψυχανάλυση λειτουργεί ως μέσο ανακούφισης του ατόμου και το βοηθάει να συνειδητοποιήσει τα καταπιεσμένα συναισθήματα και τις επιθυμίες του.

Ενώ όμως ο Φρόντ ερμηνεύει την αγάπη μέσα από τη δυναμική των λιβιδινικών ενορμήσεων του ατομικού ασυνειδήτου και των πρώιμων σχέσεων, ο Jung την τοποθέτησε στα βαθύτερα στρώματα του συλλογικού ασυνειδήτου, εντός του οποίου ανακάλυψε

⁸⁶ Μιχ. Κ. Μακράκη, *Ψυχολογία της Θρησκείας*, (Αθήνα: Εκδ. Αρμός, 1999), σ.109

Μακρίδου Μαρία. Από την Ενοχή στην Αγάπη. Θρησκευοψυχολογική θεώρηση της παραβολής του ασώτου υιού.

κυρίαρχα αρχέτυπα που ανήκουν στον κοινό θησαυρό όλης της ανθρωπότητας.⁸⁷ Ένα από τα αρχέτυπα αυτά είναι και το αρχέτυπο Θεός που κατέχει αξονική θέση στην αρχετυπική διάρθρωση της συνείδησης και τοποθετείται στην κορυφή όλων των αρχετύπων.⁸⁸ Τα αρχέτυπα, ως έμφυτες και καθολικές θεμελιακές αρχές του ασυνειδήτου, είναι ριζωμένα μέσα σε ό,τι έχουν κοινό οι άνθρωποι μεταξύ τους ανά τους αιώνες, δηλαδή το συλλογικό ασυνείδητο, και συμβάλλουν στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς του ανθρώπου και της αναφοράς του στο Θεό. Το αρχέτυπο του Θεού, ως μια πανίσχυρη ψυχική δομή εντός του συλλογικού ασυνειδήτου, αντιπροσωπεύει την ενοποίηση της συνείδησης, η οποία όταν βιώσει την ολότητα, μέσα από τη συμφιλίωση συνειδητού και ασυνειδήτου, τότε γεννάται το θρησκευτικό βίωμα και συντελείται η διαδικασία της εξατομίκευσης. Αντιθέτως, ο βίαιος αποχωρισμός από το αρχέτυπο Θεός έχει σαν συνέπεια την κατάτμηση της προσωπικότητας.⁸⁹ Το αν το αρχέτυπο Θεός αντιστοιχεί σε μια αντικειμενική πραγματικότητα, είναι σχετικά αδιάφορο για τον Jung, αφού το πραγματικό γεγονός της ενοποίησης του ανθρώπου και της μεταβολής του σε προσωπική υπόσταση συντελείται εντός της συνείδησης. Η θρησκεία ερμηνεύεται έτσι ως πορεία εξατομίκευσης του ατόμου, ως αυτοκατάφαση του υποκειμένου στην υψηλότερη δυνατότητά του να προσεγγίσει το αρχέτυπο του Θεού, να ενωθεί με το Θεό, να γίνει Θεός και άνθρωπος ή Θεός στον άνθρωπο.

90

Συνεπώς, αν για τον Φρόντ η αγάπη είναι μετασχηματισμένη ενόρμηση της libido, για τον Γιουνγκ αποκτά συμβολική και πνευματική διάσταση. Η αγάπη προς το Θεό δεν είναι ψευδαίσθηση και απλή προβολή της πατρικής μορφής, αλλά επένδυση της ψυχικής ενέργειας στο αρχέτυπο του Θεού, ενεργοποίηση του αρχετύπου και συνεπώς έκφραση μιας βαθειάς δομής του ανθρώπινου ψυχισμού που αναζητά ψυχική ολότητα και εσωτερική ολοκλήρωση.

Σε μια τρίτη προσέγγιση που παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, ο Λακάν συνδέει την αγάπη με την έλλειψη, η οποία αποτελεί δομικό χαρακτηριστικό του ανθρώπινου υποκειμένου.

⁸⁷ Ο.π., σ.57. Σχετικά με το συλλογικό ασυνείδητο και τα αρχέτυπα βλ. επίσης C. G. Jung, *Η ολοκλήρωση της προσωπικότητας*, μετάφρ. Σοφίας Ατζάκα, (Αθήνα, 1972) όπως επίσης και C. G. Hg Jung, *Collected Works of C.G. Jung, Volume 9 part 1: THE ARCHETYPES AND THE COLLECTIVE UNCONSCIOUS*, μετάφρ. R. F. C. Hull (Princeton University Press, 1959).

⁸⁸ Ο.π., σ.171 υποσημείωση 147.

⁸⁹ Ο.π., σ.57

⁹⁰ Ο.π.. Σημαντική στο σημείο αυτό είναι η επισήμανση του Νικ. Νησιώτη ότι για τον Jung ο Χριστός είναι το αρχέτυπο του αρχετύπου του Θεού, γιατί πραγματοποιεί, «συμβολίζει» στην πραγματικότητα το αρχέτυπο Θεός.

Χαρακτηριστικά αναφέρει: « Αν ήμασταν ολοκληρωμένοι, ο καθένας θα ήταν από μόνος του πολύ καλά στη γωνιά του. Δε θα είχαμε φτάσει στο σημείο να προσπαθούμε να οργανωθούμε όλοι μαζί.»⁹¹ Για τον Λακάν δεν υπάρχει υποκείμενο χωρίς τον Άλλο, αφού από την ίδια του τη σύσταση θεμελιώνεται στον Άλλο. Στην πρώτη ακόμη φάση συγκρότησης του ανθρώπινου όντος, ο Άλλος λαμβάνει τη θέση του διχασμένου υποκειμένου, προκειμένου αυτό να υπάρξει, και φυσικά ο πρώτος Άλλος είναι η μητέρα. Η μητέρα είναι ένα επιθυμητό ον. Στη φάση του αποχωρισμού, η επιθυμία της μητέρας, δηλαδή η επιθυμία του Άλλου, γίνεται η επιθυμία του υποκειμένου και με τον τρόπο αυτό προσδιορίζεται η ύπαρξή του.⁹² Το παιδί, επομένως, επιθυμεί εκείνο που επιθυμεί η μητέρα του και σιγά σιγά συγκροτείται σε υποκείμενο. Ο άνθρωπος, κατά τον Λακάν, θέλει να αναγνωριστεί ως ύπαρξη μέσα από την επιθυμία του και γι' αυτό ταυτίζει την επιθυμία του με την επιθυμία του Άλλου. Αυτό σημαίνει βέβαια ότι ο τρόπος συγκρότησης του υποκειμένου το συνδέει οντολογικά με τον Άλλο.⁹³ Με την εισαγωγή του Νόμου και το «συμβολικό ευνουχισμό», γίνεται αντιληπτή η ενυπάρχουσα στον άνθρωπο έλλειψη, η οποία συνιστά βασικό οργανωτή της ψυχικής ανάπτυξης, καθώς μέσω αυτής το υποκείμενο καθίσταται ικανό να επιθυμεί. Η έλλειψη θέτει σε κίνηση μηχανισμούς πλήρωσής της που σε μια υγιή μορφή εκφράζεται ως επιθυμία, ενώ σε μια νοσηρή εκδοχή το άτομο καταφεύγει σε ποικίλες φαντασιώσεις προκειμένου να παρηγορηθεί για την έλλειψη του τέλειου και απόλυτου.⁹⁴ Μέσα από σχέσεις, τα άτομα προσπαθούν να καλύψουν τις ελλείψεις τους και να προσεγγίσουν μια αίσθηση πληρότητας, εξαρτώμενα το ένα από το άλλο για τη συγκρότηση της ταυτότητάς τους. Η ανάγκη για αναγνώριση είναι ατέρμονη, και η επιθυμία για επιβεβαίωση της παρουσίας και της σημασίας του ατόμου δεν μπορεί ποτέ να ικανοποιηθεί πλήρως, καθώς ζει πάντα ανάμεσα στην εμπιστοσύνη και τη δυσπιστία, την αυτοπεποίθηση και την απογοήτευση. Η ανάγκη για μια αυθεντική διαπροσωπική ζωή, και η βεβαιότητα ότι αξίζει, είναι και θα παραμείνουν τραγικές, αφού επανειλημμένα θα σκιάζονται από την υποψία ότι η

⁹¹ Αλέν Βανιέ, *ΛΑΚΑΝ όσο πιο απλά γίνεται...*, μετάφρ. Γιάννης Οικονόμου, (Αθήνα: εκδ. Κέδρος, 2001), σ. 78.

⁹² π. Νικ. Λουδοβίκου, *Ψυχανάλυση και Ορθόδοξη Θεολογία* (Αθήνα: Εκδ. Αρμός, 2003) σ.24-25

⁹³ Ο.π., σ.27

⁹⁴ π. Β. Θερμού, *Ο Έρωτας του Απόλυτου* (Αθήνα: Εκδ. Αρμός, 2010), σ.106

Μακρίδου Μαρία. Από την Ενοχή στην Αγάπη. Θρησκευοψυχολογική
θεώρηση της παραβολής του ασώτου υιού.

στάση του άλλου δεν είναι ειλικρινής.⁹⁵ Η αγάπη, κατ' επέκταση, δεν μπορεί να νοηθεί ως μια ένωση δύο ολοκληρωμένων όντων, αλλά ως «αδυνατότητα» που πηγάζει από τη δομική έλλειψη του υποκειμένου.

Το μόνο που μπορεί να έχει αξιώσεις καθολικότητας κατά τον Λακάν, είναι η επιθυμία. Η οπτική του περί επιθυμίας για αγάπη, σε συνδυασμό με τη χριστιανική αφήγηση περί δημιουργίας του κόσμου εκ του μηδενός, θα μπορούσε να οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι ο Θεός δημιουργεί τον κόσμο από το μηδέν μόνο από ανυπολόγιστη επιθυμία.⁹⁶ Υπό αυτή την έννοια, η επιθυμία δεν αποτελεί απλώς ψυχολογική λειτουργία, αλλά θεμελιώδη δύναμη δημιουργίας και σχέσης. Ο Χρ. Γιανναράς που συνέδεσε πολύ εύστοχα τη λακανική σκέψη με την πατερική, επισημαίνει πως, όπως στον Λακάν το υποκείμενο γεννιέται στο χώρο του Άλλου, έτσι και το ανθρώπινο πρόσωπο γεννιέται στο χώρο του Θεού. Γεννιέται, δηλαδή, εξαιτίας της θείας κλήσης σε σχέση, και η ελευθερία του ανθρώπου έγκειται στη δυνατότητα να απαντήσει αρνητικά ή θετικά στην κλήση αυτή. Ο άνθρωπος υπάρχει μόνο κατ' αναφοράν προς τον Θεό που τον καλεί σε ύπαρξη, υφίσταται επειδή του απευθύνεται λόγος, επειδή καλείται να απαντήσει.⁹⁷ Η ελευθερία της σχέσης είναι και το κατ' εικόνα Θεού.

Η γλώσσα της ψυχανάλυσης μας δείχνει πώς η άρνηση της σχέσης, δηλαδή η αυτοαναφορικότητα και η ναρκισσιστική αναδίπλωση στον εαυτό, οδηγεί σε υπαρξιακό μαρτύριο, σε νεύρωση ή ψύχωση, όπως στην ορθόδοξη παράδοση η απουσία κοινωνίας με το Θεό οδηγεί στην πτώση και το θάνατο. Η επιθυμία για τον Γιανναρά, ως ερωτικός τρόπος του είναι, δεν αποτελεί ζωική ροπή, αλλά άσκηση προκειμένου ολοκληρη η ύπαρξη, ασυνείδητη και συνειδητή, να γίνει σχέση, κοινωνία και αγάπη.⁹⁸

2.4.2 Ο Θεός αγάπη εστί.

Η πρώτη εκδήλωση του Αδάμ στον παράδεισο, μετά την πτώση, υπήρξε ο φόβος. Ένας φόβος που συνδέεται με τις ρίζες της ύπαρξης στην άβυσσο του μηδενός. Ο άνθρωπος αρνούμενος την κοινωνία με τον Δημιουργό, αρνήθηκε να πραγματώσει την κλήση του και

⁹⁵El. Boliaki, 'Jacques Lacan, Religion and Ethics', *ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΟΣΤ*, τχ. 1 (2005): 179–201, σ.184

⁹⁶ Maureen Slattery, *Ντολτό, Λακανική ψυχανάλυση, και ευαγγέλιο*, μετάφρ. Ν. Μανωλόπουλος, Ψυχής Δρόμοι, τχ. 18, 2019, 6-26, σ.11

⁹⁷ Χρ. Γιανναρά, 'Psychoanalysis and Orthodox Anthropology', *ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΟΔ*, τχ. 1 (2003): 51–60.

⁹⁸ Ο.π.

προτίμησε την υπαρκτική αστοχία. Η εκούσια απόρριψη της δυνατότητας να ζήσει την «όντως ζωή», τον έφερε αντιμέτωπο με τον αφανισμό, αλλά όχι και με την αναίρεση της αλήθειας της προσωπικής του ύπαρξης. Η αλήθεια του επιβεβαιώνεται στη δυνατότητα της ελευθερίας του για αδιάκοπη εκλογή ανάμεσα στο Είναι και το μηδέν.⁹⁹ Η αμαρτία υπό την έννοια αυτή νοείται ως μια οντολογική αστοχία κι έχει τις ρίζες της στο θάνατο. Είναι η λανθασμένη επιλογή της αυτονόμησης του ανθρώπου και της αποτυχίας του να ολοκληρωθεί ως πρόσωπο εντός της σχέσης και κοινωνίας με τον άλλο και το Θεό. Μπροστά σε μια τέτοια κατάτμηση της ανθρώπινης φύσης και του ανθρώπινου θελήματος, ως η μόνη ελπίδα για σωτηρία και επαναφορά της χαμένης καθολικότητας του προσώπου, προβάλλει η αγάπη. «Οὕτω γὰρ ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον».¹⁰⁰ Ο Θεός από άπειρη αγάπη για το δημιουργημά του αναλαμβάνει και την πρωτοβουλία για τη σωτηρία του. Ο σαρκωθείς Υἱός και Λόγος του Θεού υπέδειξε οριστικά τον τρόπο για την βίωση της τέλει αγάπης. Με την ηθελημένη έξοδό του από την υπαρξιακή ασφάλεια της εσωτερικής αγαπητικής τριαδικής κοινωνίας, προς το αβέβαιο μιας σχέσης με το ασθενές και το αδύναμο, νοηματοδοτεί την ύπαρξη ενός προσώπου που ξέρει μόνο να αγαπά. Και η αγάπη αίροντας οποιαδήποτε βεβαιότητα αντιτάσσεται σε ό,τι γεννά την οντολογική ακινησία και το θάνατο.¹⁰¹ Έχοντας κατανοήσει ο ευαγγελιστής Ιωάννης ότι η αγάπη έγινε σάρκα, καλεί τον άνθρωπο να μιμηθεί το Λόγο του Θεού, και μας δίνει ίσως τον πιο περιεκτικό ορισμό της αγάπης: «Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν, καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ Θεῷ μένει καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ».¹⁰² Η φύση του Θεού είναι αγάπη και πλήρωμα της αλήθειας του Είναι. Είναι η αυτό-ζωή και η προς τα έξω εκδηλούμενη αγαπητική ενέργεια, εντελώς ξένη προς κάθε εγωκεντρική αναδίπλωση και κάθε φόβο.¹⁰³ Ο άνθρωπος, ως κατ' εικόνα Θεού δημιουργημα, και άρα ως σχεσιακό και αγαπητικό ον, χωρίς την αγάπη, βιώνει το ακατόρθωτο της πληρότητας. Ο

⁹⁹ Χρ. Γιανναρά, *Το πρόσωπο και ο Έρωτας* (Αθήνα: εκδ. Δόμος, 1987), σ.370.

¹⁰⁰ Ιω. 3,16

¹⁰¹ Χρ. Σταμούλη, *Έρωτας και θάνατος. Δοκιμή για έναν πολιτισμό της σάρκωσης*, (Αθήνα: εκδ. Ακρίτας, 2009), σ.341.

¹⁰² Α' Ιω. 4,16

¹⁰³ Ν. Ματσούκα, *Το Πρόβλημα του Κακού. Δοκίμιον Πατερικής Θεολογίας*,ό.π.,σ.87

φόβος διαβρώνει τη ζωή, ενώ η αγάπη είναι το θεμέλιο της αυθεντικής ύπαρξης και αυτή που
«ἔξω βάλλει τὸν φόβον».¹⁰⁴

Συνοψίζοντας, θα μπορούσε να υποστηριχτεί ότι, σε αντίθεση με τις ψυχαναλυτικές
προσεγγίσεις που αναδεικνύουν την αγάπη ως ένα ψυχικό φαινόμενο, ερμηνευμένο εντός
των ορίων της συνείδησης και των μηχανισμών της, η θεολογική της θεώρηση την κατανοεί
ως οντολογική αρχή. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η αγάπη παύει να αποτελεί μια απλή ψυχική
λειτουργία και αναδεικνύεται σε θεμέλιο της ύπαρξης και της προσωπικής ολοκλήρωσης.
Μέσω της κοινωνίας με το Θεό, αίρεται ο φόβος και αποκαθίσταται η ενότητα της
ανθρώπινης ύπαρξης.

2.5. Η τοξικότητα στην ενοχή και στην αγάπη.

Στη σύγχρονη ψυχολογία η ενοχή θεωρείται ένα σύνθετο συναίσθημα και διακρίνεται σε δύο
μορφές, τη θετική και την τοξική ενοχή. Στην πρώτη περίπτωση, η ενοχή λειτουργεί ως
προστατευτικό πλέγμα, ως ηθικός πλοηγός που οδηγεί σε υπευθυνότητα και προσωπική
ανάπτυξη. Στην περίπτωση όμως που ένα άτομο βιώνει υπέρμετρες ενοχές, οι οποίες
συνοδεύονται από ντροπή και αυτομεμψία, τότε συνήθως οδηγείται στην ψυχική
στασιμότητα και την αποξένωση από τους άλλους και τον εαυτό. Ενώ δηλαδή η φυσιολογική
ενοχή, η ενοχική ευαισθησία με την οποία μας έχει προικίσει ο Θεός για την αυτοπροστασία
μας, μας βοηθά να αναγνωρίσουμε ένα λάθος και να το διορθώσουμε, η τοξική ενοχή μας
κάνει να νιώθουμε ότι εμείς οι ίδιοι είμαστε το λάθος.¹⁰⁵ Μέσα στο μυαλό του ενοχικού
ανθρώπου στήνεται διαρκώς ένα δικαστήριο, στο οποίο είναι ο κατηγορούμενος, και βιώνει
αισθήματα ανεπάρκειας και κατωτερότητας. Οι ρίζες της τοξικής ενοχής είναι φυσικά

¹⁰⁴ Α' Ιω. 4,18

¹⁰⁵ Ανθή Πιτσιρέλου, 'Ο λόγος ύπαρξης των ενοχών και ο τρόπος να τις διαχειριστούμε', Psychology.gr - Η
Πύλη της Ψυχολογίας, 2022, <https://www.psychology.gr/selfhelp/6676-enoxi-giati-yparxei-kai-pos-borei-na-antimetopistei.html>,(Ημ.Ανάκτησης : 20/03/2026).

Μακρίδου Μαρία. Από την Ενοχή στην Αγάπη. Θρησκευοψυχολογική θεώρηση της παραβολής του ασώτου υιού.

τοποθετημένες στην παιδική ηλικία. Ένας ενήλικας μπορεί να έχει συνείδηση των πραγματικών του συναισθημάτων, μόνο σε περίπτωση που οι γονείς του ή οι φροντιστές του του έδειξαν ενδιαφέρον και αγάπη. Διαφορετικά, αν έχει υποστεί κακοποίηση ή παραμέληση, αποδέχεται μόνο τα συναισθήματα τα οποία εγκρίνει η εσωτερική του λογοκρισία, η οποία φυσικά είναι η διάδοχος των γονέων. Η κατάθλιψη, η ντροπή και η αίσθηση εσωτερικού κενού είναι και το τίμημα που πληρώνεται γι' αυτόν τον αυτοέλεγχο. Ο αληθινός εαυτός παραμένει ασυνείδητος στην εσωτερική του φυλακή και δεν βρίσκει τη δυνατότητα να αναπτυχθεί.¹⁰⁶ Στην περίπτωση που καταφέρει να απελευθερωθεί από τα εσωτερικά του δεσμά, τότε ωριμάζει και αναπτύσσεται δημιουργικά, αφού τη θέση του κενού ή των μεγαλομανών φαντασιώσεων καλύπτει τώρα η ζωτικότητα. Δεν πρόκειται για μια επιστροφή στο σπίτι, αυτό δεν υπήρξε ποτέ πριν, αλλά για τη δημιουργία του σπιτιού.¹⁰⁷

Αντίστοιχα και η αγάπη, όταν είναι τοξική, προσπαθεί να αποφύγει το κομμάτι της αποδοχής του άλλου. Η αληθινή αγάπη δεν είναι μόνο συναίσθημα ή απλός συναισθηματισμός, αλλά ο πυρήνας της είναι υπερβατικός, αφού ο Θεός είναι η αγάπη, γι' αυτό και είναι πέρα από τις ανθρώπινες δυνατότητες. Όταν μάλιστα συντελείται «θεοκτονία», ως μια παραλλαγμένη πατροκτονική διάθεση, τότε καθίσταται και ανέφικτη.¹⁰⁸ Η αγάπη, όμως, είναι και ναρκισσιστική απώλεια. Αυτό φαίνεται ξεκάθαρα στις σχέσεις γονέα παιδιού. Όταν το παιδί δεν γίνει αυτό που φανταζόταν ο γονέας, τότε χάνεται η εικόνα του τέλει γονέα με το τέλει παιδί. Ο τρόμος αυτής της απώλειας είναι και το σύμπτωμα μιας αναπηρίας που εκδηλώνεται με ανικανότητα για ουσιαστικές σχέσεις. Ενώ στο πλαίσιο της υγιούς αγάπης αυτός που αγαπά αποδέχεται τον χώρο του άλλου και τις επιθυμίες του, η τοξική αγάπη θέλει να τον αλλάξει, να τον κρατήσει δικό της, επιβάλλοντας έλεγχο και αναζητώντας συνεχή επιβεβαίωση. Πρόκειται για αγάπη που δεν αντέχει να χάσει τον εαυτό της.

Η Μάρω Βαμβουνάκη επισημαίνει πολύ εύστοχα στο Φάντασμα της αξόδευτης αγάπης : *«Η αγάπη όντως είναι η μεγάλη πλήρωση της ύπαρξης, αλλά μόνο όταν πρόκειται για αγάπη που δίνεις. Όσο κι αν αγαπιέσαι, το ανικανοποίητο θα επιμένει ζοφώδες στην καρδιά, αν αυτή η καρδιά δεν μπορεί να αγαπήσει. Γεμίζουμε μονάχα απ' την αγάπη που εμείς δίνουμε, από την πίστη που ασκούμε, από όσα δικά μας χαρίζουμε. Ακόμη κι η ψυχή διά της απωλείας της*

¹⁰⁶ Alice Miller, *Οι φυλακές της παιδικής μας ηλικίας ή Το δράμα του προικισμένου παιδιού* (Αθήνα: εκδ. Ροές, 2021), σ.51

¹⁰⁷ Ο.π.

¹⁰⁸ π. Φιλόθεου Φάρου, *Η διαχείριση της αγάπης* (Αθήνα: Εκδ. Αρμός, 2010), σ.15

κερδίζεται. Είναι μοίρα ή ελεύθερη επιλογή η ικανότητά μας στο συναίσθημα; Πρέπει να είναι ελεύθερη επιλογή, γι' αυτό και η καρδιά είναι διαρκώς θυμωμένη με τον μίζερο εαυτό μας που τη στενεύει. Κι αν είναι δύσκολο να βρίσκουμε αγάπες, είναι πολύ πιο δύσκολο να αγαπάμε· προϋποθέτει μεταστροφή της εγωιστικά εκπαιδευμένης προσωπικότητάς μας κάτι τέτοιο. Όσο την αρνούμαστε τη μεταμόρφωση, η επιδημία της ανίας και της κατάθλιψης εξαπλώνεται, σαν φάντασμα στοιχειώνει τη ζωή μας. Λέγεται πως: "Μελαγχολία είναι η αζόδευτη αγάπη..."».¹⁰⁹

¹⁰⁹ Από τη σύνοψη οπισθόφυλλου του βιβλίου της Μάρως Βαμβουνάκη, *Το φάντασμα της αζόδευτης αγάπης* (Αθήνα: εκδ. Ψυχογιός, 2008).

Κεφάλαιο 3ο : Θρησκευοψυχολογική θεώρηση της παραβολής.

3.1 Ο Πατέρας ως εικόνα του Θεού.

Στην εκκλησιαστική παράδοση ο πατέρας της παραβολής του ασώτου αποτελεί εικόνα του Θεού που δεν επιβάλλεται, αλλά περιμένει. Σέβεται την ελευθερία του γιου του να φύγει και όταν αυτός επιστρέφει μετανοημένος, τον υποδέχεται χωρίς την απαίτηση κάποιας εξευτελιστικής νουθεσίας ή τιμωρίας. Ο μικρός γιος ζητώντας όχι μόνο την κατοχή, αλλά και τη χρήση του μεριδίου που του αναλογεί, συμπεριφέρεται σαν να είναι ήδη νεκρός ο πατέρας του. Ωστόσο, ο πατέρας χωρίς να διαμαρτύρεται για την προσβλητική συμπεριφορά του γιου του, του δίνει αυτό που δικαιούται και τον αφήνει να πορευθεί κατά τον τρόπο που επιθυμεί. Πρόκειται για έναν πατέρα, άρχοντα αγάπης,¹¹⁰ που ενδιαφέρεται να σώσει τον άλλον κι όχι να διαφυλάξει το κύρος του. Αδιαφορεί για τη γνώμη του κόσμου και για το αν θα θεωρηθεί αποτυχημένος πατέρας, γιατί η αγάπη του κινείται πέρα από τα όρια της κρίσης του κόσμου ή της ανταρσίας του γιου του. Ενώπιον της επιλογής του γιου, μιας θανάσιμα επικίνδυνης επιλογής, δεν βρίσκει άλλη λύση εκτός του να σεβαστεί την ελευθερία του και να τον αφήσει να περιπλανηθεί, να πάθει και να μάθει ο ίδιος προσωπικά.¹¹¹

Η γαλλίδα ψυχαναλύτρια Φρανσουάζ Ντολτό προσέγγισε το θέμα της χειραφέτησης από τους γονείς, υποστηρίζοντας ότι το παιδί είναι ένα πλήρες ανθρώπινο ον από τη γέννησή του, και όχι ένας παθητικός αποδέκτης φροντίδας. Η αυτονόμηση κατακτάται σταδιακά μέσω διαδοχικών αποχωρισμών και ο αποχωρισμός, ως ένα είδος «συμβολικού ευνουχισμού», αν γίνει σωστά, δεν τραυματίζει, αλλά απελευθερώνει, επιτρέποντας στο παιδί να περάσει σε

¹¹⁰ Αρχμ. Βασίλειου Γοντικάκη, *Η παραβολή του Ασώτου Υιού*, στο <https://alopsis.gr/%ce%b7-%cf%80%ce%b1%cf%81%ce%b1%ce%b2%ce%bf%ce%bb%ce%ae-%cf%84%ce%bf%cf%85-%ce%b1%cf%83%cf%8e%cf%84%ce%bf%cf%85-%cf%85%ce%b9%ce%bf%cf%8d-%ce%b1%cf%81%cf%87%ce%b9%ce%bc-%ce%b2%ce%b1%cf%83%ce%af%ce%bb/>. (Ημ.Ανάκτησης : 21/03/2026).

¹¹¹ Ο.π.

Μακρίδου Μαρία. Από την Ενοχή στην Αγάπη. Θρησκευοψυχολογική θεώρηση της παραβολής του ασώτου υιού.

ένα νέο επίπεδο σχέσης με τον κόσμο και τον εαυτό του.¹¹² Ο ρόλος του γονέα επομένως, δεν είναι να κρατά το παιδί σε εξάρτηση, ούτε όμως και να το εγκαταλείπει. Ο γονέας οφείλει να αναγνωρίζει την επιθυμία του παιδιού για αυτονομία και να τη στηρίζει, ακόμα κι όταν αυτό σημαίνει αποχωρισμό. Η υγιής ανάπτυξη απαιτεί αγάπη που αφήνει να φύγει. Έτσι, κι ο πατέρας του άσωτου υιού δεν τον εμποδίζει, αλλά του δίνει τη δυνατότητα της επιστροφής, εν ελευθερία, ώστε η υπακοή να μετατραπεί σε συνάντηση και το σπίτι σε πατρίδα της ψυχής. Αυτή η κίνηση προς τον Πατέρα είναι που ορίζει τον υιό.¹¹³ Ο πατέρας απαρνείται την εξουσία του για να δώσει χώρο στον υιό να γίνει πρόσωπο, ώστε η σχέση τους να τον ακολουθεί παντού, καθιστώντας τον έτσι παντού και πάντα υιό. Και όταν ο γιος επιστρέφει μετανοημένος, με σχέδιο επιβίωσης να γίνει δούλος στο σπίτι του πατέρα, ο πατέρας δεν του επιτρέπει καν να το ολοκληρώσει. Τρέχει να τον προϋπαντήσει, τον αγκαλιάζει και τον επαναφέρει στην πρότερη θέση του, στη σχέση πατέρα και υιού, πριν καν ομολογηθεί η αποτυχία. Στο σημείο αυτό της παραβολής ανατρέπεται η συνήθης λογική. Αρχικά, η εικόνα ενός ανατολίτη πατέρα να τρέχει δεν συναντάται εύκολα εκείνη την εποχή, και ακόμη περισσότερο η εικόνα ενός πατέρα που είναι διαχυτικός απέναντι στο γιο που επαναστάτησε, έφυγε από το σπίτι και κατασπατάλησε την περιουσία. Το πιθανότερο είναι να ήθελε να προλάβει την αντίδραση των χωρικών που θα έβλεπαν το νεαρό να επιστρέφει αποτυχημένος, στο στάδιο της απόλυτης εξαθλίωσης. Αγνοεί τις προσταγές του Νόμου, για να εκπληρώσει την επιθυμία της αγαπητικής συνάντησης με το γιο του. Η συμπεριφορά αυτή του πατέρα δείχνει αγάπη χωρίς όρους, μια αγάπη που αναλαμβάνει πρωτοβουλία και δεν βασίζεται σε συμπεριφορική μεταβολή, αλλά σε αναγνώριση προσώπου. Ο γιος δεν αποκαθίσταται επειδή δικαιολόγησε επαρκώς τον εαυτό του, αναγνωρίστηκε πριν καν προλάβει να δικαιολογηθεί. Ο πατέρας δεν αναίρεσε την αλήθεια της πτώσης του γιου, αρνήθηκε όμως να την κάνει κριτήριο αποδοχής.¹¹⁴ Δήλωσε με τη στάση του ότι δεν τον απασχολεί η κοινή γνώμη και ότι ο ίδιος δεν υπολογίζει την αξία του γιου του με βάση την αποτυχία του. Έτσι, έδωσε χώρο στον γιο του να υπάρχει χωρίς να πρέπει να αποδεικνύει την

¹¹² Βλ. Maureen Slattery, *Ντολτό, Λακανική ψυχανάλυση, και ευαγγέλιο*, ό.π. Βλ. επίσης Θάλεια Δραγώνα, 'Το παιδί ως «αυτόνομο, επιθυμούν και ηθικό υποκείμενο»', <https://booksjournal.gr/kritikes/koinonia/4297-to-paidi-os-aftonomo-erithymoun-kai-ithiko-yrokeimeno>. (Ημ.Ανάκτησης :21/03/2026).

¹¹³ Αρχμ. Βασίλειου Γοντικάκη, *Η παραβολή του Ασωτού Υιού*, ό.π.

¹¹⁴ Σοφία Ντρέκου, *Ο Άσωτος Υιός: στάδια διάλυσης και αναγέννησης του εαυτού - Μια διαφορετική προσέγγιση*, στο <https://www.sophia-ntrekou.gr/2026/02/asotos-yios-dialysi-anagennisi-eaftou.html>. (Ημ. Ανάκτησης : 21/03/2026).

αξία του. Η παραβολή δεν έκλεισε με λύση, αλλά με σχέση.¹¹⁵ Σ' ένα σπίτι που δεν ρωτάνε γιατί γύρισες, αλλά σου προσφέρουν αγάπη, η οποία λειτουργεί όχι ως ψυχολογική παρηγοριά, αλλά ως οντολογική αποκατάσταση.¹¹⁶ Στην παραβολή ο πατέρας δεν αλλάζει, ο γιος αλλάζει όταν επιστρέφει σ' αυτόν. Ο πατέρας δεν ζητάει μετάνοια, για να μπορέσει ο γιος να γυρίσει πίσω, του λέει είσαι ήδη αγαπημένος και γι' αυτό μπορείς να επιστρέψεις.

Στο διάσημο πίνακα του Rembrandt, «Η επιστροφή του ασώτου υιού», ο καλλιτέχνης εστιάζει στη σκηνή της συγχώρεσης, στην οποία ο πατέρας αποδέχεται με αγάπη και συμπόνια τον εξαθλιωμένο και ρακένδυτο υιό. Η μορφή του πατέρα υπερτερεί. Ο μανδύας του έχει έντονο κόκκινο χρώμα και συμβολίζει τη θεία αγάπη και προστασία¹¹⁷, ενώ τα χέρια του έχουν μια ιδιαιτερότητα. Το δεξί χέρι είναι μεγαλύτερο, πιο τραχύ και στιβαρό, ενώ το αριστερό μικρότερο, πιο απαλό, σαν γυναικείο. Ο Henri Nouwen αναλύει τη στάση των χεριών του πατέρα μ' ένα μοναδικό τρόπο. Βλέπει ένα χέρι αντρικό κι ένα γυναικείο, που υποδηλώνουν ότι η θεϊκή αγάπη μπορεί να περιλαμβάνει και πατρική και μητρική στοργή. Διακρίνει όχι μόνο έναν πατέρα που σφίγγει στην αγκαλιά του το γιο του, αλλά και μια μητέρα που χαϊδεύει το παιδί της περιβάλλοντάς το με τη ζεστασιά του σώματός της, κρατώντας το κοντά στη μήτρα από την οποία ξεπήδησε.¹¹⁸ Το κεφάλι του υιού φαίνεται σαν μωρού, ώστε η επιστροφή του ασώτου να φαίνεται σαν επιστροφή στις ίδιες τις απαρχές της ύπαρξης. Υπάρχει μια ακινησία στο πορτρέτο, που υπερβαίνει τον χρόνο της αφήγησης και κατανοείται, αν ειπωθεί ο Θεός ως μητέρα. Η μητέρα που δέχεται πίσω αυτόν που έπλασε κατ' εικόνα της. Τα κλειστά μάτια, τα χέρια, ο μανδύας, το σκυμμένο σώμα αναδεικνύουν τη θεϊκή μητρική αγάπη, σημαδεμένη από θλίψη, ελπίδα και ατέλειωτη αναμονή. Αναρωτιέται, εν τέλει, ο Nouwen, αν ο Rembrandt απεικόνιζε όχι μόνο την επιστροφή στον πατέρα, αλλά και την επιστροφή στη μήτρα του Θεού που είναι Μητέρα όσο και Πατέρας.¹¹⁹

Είναι άξιο απορίας πώς λησμονήθηκε στην σύγχρονη εποχή το μήνυμα της αρχαίας Εκκλησίας, ότι για να βρίσκεται κανείς στους κόλπους της δε χρειάζεται να είναι εξαιρετικά καλός, αλλά ότι θα μπορούσε να αγαπηθεί παρά την αποτυχία του να είναι καλός, και ότι όσο

¹¹⁵ Ο.π.

¹¹⁶ Ο.π.

¹¹⁷ Ο.π.

¹¹⁸ Henri Nouwen, 'The return of the prodigal son: A story of homecoming', pdf.

¹¹⁹ Ο.π.

περισσότερο αγαπιόταν, τόσο οι δυνατότητές του να είναι καλός αυξάνονταν.¹²⁰ Το ευαγγέλιο που κήρυττε η χριστιανική εκκλησία, ως κοινωνία προσώπων, ήταν ότι ο Θεός ήταν μαζί τους παρά την προσπάθεια του ανθρώπου να απομακρυνθεί απ' αυτόν ή να υψώσει φράγματα ανάμεσα στον εαυτό του και το Θεό. Αυτό πραγματοποιήθηκε με την έλευση του Θεού, δια του Υιού του, και τη σχέση του Χριστού με τους ανθρώπους. Η αγάπη που πρόσφερε ο Χριστός ήταν ισχυρότερη από το μίσος και την ενοχή, πρόβαλλε την παρρησία, καλωσόριζε τον απόβλητο, τον σκλάβο και τον ξένο. Με όλα αυτά η κοινότητα απέκτησε μια καινούρια διάσταση, σύμφωνα με την οποία θα έπρεπε να σπάσει τους φραγμούς και να δεχθεί εντός των κόλπων της το διαφορετικό, μεταμορφώνοντας τόσο αυτό όσο και τον εαυτό της.¹²¹ Ο Απ. Παύλος επέδειξε φοβερή εντιμότητα με την επίγνωση του εσωτερικού πολέμου και των αντιφάσεων μέσα στον άνθρωπο, την αναγνώριση των αρνητικών συναισθημάτων και την ένταση που αυτά προκαλούν.¹²² Η επίγνωση αυτή βοήθησε την Εκκλησία να κινηθεί προς τη σωστή κατεύθυνση θεωρώντας την ανθρώπινη φύση μ' ένα ρεαλιστικό τρόπο, παρά την τάση τελειομανίας που γίνεται κάποιες φορές αφορμή να λησμονιέται τι πραγματικά είναι ο άνθρωπος. Αυτό το άνοιγμα της Εκκλησίας στην έκπληξη είναι και το χαρακτηριστικό μιας κοινότητας που θεραπεύει, μιας κοινότητας που βλέπει τη διακονία της να πηγάζει από τη θεϊκή χάρη.¹²³

Η σύγχρονη θεωρία κινήτρων (motivation theory) εξετάζει τη στάση του πατέρα υπό το πρίσμα της οικονομικής συμπεριφοράς. Σύμφωνα με την κλασσική οικονομική θεωρία, η συγχώρηση του πατέρα είναι μια λανθασμένη συμπεριφορά, γιατί ενισχύει την ανευθυνότητα του υιού και υπονομεύει τα κίνητρα για εργασία και υπευθυνότητα.¹²⁴ Στη σύγχρονη όμως εποχή, η κλασσική αυτή θεωρία έχει υποστεί δικαιολογημένη κριτική καθώς υπάρχει αδιάψευστη εμπειρική μαρτυρία, από οικονομολόγους και ψυχολόγους, ότι τα κίνητρα των ανθρώπων δεν είναι πάντα ωφελμιστικά κι εγωκεντρικά. Σ' αυτά μπορεί κανείς να διακρίνει και την αμοιβαιότητα, την αίσθηση δικαιοσύνης και τον αλτρουισμό. Η παροχή μιας

¹²⁰ π. Φιλόθεου Φάρου, *Ταξίδι Αυτοανακάλυψης* (Αθήνα: εκδ. Αρμός, 2009), σ.198.

¹²¹ Ο.π.

¹²² Ρωμ. 7,19 « οὐ γὰρ ὁ θέλω ποιῶ ἀγαθόν, ἀλλ' ὁ οὐ θέλω κακὸν τοῦτο πράσσω ».

¹²³ Ο.π., σ.199.

¹²⁴ St. S. Rothlin και Br. S. Frey, 'The Parable of the Prodigal Son and modern motivation theory', *The Way* vol. 48, 3 (2009): 7–12.

Μακρίδου Μαρία. Από την Ενοχή στην Αγάπη. Θρησκευοψυχολογική θεώρηση της παραβολής του ασώτου υιού.

δεύτερης ευκαιρίας ενθαρρύνει την επιθυμία για επανένταξη και συνεργασία συμβάλλοντας έτσι στη συνοχή της κοινωνίας κι όχι στην κατάρρευσή της.¹²⁵

Συνδυάζοντας τις παραπάνω προσεγγίσεις, διαπιστώνει κανείς ότι η παραβολή είναι μια πολυεπίπεδη αφήγηση κι όχι μια απλή ηθική διδαχή. Αναλύει βαθειά τόσο την ανθρώπινη όσο και την κοινωνική ανάπτυξη, ενώ σε θεολογικό επίπεδο, αναδεικνύει την άνευ όρων αγάπη και τη συγχώρηση, ως τις θεμελιώδεις δυνάμεις που μεταμορφώνουν τον άνθρωπο και τον κόσμο.

3.2 Ο άσωτος υιός.

3.2.1 Φυγή και πτώση.

Ο Έριχ Φρομ ισχυρίστηκε ότι η αρχή της κοινωνικής ιστορίας εντοπίζεται στην έξοδο του ανθρώπου από την κατάσταση ταύτισής του με την φύση, και την εξύψωσή του στο επίπεδο της αυτογνωσίας πως αποτελεί ξεχωριστή οντότητα από τον φυσικό κόσμο και τους ανθρώπους που τον περιβάλλουν.¹²⁶ Κι ενώ είχε συνείδηση από τη μια της ξεχωριστής του ύπαρξης, από την άλλη ένιωθε πως αποτελούσε μέρος του κόσμου που τον περιέβαλλε. Ομοίως, και στην ατομική ζωή συναντάται η ίδια διαδικασία, κατά την οποία το παιδί γεννιέται όταν πάψει να είναι συγχωνευμένο με τη μητέρα του και αποτελέσει ξεχωριστή βιολογική οντότητα. Ωστόσο, το παιδί παραμένει λειτουργικά ενωμένο με τη μητέρα του για μεγάλο διάστημα παρά την απαρχή της ατομικής του ύπαρξης. Στερείται δηλαδή ελευθερίας, στο βαθμό που δεν έχει αποκοπεί ακόμη ο ομφάλιος λώρος που το συνδέει με τον έξω κόσμο. Το παιδί πριν οδηγηθεί στην ολοκλήρωση της εξατομίκευσης, και αναδυθεί ως άτομο, έχει ανάγκη τους «πρωτογενείς δεσμούς»,¹²⁷ οι οποίοι του παρέχουν σιγουριά και το αίσθημα του ανήκειν. Η απελευθέρωση από τους αρχέγονους αυτούς δεσμούς θέτει μπροστά του την ευθύνη ενός νέου καθήκοντος, αυτό του νέου προσανατολισμού, του να ριζώσει στον κόσμο και να αντλήσει βεβαιότητα και σιγουριά με τρόπους διαφορετικούς από αυτούς

¹²⁵ Ο.π.

¹²⁶ Erich Fromm, *Ο φόβος μπροστά στην ελευθερία*, μετάφρ. Δημ. Θεοδωρακάτος (Αθήνα: εκδ. Μπουκουμάνη, 1971), σ.39. Ως πρωτογενείς δεσμοί εννοούνται από τον Φρομ οι δεσμοί με τη μητέρα, το γένος και τη φύση, τη θρησκεία και την κοινωνική τάξη.

¹²⁷ Ο.π.,σ.40

Μακρίδου Μαρία. Από την Ενοχή στην Αγάπη. Θρησκευοψυχολογική
θεώρηση της παραβολής του ασώτου υιού.

που είχε κατά την προεξατομικευμένη του ύπαρξη.¹²⁸ Μεγαλώνοντας το παιδί, στο βαθμό που αποκόπτεται από τους πρωτογενείς δεσμούς, αναπτύσσει όλο και μεγαλύτερο ενδιαφέρον για την ελευθερία και την ανεξαρτησία.

Άλλωστε και η βιβλική διήγηση για την εκδίωξη των πρωτοπλάστων από τον παράδεισο, υποδηλώνει τη βαθειά σχέση ανάμεσα στον άνθρωπο και την ελευθερία. Είναι στις καταβολές της ανθρώπινης ιστορίας που συναντάται η πρώτη πράξη ελευθερίας από τον άνθρωπο. Γιατί όσο ο Αδάμ και η Εύα ζουν εντός του παραδείσου, ειρηνικά και νηφάλια, δεν υπάρχει εκλογή, ελευθερία ή ανάγκη για σκέψη. Η παράβαση της εντολής του Θεού διαταράσσει τις ισορροπίες και μπορεί από θεολογικής πλευράς να πρόκειται για αμάρτημα, από καθαρά ανθρώπινη σκοπιά ωστόσο, πρόκειται για την απαρχή της ανθρώπινης ελευθερίας.¹²⁹ Γιατί με την παράβαση της εντολής ουσιαστικά απελευθερώθηκε ο άνθρωπος από την ανάγκη της φύσης και των ενστίκτων και αναδύθηκε από την ασυνείδητη προανθρώπινη ύπαρξη ζωής, στο επίπεδο του ανθρώπου.¹³⁰ Η ελευθερία αυτή όμως έφερε ως συνεπακόλουθο και τη μοναξιά. Ο άνθρωπος ήταν ελεύθερος, αλλά μόνος και φοβισμένος.

Σε παρόμοια φάση εγκατάλειψης κι εσωτερικής ερήμωσης βρέθηκε και ο άσωτος υιός ως αποτέλεσμα της αρχικής του επιλογής για ελευθερία και χειραφέτηση. Η πρώτη του πράξη είναι αποκαλυπτική καθώς ζητάει το μερίδιο της περιουσίας που του αναλογεί, ενώ ο πατέρας του είναι ακόμη εν ζωή. Πρόκειται για μια πράξη που αποσκοπεί στην προσπάθεια αποδέσμευσης και χειραφέτησης από την πατρική αυθεντία, που θα του προσφέρει την ποθούμενη ανεξαρτησία και αυτοτέλεια. Δεν απομακρύνεται όμως μόνο από την αυθεντία του πατέρα, αλλά και του «οικείου περιβάλλοντος αυτού», δηλαδή από τον πατρικό οίκο, τρέποντας ουσιαστικά τον εαυτό του σε φυγή.¹³¹ Η φυγή σηματοδοτεί την αποδέσμευση από τον πατέρα και την απόλυτη ελευθερία να αναζητήσει ό,τι επιθυμεί η νεανική του ψυχή. Έφτασε σε χώρα μακρινή, μακριά από κάθε αυθεντία, κι άρχισε να χαίρεται τη ζωή του και την ελευθερία του δίχως έγνοια για το αύριο. Άλλωστε, όπως παρατηρεί ο A.Maillot, «μακράν και αύριο...είναι οι μεγάλες λέξεις της ανθρώπινης νοσταλγίας. Η ευτυχία τοποθετείται πάντοτε στη μαγεία του μελλοντικού. Αλλά η νοσταλγία

¹²⁸ Ο.π.

¹²⁹ Ο.π.,σ.49

¹³⁰ Ο.π.,σ.50

¹³¹ Ιω. Κορναράκη, *Βιβλικά Ψυχογραφήματα* (Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, 1986),σ .33

Μακρίδου Μαρία. Από την Ενοχή στην Αγάπη. Θρησκευοψυχολογική θεώρηση της παραβολής του ασώτου υιού.

*αυτή είναι διαφορούμενη».*¹³² Πρόκειται για το λάθος που συνοδεύει την εφηβική επανάσταση να αντιτάσσει, χωρίς να συνδέει την επιθυμία με το Νόμο, προκειμένου να επιτύχει την ελευθερία χωρίς δεσμούς.¹³³ Έτσι και ο άσωτος απορρίπτει τη σχέση με τους οικείους, την αίσθηση του ανήκειν, γιατί επιθυμεί την ελευθερία χωρίς ευθύνη, την ύπαρξη χωρίς όρια. Ζει άσωτα στη μακρινή χώρα, η οποία υποδηλώνει όχι τόσο τον τόπο, αλλά τον τρόπο ύπαρξης. Η μακρινή χώρα είναι ο κόσμος της διάχυσης¹³⁴, στον οποίο οι απρόσωπες σχέσεις και η ανάγκη για συνεχείς εμπειρίες οδηγούν σε μια επιτόλαιη ζωή χωρίς κάποιον εσωτερικό άξονα να συγκρατεί το είναι. Η σπατάλη του γιου δεν είναι κυρίως οικονομική, αλλά βαθειά υπαρξιακή.¹³⁵ Η συνεχής απόλαυση είναι μια απεγνωσμένη προσπάθεια να καλύψει το εσωτερικό του κενό, μόνο που αντί να γεμίζει, διασκορπίζεται και βρίσκεται αντιμέτωπος με τον κατακερματισμένο του εαυτό. Ο λιμός που ακολουθεί δεν είναι μια εξωτερική πραγματικότητα χωρίς νόημα, μια απλή σωματική πείνα, αλλά η αρχή της συνειδητοποίησης ότι ο άσωτος είναι μόνος και ενδεής. Δεν υπάρχει πλέον το εξωτερικό πλαίσιο των απολαύσεων, που τον αποσπούσε από την αλήθεια της ανάγκης για ύπαρξη σε σχέση και αναφορά με τον άλλον.

Η μοναξιά του, η στέρηση τροφής και ο ξεπεσμός του στο επίπεδο των χοίρων, υπήρξαν τα αποτελέσματα της αρχικής του επιλογής για ελευθερία, που τώρα όμως του προκαλούν φόβο και αγωνία για κάθε αόριστη απειλή.¹³⁶ Πριν, η αγωνία του περιοριζόταν στο πώς να διαχειριστεί την ελευθερία του, όπως συνέβη και στον Αδάμ. Τώρα, είναι η απειλή του μηδενός που τον τρομάζει και του προκαλεί ανασφάλεια και αγωνία. Ο άσωτος αγωνιά για την οντολογική του υπόσταση, νιώθει ότι απειλείται από τον αφανισμό του, γι' αυτό και μέσω της αγωνίας αναζητά τον τρόπο για να παραμείνει ενταγμένος στο χωροχρονικό

¹³² Μιχ. Κ. Μακράκη, *Η ψυχολογία του Ασώτου. Τα τρία στάδια της υπαρξιακής πορείας του* (Αθήνα: εκδ. Αρμός, 2011), σ.25-26

¹³³ Mass. Recalcati, *Το μυστικό του παιδιού. Από τον Οιδίποδα στον 'υιό που ευρέθη'*, μετάφρ. Χρ. Πονηρός (Αθήνα:Κέλευθος, 2020),σ.86. Ο Recalcati με την έννοια Νόμο εννοεί το Νόμο του Πατέρα. Ο «Νόμος του Πατέρα» είναι μια ψυχαναλυτική έννοια που συμβολίζει την αρχή, τα όρια, την πειθαρχία και την τάξη, αντιπροσωπεύοντας τη μετάβαση του παιδιού από τη συμβιωτική σχέση με τη μητέρα στην ένταξη στην κοινωνία. Σηματοδοτεί την επιβολή κανόνων και τη διαμόρφωση της ψυχοσυναισθηματικής ανάπτυξης. Βλ. <https://drtheodorospapagathonikou.com/> Ο ρόλος του πατέρα στην ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού (Ημ. Ανάκτησης:29/03/2026)

¹³⁴ Σοφία Ντρέκου, *Ο Άσωτος Υιός: στάδια διάλυσης και αναγέννησης του εαυτού - Μια διαφορετική προσέγγιση*, ό.π.

¹³⁵ Ό.π.

¹³⁶ Μιχ. Κ. Μακράκη, ό.π.,σ.32

συνεχές της ζωής¹³⁷. Ο Αδάμ επέλεξε να απωθήσει την ενοχή του και να απομακρυνθεί από το Θεό – πατέρα. Στην περίπτωση του ασώτου, η ενατένιση του μηδενός και η απελπισία που αυτό συνεπάγεται, δε θα τον οδηγήσουν στο μηδενισμό και την ανυπαρξία, αλλά στη δυνατότητα αυτοπραγμάτωσης και σωτηρίας.

3.2.2 «Εἰς ἑαυτὸν δὲ ἔλθων»- Η επιστροφή.

Πριν τη Μ. Τεσσαρακοστή, την β' Κυριακή του Τριωδίου, η εκκλησία θυμάται την περιπέτεια του ασώτου και οι υμνογράφοι θέτουν στο στόμα των πιστών την εξομολόγησή του θέλοντας να προβάλλουν το νόημα της μετάνοιας. Ακούγεται σε ύμνους της ημέρας: «Ὡ πόσων ἀγαθῶν, ὁ ἄθλιος ἑμαυτὸν ἐστέρησα! ὦ ποίας βασιλείας ἐξέπεσα ὁ ταλαίπωρος ἐγώ! τὸν πλοῦτον ἠνάλωσα, ὃν περ ἔλαβον, τὴν ἐντολὴν παρέβην. Οἶμοι τάλαινα ψυχὴ! τῷ πυρὶ τῷ αἰωνίῳ λοιπὸν καταδικάζεσαι· διὸ πρὸ τέλους βόησον Χριστῷ τῷ Θεῷ. Ὡς τὸν Ἄσωτον δέξαι με υἱόν, ὁ Θεός, καὶ ἐλέησόν με.»¹³⁸ «Ἐξω ὅλος ἑμαυτοῦ, γεγονὼς φρενοβλαβῶς προσεκολλήθην, τοῖς παθῶν ἐφευρέταις, ἀλλὰ δέξαι με Χριστέ, ὥσπερ τὸν Ἄσωτον».¹³⁹

Η συναίσθηση της ενοχής, εξαιτίας της πτώσης στην αμαρτία και της εσωτερικής αποξένωσης που την ακολουθεί, αποτελεί εμπειρία και βίωμα, το οποίο πολύ συχνά προηγείται από τη μετάνοια και την επιστροφή στο Θεό. Ο άσωτος, συνειδητοποιώντας την βαθεΐα του κατάπτωσης και αποδιοργάνωσης, μένει απογυμνωμένος και καταρρέει εντός του οποιαδήποτε αίσθηση αυτάρκειας. Εκείνη ακριβώς τη στιγμή βρίσκει τον εαυτό του. Πολύ εύστοχα αναφέρεται στην παραβολή: «*Εἰς ἑαυτὸν δὲ ἔλθων*».¹⁴⁰ Πρόκειται για τη συναίσθηση της ενοχής του και τη συνειδητοποίηση του υπαρξιακού του αδιεξόδου. Όπως

¹³⁷ Ο Κίρκεγκωρ επισημαίνει στο βιβλίο του *Η έννοια της αγωνίας* (βλ. εισαγωγή) ότι η αγωνία δεν μπορεί να συνδεθεί με κάτι ορισμένο, αλλά το αντικείμενό της είναι κάτι που δεν είναι τίποτα (σ.54). Είναι το μηδέν(σ.94). Βλ. επίσης και την άποψη του Paul Tillich [P.Tillich *Το θάρρος της Υπάρξεως*, εις.-μετ.-σημ. Χρήστου Μαλεβίτη, (Αθήνα:εκδ.Δωδώνη,1976)] που αναλύεται στο βιβλίο του Μιχ. Κ.Μακράκη, *Η ψυχολογία του Ασώτου.Τα τρία στάδια της υπαρξιακής πορείας του*, ό.π.,σ.32 στην υποσημείωση 28, ότι στην περίπτωση της αγωνίας «το μόνο αντικείμενο είναι η ίδια η απειλή». Είναι η απειλή του μηδενός, το απόλυτως άγνωστο, το μη-ον, γι' αυτό και κάθε είδος αγωνίας τείνει προς την απελπισία, μια αίσθηση ότι ο απόλυτος νικητής είναι το μηδέν(υποσημείωση 31). Πρόκειται γι' αυτό που επίσης λέει ο Heidegger «η αγωνία αποκαλύπτεται στο μηδέν»(υποσημείωση 30).

¹³⁸ Ιδιόμελον Κυριακής του Ασώτου (β'Κυριακή Τριωδίου).

¹³⁹ Από την γ' ωδή του όρθρου της Κυριακής του Ασώτου.

¹⁴⁰ Λκ. 15,17.

Μακρίδου Μαρία. Από την Ενοχή στην Αγάπη. Θρησκευοψυχολογική
θεώρηση της παραβολής του ασώτου υιού.

ένας νευρωτικός άνθρωπος φτάνει με την ψυχοθεραπευτική μέθοδο στη συνειδητοποίηση των απωθήσεών του και των ψυχικών του τραυμάτων, έτσι και ο άσωτος έφτασε με την αυτοθεώρηση στο βάθος του εαυτού του.¹⁴¹ Η επιλογή του ασώτου ήταν εκ διαμέτρου αντίθετη με το «σταθείς προς έαυτόν»¹⁴² του Φαρισαίου της παραβολής του Τελώνου και Φαρισαίου, η οποία διαβάζεται στην εκκλησία την α΄ Κυριακή του Τριωδίου, όχι τυχαία πριν την παραβολή του ασώτου. Σε αντίθεση με τον Φαρισαίο που φόρεσε τη μάσκα της ευσέβειας, το προσωπείο του αναμάρτητου και τέλειου ανθρώπου, ο άσωτος προτίμησε το «ίλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ»¹⁴³ του ειλικρινούς και ταπεινού τελώνη. Ο άσωτος, όπως και ο τελώνης, μετά την απελπισία, δεν επιλέγει την καταστροφή, αλλά κάνει την εκλογή του εαυτού του¹⁴⁴ κι επιλέγει να υπάρχει με την αλήθεια που κουβαλά μέσα του, χωρίς νευρωτικές άμυνες. Δεν έχει λύσει τα προβλήματά του, αλλά τουλάχιστον δεν κρύβεται από τον εαυτό του.

Οι διαδοχικές αποτυχίες του ασώτου και η εσωτερική του ένδεια τον οδηγούν στη σκέψη του πατέρα του. Βρίσκεται ένα βήμα πριν τη μεταστροφή και τη δυνατότητα μιας νέας υπαρξιακής προοπτικής. Μετά τη συναίσθηση της ενοχής για την αμαρτωλότητά του στέκεται ενώπιον δύο επιλογών. Ή θα παραμείνει στην κατάσταση στην οποία βρίσκεται και θα κινδυνέψει να πεθάνει, ή θα επιστρέψει στον οίκο του πατέρα του ως υπηρέτης, αφού ακόμη και οι υπηρέτες ζουν καλύτερα απ' αυτόν. Η μετάνοια δεν έχει ακόμη συντελεστεί, αφού η σκέψη του βρίσκεται στο στάδιο της εκδήλωσης της ενοχής ως μια στρατηγική για να αποφύγει την τιμωρία και να κερδίσει την επιείκεια του πατέρα. Αποφάσισε να επιστρέψει όχι γιατί βελτιώθηκε, αλλά γιατί αποδέχτηκε την ήττα του, τα όριά του, και προσγειώθηκε στη σκληρή πραγματικότητα. Η συνάντηση με τον πατέρα που ακολούθησε του επεφύλασσε μια έκπληξη. Η κίνηση του πατέρα να πάει προς το μέρος του και να τον αγκαλιάσει, πριν από οποιαδήποτε εξήγηση, ανέτρεψε εντός του γιου την εικόνα ενός σκληρού τιμωρού πατέρα. Δεν προκύπτει κάποια σκληρή εφαρμογή του Νόμου, κάποια τιμωρία για τα λάθη του, ούτε καν μια αυτεπιβεβαιωτική δήλωση του πατέρα για το δίκιο του. Μόνο το δώρο της

¹⁴¹ Μιχ. Κ. Μακράκη, Η ψυχολογία του Ασώτου. Τα τρία στάδια της υπαρξιακής πορείας του, ό.π., σ.35.

¹⁴² Λκ. 18,11

¹⁴³ Λκ. 18,13.

¹⁴⁴ Μιχ. Κ. Μακράκη, ό.π., σ.39.

συγχώρεσης, που δεν επήλθε γιατί την άξιζε ο γιος, αλλά επειδή η σχέση προηγείται της αφήγησης.¹⁴⁵ Δε συγχωρείται ο άσωτος επειδή κατάφερε να δικαιολογήσει τον εαυτό του. Συγχωρείται, γιατί αναγνωρίστηκε ως υιός και η αξία του δεν εξαντλείται στην αποτυχία του. Γιατί στην αγκαλιά του πατέρα μπορεί να υπάρχει ακόμη κι αν είναι μη αξιαγάπητος. Γιατί η αγάπη του πατέρα δεν αποσκοπεί σε μια ηθική βελτίωση, αλλά σε οντολογική αποκατάσταση.

Στην εικαστική αναπαράσταση του Rembrandt, ο άσωτος παρουσιάζεται ανεπιφύλακτα παραδομένος στην αγκαλιά του πατέρα και απολαμβάνει την αγάπη του. Υπάρχει μια αναλογία ανάμεσα στη συγχώρεση του πατέρα και στην αποδοχή της συγχώρεσης από τον υιό. Η ολική αυτοπαράδοση στον πατέρα και η αποδοχή της συγχώρεσης, απαιτούν την προθυμία να αφήσεις το Θεό να είναι Θεός και να κάνει όλη τη θεραπεία, την αποκατάσταση και την ανανέωση.¹⁴⁶ Τα ανοιχτά χέρια της συγχώρεσης δεν εφαρμόζουν το Νόμο, αλλά στο όνομα της αγάπης καθιστούν δυνατό ένα νέο ξεκίνημα.¹⁴⁷ Η συγχώρεση του πατέρα επιτρέπει στη νεκρή ζωή μια δεύτερη ευκαιρία και καθιστά δυνατή τη μετάνοια του υιού.¹⁴⁸

Η ανάγκη του ασώτου να εξομολογηθεί την αμαρτία του μετά τη συγχώρεση του πατέρα υποδηλώνει και τη μετάνοιά του. Θέλει να απαλλαγεί από το βάρος που φέρει εντός του και να συμφιλιωθεί με τον γονέα, όπως αντίστοιχα συμβαίνει και στο ψυχοθεραπευτικό πλαίσιο με τη θεραπεία του ασθενή από τα τραύματά του.

Εν τέλει, αυτό που σώζει τον υιό είναι η αίσθηση ότι είναι υιός του πατέρα.¹⁴⁹ Τη στιγμή που έφτασε στην απόλυτη εξαθλίωση κι έχασε τον άξονα στη ζωή του, αναδύθηκε ζωντανή μέσα του η μνήμη του πατέρα. Και βρήκε τη δύναμη να γυρίσει, βρέθηκε και σώθηκε. Με την εντολή του πατέρα να δοθούν στο γιο του η καλύτερη στολή, δαχτυλίδι και παπούτσια, εκφράστηκε η πρόθεσή του να αποκαταστήσει την τιμή και την αξιοπρέπεια του γιου του, να

¹⁴⁵ Σοφία Ντρέκου, Ο Άσωτος Υιός: στάδια διάλυσης και αναγέννησης του εαυτού - Μια διαφορετική προσέγγιση, ό.π.

¹⁴⁶ Henri Nouwen, 'The return of the prodigal son: A story of homecoming', pdf. Ομοίως ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς αναφέρει στην ομιλία του για τον άσωτο υιό : «Ο άνθρωπος που μετανοεί με την ψυχή του,και αν πρόκειται να σωθεί, χρειάζεται μεγάλη από άνω εὐσπλαγγνία καὶ βοήθεια». Βλ. Γρ. Παλαμά, 'Ομιλία Γ'. Εἰς τὴν κατὰ τὸν σεσωσμένο ἄσωτο τοῦ Κυρίου παραβολή.', *Ελληνική Πατρολογία*, <https://greekdownloads.wordpress.com/2022/03/06>. (Ημ. Ανάκτησης: 07/04/2026).

¹⁴⁷ Mass. Recalcati, *Το μυστικό του παιδιού. Από τον Οιδίποδα στον 'υιό που ευρέθη'*, ό.π, σ.106

¹⁴⁸Ο.π., σ.100.

¹⁴⁹ Αρχιμ. Βασιλείου Γοντικάκη, Η παραβολή του Ασώτου Υιού, ό.π.

του δώσει ξανά την ιδιότητα του μέλους της οικογένειας και να τον βοηθήσει έτσι να επιστρέψει στην υική του ιδιότητα.

Και άναψε η χαρά και η γιορτή με το «μόσχο το σιτευτό»¹⁵⁰. Η θυσιαστική πατρική αγάπη είχε νικήσει το θάνατο.

3.3 Ο πρεσβύτερος υιός.

Επιστρέφοντας από τους αγρούς, ο μεγαλύτερος γιος αντιλαμβάνεται τη γιορτή και ρωτά τον υπηρέτη να μάθει τι συμβαίνει. Η απάντηση που έλαβε για την επιστροφή του αδερφού του όχι μόνο δεν τον χαροποιεί, αλλά αντιθέτως, τον εξοργίζει. Αρνείται να υποδεχτεί τον αδερφό του και να συμμετάσχει στη χαρά της οικογένειας. Στις προτροπές του πατέρα να μπει μέσα στο σπίτι και να χαρεί μαζί τους, απαντά με παράπονα κι αίσθηση αδικίας. Εκ πρώτης όψεως, η συμπεριφορά του φαίνεται επιθετική προς τον αδερφό του, για τον οποίο μάλιστα χρησιμοποιεί υποτιμητικούς όρους.¹⁵¹ Η επιθετικότητά του, όμως, στρέφεται κυρίως προς τον πατέρα του, προς τον οποίο μάλιστα υπήρξε απόλυτα αφοσιωμένος. Του αποδίδει ευθέως κατηγορίες για διάκριση ανάμεσα σ' αυτόν και τον μικρότερο αδερφό του, κατηγορίες για σκληρότητα και στενοκαρδία, που μπορεί να φαίνονται ανυπόστατες, αποτελούν ωστόσο προβολή της προσωπικής του ενοχής στο πρόσωπο του πατέρα. Η επιθετικότητα στρέφεται κατά του εαυτού του πρωτίστως, αλλά επειδή απωθεί την ενοχή του στα βάθη του ασυνειδήτου του, στρέφει την διαμαρτυρία του προς τον πατέρα, ο οποίος είναι ο γνήσιος εκφραστής της αγάπης και της συγχώρησης, τις οποίες επιθυμεί διακαώς ο πρεσβύτερος γιος.¹⁵² Ο μεγάλος γιος αντιπροσωπεύει έναν τύπο ανθρώπου που εξωτερικά

¹⁵⁰ Λκ. 15,23. Για το συμβολισμό που αποδίδεται στο σιτευτό μόσχο από τους Πατέρες της εκκλησίας, βλ. Αρχιμ. Βασιλείου Γοντικάκη, Η παραβολή του Ασώτου Υιού, ό.π.: « Αυτός ο μόσχος λένε οι Πατέρες ότι είναι ο Υιός του Θεού, και το πανηγύρι η θεία Λειτουργία, η σύναξι και η ζωή της Εκκλησίας». Ομοίως βλ. Γρ. Παλαμά, 'Ομιλία Γ'. Εις την κατά τον σεσωσμένο άσωτο του Κυρίου παραβολή.', ό.π. : « Ό δὲ μόσχος εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Κύριος». Μπορούμε επομένως να ισχυριστούμε ότι ο μόσχος ο σιτευτός συμβολίζει τη θυσιαστική αγάπη του Θεού.

¹⁵¹ Λκ. 15,30 «ὅτε δὲ ὁ υἱὸς σου οὗτος, ὁ καταφαγὼν σου τὸν βίον μετὰ πορνῶν, ἦλθεν, ἔθυσας αὐτῷ τὸν μόσχον τὸν σιτευτόν».

¹⁵² Ιώ. Κορναράκη, *Βιβλικά Ψυχογραφήματα*, ό.π.,σ.47

Μακρίδου Μαρία. Από την Ενοχή στην Αγάπη. Θρησκευοψυχολογική
θεώρηση της παραβολής του ασώτου υιού.

είναι καθ' όλα σωστός, το «καλό παιδί», εσωτερικά, όμως, νιώθει εγκλωβισμένος και καταπιεσμένος. Φαίνεται να διαδραματίζεται εντός του μια χρόνια σύγκρουση ανάμεσα στις επιθυμίες του και την υπακοή στο καθήκον. Παραμένει στον πατρικό οίκο, εργάζεται, αλλά χωρίς ουσιαστική σχέση με τον πατέρα. Του λείπει η χαρά και το μοίρασμα. Υπακούει μηχανικά, χωρίς αγάπη. Όταν ο αδελφός επιστρέφει, αντιδρά με θυμό και αυτοδικαίωση, ενδείξεις ναρκισσιστικής απομόνωσης και αδυναμίας κοινωνίας.¹⁵³ Ο μεγάλος γιος δεν είναι κακός, νοσεί όμως ψυχικά και πνευματικά. Έχει δομήσει έναν ψευδή εαυτό. Αξιοσημείωτο είναι ότι, στο πλαίσιο της διδακτικής της παραβολής του ασώτου σε μαθητές γυμνασίου, οι έφηβοι τείνουν να δικαιώνουν τον μεγαλύτερο γιο. Επηρεασμένοι από την προσωπική τους ψυχική κατάσταση, τον υπερασπίζονται. Απαιτούν, προκειμένου να πειστούν για την αγάπη του Πατέρα, σε μια συνέχιση της παραβολής, να φύγει ο μεγάλος γιος, να γίνει άσωτος, κι όταν επιστρέψει, ο πατέρας να έχει την ίδια συμπεριφορά προς αυτόν, όπως αυτή που επέδειξε προς τον μικρότερο. Επιδεικνύουν επίσης μια υλιστική θεώρηση των πραγμάτων, αφού θεωρούν ότι ο μεγαλύτερος γιος δικαίως διαμαρτύρεται, καθώς ο μικρότερος κατασπατάλησε την περιουσία και τώρα θα ζήσει ωφελούμενος από την περιουσία του πατέρα και τη δική του.

Σύμφωνα με τη θεωρία προσκόλλησης (attachment theory), είναι απαραίτητο για το βρέφος να αναπτύξει συναισθηματικό δεσμό με ένα ή δύο σημαντικά πρόσωπα τα οποία θα το προστατεύουν από τον κίνδυνο.¹⁵⁴ Διακρίνονται τρία είδη προσκόλλησης, η ασφαλής, η ανασφαλής και η αποδιοργανωμένη/αδιαφοροποίητη προσκόλληση, ενώ το είδος της προσκόλλησης που θα αναπτύξει το βρέφος εξαρτάται από την ανταπόκριση του γονέα/φροντιστή στις ανάγκες του. Ο ανασφαλής δεσμός προσκόλλησης, επίσης διακρίνεται σε δύο κατηγορίες, τον απορριπτικό/αποφευκτικό δεσμό και τον αγχώδη/αμφιθυμικό δεσμό. Ο καθοριστικός παράγοντας για την ανάπτυξη εμπιστοσύνης και βιώματος ασφάλειας είναι ο βαθμός διαθεσιμότητας και ανταπόκρισης του βασικού φροντιστή στις απαιτήσεις του βρέφους, κάτι που θα επηρεάσει αργότερα και τη δόμηση λειτουργικών μοντέλων σχέσεων

¹⁵³ Χρ. Τυμπάς, 'Η παραβολή του ασώτου. Μια ψυχαναλυτική ματιά μέσα από το αρχέτυπο του Πατέρα και την βασική εμπιστοσύνη.', *Ψυχής Δρόμοι*, τχ. 26 (2023).9.

¹⁵⁴ Βέρα Κλάδη, 'Θεωρία προσκόλλησης και είδη δεσμού: η σχέση μητέρας - βρέφους και η σημασία της για την μετέπειτα ανάπτυξη του παιδιού', *PsychologyNow.gr*, 2016, <https://www.psychologynow.gr/arthra-psyxologias/oikogeneia-kai-paidi/vrefos/theoria-proskollisis-kai-eidi-desmoy-i-sxesi-miteras-vrefous-kai-i-simasia-tis-gia-tin-metepeita-anartyksi-tou-paidioy/>. (Ημ. Ανάκτησης: 09/04/2026).

με τον εαυτό και τους άλλους.¹⁵⁵ Στην ασφαλή προσκόλληση, ο γονέας αποτελεί πηγή ασφάλειας για το βρέφος, το οποίο αργότερα, κατά την ψυχική του εξέλιξη, θα δομήσει τις σχέσεις του με τους άλλους στη βάση της εμπιστοσύνης και της αποδοχής. Αντιθέτως, στην αγχώδη/αμφιθυμική προσκόλληση το άτομο παρουσιάζει συναισθηματική αστάθεια, άγχος και θυμό, καθώς θεωρεί ότι η φροντίδα που παρέχεται από τον γονέα δεν είναι σταθερή. Η αγχώδης αυτή στάση θα επηρεάσει αργότερα και τις ενήλικες σχέσεις, στις οποίες κατά κύριο λόγο θα κυριαρχεί η δυσπιστία και η έλλειψη εμπιστοσύνης.¹⁵⁶ Στην αγχώδη/αποφευκτική προσκόλληση, το άτομο υιοθετεί στάση αποφυγής και απόσυρσης, η οποία επίσης καθορίζει και τις μετέπειτα σχέσεις του.

Αναφορικά με τη συμπεριφορά των δύο γιων της παραβολής, μπορεί να υποστηριχθεί ότι ο μικρότερος παρουσιάζει ως ένα βαθμό μια ασφαλή προσκόλληση προς τον πατέρα, η οποία μπορεί με τη φυγή του να κλονίστηκε, ωστόσο μέσα από την απελπισία και τη μετάνοια, μεταστράφηκε σε ελπίδα για επιστροφή και αγάπη. Ωρίμασε ψυχικά και σώθηκε πνευματικά. Ο μεγαλύτερος γιος φαίνεται, αντιθέτως, να εμφανίζει μια αγχώδη/αποφευκτική προσκόλληση. Ο αρχικός βαθμός εμπιστοσύνης δεν επιτρέπει την εξέλιξη της σχέσης με τον πατέρα σε μοίρασμα και αγαπητική κοινωνία, με αποτέλεσμα τη ρήξη της σχέσης και την απόρριψη εντός του της πατρικής φιγούρας, την απόρριψη εν τέλει του άλλου ως μέσου ψυχικής ωρίμανσης και πνευματικής σωτηρίας.¹⁵⁷

Υπό αυτή την οπτική, οι δυο γιοι θυμίζουν τα πρόσωπα της παραβολής του τελώνου και φαρισαίου. Η προσκόλληση του Φαρισαίου στην ιδεατή εικόνα του εαυτού του ομοιάζει με την αυτοδικαιωτική συμπεριφορά του μεγάλου γιου που παίρνει ψυχαναγκαστικά τη θέση του σωστού παιδιού. Είναι πρότυπο γιου, όπως και ο Φαρισαίος υπόδειγμα πιστού. Αντίθετα, ο τελώνης, όπως και ο μικρός γιος, είναι ένας απόβλητος, ο οποίος εξαιτίας των επιλογών του απομακρύνθηκε από τον οίκο του πατέρα. Η άκαμπτη υπακοή όμως στους κανόνες δεν

¹⁵⁵ Τυμπάς, 'Η παραβολή του ασώτου. Μια ψυχαναλυτική ματιά μέσα από το αρχέτυπο του Πατέρα και την βασική εμπιστοσύνη.'¹²

¹⁵⁶ Ό.π.

¹⁵⁷ Ό.π.,σ.13

είναι ικανή συνθήκη για τη σωτηρία. Όπως ο Θεός σώζει τον τελώνη, έτσι και ο πατέρας σώζει τον μικρότερο γιο.¹⁵⁸

Στον πίνακα του Rembrandt, η φιγούρα του μεγάλου γιου διακρίνεται στο πίσω μέρος να κρατάει στο χέρι ένα μαχαίρι. Σαν τον Κάιν, απεργάζεται τον χαμό του αδελφού του.

Από το τέλος της παραβολής δεν μαθαίνουμε τι απέγινε με την προτροπή του πατέρα στο μεγάλο γιο να ευφρανθεί και να χαρεί με την επιστροφή του μικρότερου. Το ζήτημα μένει ανοιχτό. Αναμφίβολα, ο πατέρας αντιμετωπίζει προβληματική συμπεριφορά και από τους δυο του γιους. Από τον μικρό λόγω υπερβολικής εξέγερσης, από τον μεγάλο λόγω υπερβολικής υπακοής.¹⁵⁹ Η στάση του είναι το ίδιο στωική και στοργική και στους δύο. Όπως ο μικρός δεν θα καταλάβαινε από νουθεσίες και συμβουλές, παρά μόνο με την φαινομενική εγκατάλειψη και τα παθήματά του, έτσι και οι προτροπές στον μεγαλύτερο δεν θα μπορούσαν εύκολα να έχουν αποτέλεσμα, αφού συναντούν τη λογική της αυτοδικαίωσης και της καταδίκης των άλλων. Το πρόβλημα του αυτοδικαιωτικού ανθρώπου είναι ότι ανακηρύσσει τον εαυτό του θεό, διαπράττοντας έτσι την κατ'εξοχήν αμαρτία, την επανάληψη του προπατορικού αμαρτήματος.¹⁶⁰ Η υπακοή είναι εξωτερική, τυπική, γιατί εσωτερικά δεν έχει βιωθεί η σχέση της υιοθεσίας. Ο μεγάλος γιος είναι και αυτός άσωτος, και η επιστροφή του είναι θέμα επιλογής της καρδιάς.

¹⁵⁸ Mass. Recalcati, *Το μυστικό του παιδιού. Από τον Οιδίποδα στον 'υιό που ευρέθη'*, ό.π., σ.109

¹⁵⁹ Ό.π.,σ.107.

¹⁶⁰ π. Φιλότηου Φάρου, *Η ίαση ως υγείας ολοκληρία* (Αθήνα: Εκδ. Αρμός, 2003), σ.53

Κεφάλαιο 4ο : Ο Άσωτος ως υπαρξιακό πρότυπο στη σύγχρονη εποχή.

4.1 Υπαρξιακή πορεία του ασώτου.

Ένα από τα διαχρονικά και θεμελιώδη ερωτήματα που απασχολούν τον άνθρωπο, είναι το πώς μπορεί να σταθεί απέναντι στην ελευθερία, τη σχέση με το Θεό και τον εαυτό του. Το ερώτημα αυτό, ιδωμένο φιλοσοφικά, βρίσκεται στον πυρήνα του υπαρξισμού, καθώς αγγίζει τα βάθη της ανθρώπινης ύπαρξης και σχετίζεται με το ζήτημα της ανάληψης ευθύνης των πράξεων και τη νοηματοδότηση της ζωής. Υπαρξιστές φιλόσοφοι, όπως ο Κίρκεγκωρ και ο Σαρτρ, ανέδειξαν την αγωνία, την ελευθερία και την ευθύνη του ανθρώπου, ο οποίος δεν αποτελεί ένα προκαθορισμένο ον, αλλά διαμορφώνει τον εαυτό του μέσα από τις επιλογές του. Η χρήση της ελευθερίας του, η στάση του απέναντι στο Θεό - ως παρουσία στον Κίρκεγκωρ, ως απουσία στον Σαρτρ-, αλλά και στον ίδιο τον εαυτό, καθορίζει ουσιαστικά την ταυτότητά του και το νόημα της ύπαρξής του. Τα στοιχεία αυτά αποτελούν τη βάση και του θεολογικού προβληματισμού. Ο υπαρξισμός και η θεολογία, παρότι θεωρητικά αντίθετα πεδία, συναντώνται στο θέμα της ανθρώπινης ελευθερίας και του νοήματος.

Στο πλαίσιο της παρόντος κεφαλαίου θα επιχειρηθεί μια σύνδεση της πορείας του ασώτου με τα στάδια της ύπαρξης στη φιλοσοφία του Κίρκεγκωρ, καθώς υπάρχουν ομοιότητες που δεν μπορούν να αγνοηθούν.

Σύμφωνα με τον Δανό φιλόσοφο, υπάρχουν τρία στάδια υπαρξιακής πορείας.¹⁶¹ Το πρώτο στάδιο, το λεγόμενο αισθητικό, χαρακτηρίζεται από τη φιληδονία και τις υλικές απολαύσεις, το δεύτερο στάδιο, το ηθικό, στο οποίο ανακαλύπτει κανείς τους ηθικούς νόμους, τους οποίους πρέπει να σέβεται και να τηρεί, και το τρίτο στάδιο, το θρησκευτικό, το οποίο υπερβαίνει το ηθικό. Στο πρώτο στάδιο, ο άνθρωπος ζει το παρόν μέσω της ευχαρίστησης, χωρίς κάποια δέσμευση ή ανάληψη ευθυνών, ωστόσο το κινήγι των απολαύσεων και των εφήμερων εμπειριών μπορεί να οδηγήσει σε μια επιφανειακή ζωή που την χαρακτηρίζει η

¹⁶¹ Αναλυτικά για τα τρία στάδια της ύπαρξης στον υπαρξισμό του Κίρκεγκωρ, βλ. Μιχ. Κ. Μακράκη, *Η ψυχολογία του Ασώτου. Τα τρία στάδια της υπαρξιακής πορείας του*, ό.π., σ.51-70.

Μακρίδου Μαρία. Από την Ενοχή στην Αγάπη. Θρησκευοψυχολογική
θεώρηση της παραβολής του ασώτου υιού.

πλήξη και η εσωτερική μοναξιά. Στο δεύτερο στάδιο, εμφανίζεται η έννοια της επιλογής και της προσωπικής ευθύνης. Ο άνθρωπος επιλέγει να ζει εστιάζοντας σε κανόνες, αξίες, και σε συνέπεια μέσα από δεσμεύσεις. Στο στάδιο αυτό όμως, πέρα από μια σταθερότητα που φαίνεται να επικρατεί, ενέχεται ο κίνδυνος της εσωτερικής σύγκρουσης. Στο τρίτο και ανώτερο στάδιο, ξεπερνά κανείς την ηθική, εφόσον η σχέση με το Θεό γίνεται προσωπική, και συναντώντας το παράλογο¹⁶², κάνει το «άλμα της πίστης» πέρα από τη λογική. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η ιστορία του Αβραάμ, που καλείται να θυσιάσει τον υιό του Ισαάκ. Δεν συνάγεται από κάπου ότι κάθε άνθρωπος διαπερνά όλα τα στάδια. Κάποιος μπορεί να παραμείνει στο πρώτο στάδιο ή και στο δεύτερο, το ηθικό, όπως ο πρεσβύτερος γιος της παραβολής. Η μετάβαση συνήθως γίνεται από την κρίση και την υπαρξιακή αγωνία, στην επιλογή για αλλαγή και τελικά στο άλμα της πίστης.

Η πορεία του ασώτου αποτελεί έναν καθρέφτη των υπαρξιακών επιλογών του Κίρκεγκωρ. Στην αρχή, ο άσωτος επιλέγει την φυγή από τους δεσμούς και τον εαυτό του, προκειμένου να ζήσει χωρίς σταθερή ταυτότητα, μέσα στην ανωνυμία της μακρινής χώρας, καταναλώνοντας απλώς εμπειρίες. Στην κρίσιμη στιγμή της εγκατάλειψης και της υπαρξιακής αγωνίας για την επιβίωσή του, διαβαίνει το κατώφλι της αυτογνωσίας (ελθών εις εαυτόν), αναγνωρίζει το σφάλμα του και αποφασίζει, αναλαμβάνοντας την ευθύνη του εαυτού του, να αλλάξει. Η μεταστροφή του στηρίζεται σ' αυτό το στάδιο ακόμη στον ηθικό νόμο και την ενοχή, κι όχι στην πραγματική ελευθερία που πηγάζει από την αποδοχή χωρίς όρους. Κομβικής σημασίας για το πέρασμα στο τρίτο στάδιο υπήρξε η συνάντηση με τον πατέρα, όπου η ολική του αυτοπαράδοση στην πατρική αγκαλιά τον βοήθησε να βιώσει την αγάπη χωρίς όρια και να καταλάβει ότι η αξία του δεν βασίζεται στα έργα, αλλά στη σχέση. Σε μια προσπάθεια απόδοσης ενός φιλοσοφικού νοήματος στην παραβολή, θα μπορούσε να υποστηριχτεί ότι η συντριβή και το υπαρξιακό αδιέξοδο είναι πολλές φορές απαραίτητα για να επέλθει η μεταστροφή καθώς από μόνη της η ηθική δεν αρκεί. Η αληθινή ολοκλήρωση επέρχεται μόνο μέσα από την πίστη και τη σχέση.

¹⁶² Για το παράδοξο στον Κίρκεγκωρ βλ. Μιχ. Κ. Μακράκη, *Η ψυχολογία του Ασώτου. Τα τρία στάδια της υπαρξιακής πορείας του*, ό. π., σελ. 64, υποσημ. 29.

4.2 Άσωτος και Οιδίποδας.

Στον γνωστό μύθο του Οιδίποδα, έτσι όπως αποδίδεται στην τραγωδία του Σοφοκλή «Οιδίπους Τύραννος», περιγράφεται η αδυναμία του ανθρώπου να ξεφύγει από το πεπρωμένο του.

Ο Οιδίποδας ήταν γιος του βασιλιά της Θήβας Λαίου και της Ιοκάστης. Ο χρησμός του μαντείου των Δελφών προς τον Λαίο προφήτεψε τα δύο μεγαλύτερα αμαρτήματα τα οποία θα διέπραττε ο γιος του, την πατροκτονία και την αιμομιξία. Ο Λαίος για να αποφύγει τον χρησμό, εγκαταλείπει τον Οιδίποδα, για να θανατωθεί από έναν βοσκό στον Κιθαιρώνα. Το παιδί όμως τελικά θα μεγαλώσει στο περιβάλλον της βασιλικής οικογένειας της Κορίνθου και, όταν θα μάθει για τον χρησμό, θα φύγει από την Κόρινθο, καθώς νόμιζε ότι οι πραγματικοί του γονείς ήταν το βασιλικό ζεύγος της Κορίνθου. Σ' ένα σταυροδρόμι, μετά από μια διένεξη, θα σκοτώσει τον Λαίο και στη συνέχεια θα γίνει βασιλιάς της Θήβας και θα παντρευτεί την βασίλισσα και πραγματική του μητέρα Ιοκάστη. Χρόνια αργότερα, προσπαθώντας να βρει την αιτία του κακού για τον μεγάλο λοιμό που έπληξε τη Θήβα, ανακαλύπτει την αλήθεια, υπό το βάρος της οποίας τυφλώνεται και αυτοεξορίζεται.

Ο Οιδίποδας είναι ένα παιδί σημαδεμένο από το τραύμα της απόρριψης και της εγκατάλειψης. Ένα παιδί που δεν υπήρξε επιθυμητό, κι ως εκ τούτου, είναι προορισμένο να ζήσει μια ζωή αποσυνδεδεμένη από κάθε νόημα και αξία.¹⁶³ Απαντά με βία στη βία του πατέρα και ανοίγει την πόρτα στη βία της αιμομιξίας. Στον μύθο της ορδής του Φρόνυτ, η πατροκτονία που συντελείται θεμελιώνει την απαγόρευση της αιμομιξίας, ενώ στον Οιδίποδα, η πατροκτονία έχει ως αποτέλεσμα την πρόσβαση στην απόλαυση της μητέρας. Έτσι όμως, η συμβολική διαφορά ανάμεσα στις γενεές, διαφορά ανάμεσα σε γιο και πατέρα, και ανάμεσα σε γιο και μητέρα, καταρρέει και όλα συγχέονται.¹⁶⁴ Στην προσπάθειά του να ξεφύγει από τη μοίρα του βυθίζεται τελείως σ' αυτήν, αποτελώντας έτσι μια ενσάρκωση της απώθησης, αφού οι πράξεις του δεν διαφεντεύονται από τον ίδιο, αλλά από την ενοχή που φωλιάζει στο ασυνείδητό του. Η τραγωδία του Οιδίποδα έγκειται στο γεγονός ότι τα πάντα

¹⁶³ Mass. Recalcati, *Το μυστικό του παιδιού. Από τον Οιδίποδα στον 'υιό που ευρέθη'*, ό.π., σ.36-37.

¹⁶⁴ Ό.π.,σ.41

Μακρίδου Μαρία. Από την Ενοχή στην Αγάπη. Θρησκευοψυχολογική
θεώρηση της παραβολής του ασώτου υιού.

γι' αυτόν είναι γραμμένα από την μοίρα του, η οποία δεν γίνεται να μεταβληθεί. Παραβιάζει τον Νόμο του Πατέρα, ο οποίος είναι και αυτός που θεσπίζει τη βασική διαφορά ανάμεσα στις γενεές, και βυθίζεται στο χάος, αφού δεν μπορεί να αναγνωρίσει το δικό του χρέος. Το χρέος που για κάθε παιδί, είναι να γίνει κληρονόμος της προέλευσής του από τον Άλλον.¹⁶⁵ Να υποκειμενικοποιήσει τα ίχνη που του εντυπώθηκαν από τον Άλλον, και το συνδέουν με τις γενεές που προηγήθηκαν, όχι προβαίνοντας σε μια στείρα επανάληψη του παρελθόντος, αλλά ανακτώντας με τρόπο ξεχωριστό ό, τι του παραδόθηκε από τους γονείς του.¹⁶⁶

Στον αντίποδα της ελληνικής αντίληψης για το νόμο της μοίρας και την τραγωδία του Οιδίποδα, βρίσκεται η παραβολή του ασώτου με την απόκλιση να λαμβάνει χώρα στη συνάντηση γιου και πατέρα. Ενώ στον Οιδίποδα η συνάντηση με τον πατέρα του φέρνει θάνατο και καταστροφή, στην περίπτωση του ασώτου, η τιμωρία την οποία φοβάται, ως μηχανική εφαρμογή του Νόμου, αναστέλλεται επ' αόριστον χάρη στην απρόσμενη και ολοκληρωτική αγάπη του πατέρα.¹⁶⁷

Και ο άσωτος, βέβαια, σαν τον Οιδίποδα, ξεκίνησε την περιπλάνηση με μια πράξη ρήξης και παράβασης του Νόμου. Δεν πρόκειται για μια πραγματική, αλλά μια συμβολική πατροκτονία, αμφισβήτηση της αυθεντίας του πατέρα και της ταυτότητας που ως γιος κληρονομεί. Ασφυκτιά στο οικογενειακό περιβάλλον στο οποίο ανήκει, θέλει να ζήσει την ελευθερία που περνά μέσα από την απαίτηση της παρουσίας και την περιπλάνηση, που στηρίζεται στην παράβλεψη κάθε έννοια καταγωγής. Φέρεται σαν ένας γιος που θέλει να απορρίψει την υικότητα, να απελευθερωθεί καταναλώνοντας τα υλικά αγαθά της κληρονομιάς κι όχι ερμηνεύοντας την κληρονομιά ως καθήκον υποκειμενικής ανάκτησης.¹⁶⁸ Η κατάληξή του θα είναι η μηδενιστική προοπτική της απόλαυσης και η μοναξιά. Η περιπλάνησή του και οι απολαύσεις τον βοήθησαν να γλιτώσει από την υπάκουη και θυσιαστική επανάληψη, στην οποία αντιθέτως παγιδεύτηκε ο μεγαλύτερος αδελφός, διαφοροποιήθηκε από την οικογένεια, αλλά δεν αντιλήφθηκε ότι η αληθινή ελευθερία περνά μέσα από την ανάληψη της εξάρτησής του από το παρελθόν. Το τέλος της ιστορίας του ωστόσο διαφοροποιείται απ' αυτό του Οιδίποδα, καθώς χαρακτηρίζεται από την επιστροφή κι όχι την απομάκρυνση. Το ταξίδι ολοκληρώνεται με τη συμφιλίωση με τον πατέρα και τη

¹⁶⁵ Ο.π.,σ.28

¹⁶⁶ Ο.π.

¹⁶⁷ Ο.π.,σ.75

¹⁶⁸ Ο.π.,σ.76-78

γιορτή της επανεύρεσης.¹⁶⁹ Στη χριστιανική της εκδοχή η επανεύρεση εμπεριέχει την έννοια της ανάστασης του υποκειμένου. Αυτό που ήταν χαμένο και αμετάκλητα υποταγμένο στο θάνατο, τώρα έχει επανέλθει στη ζωή. Όπως στις παραβολές του απολωλότος προβάτου και της απολεσθείσης δραχμής, οι οποίες προηγούνται αυτής του ασώτου, αυτό που είναι πραγματικά σημαντικό είναι να ξαναβρούμε αυτό που ήταν χαμένο, έτσι και στην παραβολή του ασώτου το βίωμα της επανεύρεσης σημαίνει ότι η πτώση δεν έχει την τελευταία λέξη στο νόημα της ζωής.¹⁷⁰

Εν κατακλείδι, ο Οιδίποδας είναι η μορφή του παιδιού που δεν μπόρεσε να συγκροτηθεί σε υποκείμενο ανεξάρτητο και ελεύθερο, αλλά παρέμεινε δεμένο στο άρμα της μοίρας και στο τραύμα της οικογένειας. Δεν βρήκε χώρο να γίνει «άλλος» από τους γονείς του. Αντιθέτως, ο άσωτος υιός έφυγε για να χαθεί, και η συντριβή του δεν τον ώθησε στην αυτοτιμωρία, αλλά στο να επιστρέψει και να αναγνωριστεί μέσα από τη διαφορά. Πρόκειται για δύο αντίθετα πρότυπα υιών, τα οποία ωστόσο μαζί λειτουργούν συμπληρωματικά, αποτυπώνοντας την ανθρώπινη υπαρξιακή πορεία, από την τραγική αυτογνωσία έως τη λυτρωτική συμφιλίωση.

4.3 Άσωτος και Ισαάκ.

Σε μια ψυχολογική ανάγνωση της παραβολής του ασώτου, ο άσωτος πέθανε ψυχολογικά, ως ένας γιος που όφειλε να είναι υπάκουος και δεσμευμένος στην καθημερινότητα της οικογένειας, για να γεννηθεί ως ενήλικος άντρας που αναλαμβάνει την ευθύνη του εαυτού του, ύστερα από την εμπειρία της τελικά μάταιης περιπλάνησης και απόλαυσης.¹⁷¹ Η ιστορία του εκφράζει την απελευθέρωση από το Νόμο του πατέρα, και την αναστολή της προσταγής του Νόμου με τη συγχώρεση από πλευράς του πατέρα. Η αποφασιστικής σημασίας αναστολή του Νόμου συναντάται και στην βιβλική ιστορία της θυσίας του Αβραάμ.¹⁷² Ο Θεός ζητά από τον Αβραάμ να θυσιάσει τον μονάκριβο γιο του Ισαάκ και αυτός ανταποκρίνεται. Πηγαίνει τον Ισαάκ στο όρος Μορία, για να τον θυσιάσει, αποδεικνύοντας έτσι την πίστη του

¹⁶⁹ Ο.π.,σ.96

¹⁷⁰ Ο.π.,σ.97.

¹⁷¹ Ο.π.,σ.79

¹⁷² Γεν. 22,1-19

και εγκαινιάζοντας την ιδιωτική σχέση με το Θεό, την οποία αντιπροσωπεύει πρώτος, ως «πατέρας της πίστεως».¹⁷³

Ο Κίρκεγκωρ χαρακτηρίζει τον Αβραάμ ως «ιπότη της πίστεως» που κάνει το «μεγάλο άλμα στο παράλογο», και τον αναγνωρίζει ως θρησκευτικό ήρωα.¹⁷⁴ Η ιδιωτική όμως σχέση του Αβραάμ με το Θεό προϋποθέτει την απόλυτη μοναχικότητα κι εξηγεί το μυστικό του Αβραάμ. Ο Θεός επιτάσσει χωρίς να εξηγεί τους λόγους, κι ο Αβραάμ σιωπά για τους λόγους που πρέπει να υπακούσει στο Θεό.¹⁷⁵ Σε θρησκευτικό επίπεδο, ο Αβραάμ είναι ένας καταξιωμένος πιστός, σε επίπεδο όμως γενικής ηθικής, πρόκειται για έναν παράφρονα δολοφόνο του παιδιού του που καθιστά την ηθική ευθύνη του πατέρα ανεύθυνη, στο όνομα της απόλυτης ευθύνης απέναντι στο Θεό.¹⁷⁶ Ο Αβραάμ δεν μπορεί να εξηγήσει την πράξη του σε κανέναν, γιατί η εμπειρία του είναι υποκειμενική και η οικογένεια ή η κοινότητα θα τον απέτρεπε από το να πραγματοποιήσει τη θυσία. Αυτή η αδυναμία επικοινωνίας είναι η ουσία της υπαρξιακής αγωνίας, της μοναξιάς μπροστά στις πιο κρίσιμες αποφάσεις. Το χέρι του Αβραάμ τελικά σταματά ο Θεός και ο Ισαάκ αντικαθίσταται από ένα κριάρι.

Ψυχαναλυτικά, πρόκειται για την αντιστροφή του Οιδιπόδειου συμπλέγματος. Ενώ δηλαδή ο Οιδίποδας σκοτώνει τον πατέρα του, στη θυσία του Αβραάμ ο πατέρας προσπαθεί να αφανίσει το γιο του. Η θυσία είναι η ασυνείδητη επιθυμία του πατέρα να ασκήσει πλήρη έλεγχο στο παιδί του και είναι τώρα η παρέμβαση του Θεού αυτή που εισάγει το Νόμο. Ο Αβραάμ πρέπει να καταλάβει ότι το παιδί του δεν του ανήκει και ο Ισαάκ πρέπει να ζήσει ως ξεχωριστό υποκείμενο.

Μετά την επιστροφή από το όρος, ο δρόμος του Ισαάκ διαχωρίζεται πλήρως από το δρόμο του πατέρα του. Στην Π. Διαθήκη δεν αναφέρεται άλλη συνομιλία μεταξύ τους, και μετά το θάνατο της Σάρρας, ο Ισαάκ φαίνεται να διακόπτει τους οικογενειακούς δεσμούς.

¹⁷³ Ρωμ. 4,11

¹⁷⁴ Αναλυτικά για το πώς αναλύει ο Κίρκεγκωρ τη θυσία του Αβραάμ, βλ. Μιχ. Κ. Μακράκη, *Η ψυχολογία του Ασώτου. Τα τρία στάδια της υπαρξιακής πορείας του*, ό.π., σ.63-64 καθώς και υποσημείωση 30 σ.64.

¹⁷⁵ Κ. Πρώμος, 'Μεταξύ τρέλας και ευθύνης. Η ερμηνεία της βιβλικής ιστορίας της θυσίας του Αβραάμ από τον Σώρεν Κίρκεγκωρ και τον Ζακ Ντεριντά.', *Τέχνη και Ψυχιατρική*, 2007.(Ημ. Ανάκτησης: 14/04/2026), σ.252

¹⁷⁶ Ό.π.,σ.253

Θεολογικά, ο Ισαάκ ερμηνεύεται ως πρότυπο υιού που με απόλυτη εμπιστοσύνη αφήνεται στα χέρια του πατέρα και βασίζει την ύπαρξη του όχι στην αυτονομία, αλλά στη σχέση. Επιπρόσθετα, οι παραλληλισμοί μεταξύ του Ισαάκ και του Χριστού τοποθετούνται στο θεμέλιο της χριστιανικής θεολογικής ερμηνείας με τον Ισαάκ να αντιμετωπίζεται όχι απλά ως ένα πρόσωπο της ιστορίας, αλλά ως ο κατεξοχήν «τύπος» και προεικόνιση του Ιησού Χριστού στην Παλαιά Διαθήκη.¹⁷⁷ Ψυχαναλυτικά ωστόσο, η μορφή του είναι αυτή ενός παιδιού που προσπαθεί να διαχειριστεί την προδοσία από αυτόν που θα έπρεπε να είναι η πηγή της ασφάλειάς του. Όταν ο πατέρας, ο οποίος είναι ο εγγυητής της προστασίας, σηκώνει το μαχαίρι, τότε ακόμη κι αν η θυσία δεν πραγματοποιείται, το παιδί βιώνει έναν πραγματικό θάνατο και η εμπιστοσύνη κλονίζεται.

Η σύνδεση της θυσίας του Αβραάμ με την παραβολή του ασώτου στηρίζεται στην αντίθεση ανάμεσα σε δύο διαφορετικά μοντέλα πατρικής σχέσης και υπακοής. Ο Ισαάκ είναι ο υπάκουος γιος, ο οποίος δεν αντιδρά μπροστά στην αυθεντία του πατέρα και δέχεται αναντίρρηση τη θυσία. Η άκριτη υποταγή, όμως, συχνά οδηγεί σ' έναν εσωτερικό θάνατο. Από την άποψη αυτή, μοιάζει περισσότερο με το μεγάλο γιο της παραβολής που, ενώ εξωτερικά ήταν τυπικός και υπάκουος, συναισθηματικά ήταν ζωντανός νεκρός. Ο άσωτος κάνει το αντίθετο. Προτιμά τον εαυτό του, διεκδικεί και φεύγει. Χάνει τη σχέση με τον πατέρα, αλλά, μετά από μια επώδυνη πορεία εξατομίκευσης, τελικά την ξαναβρίσκει στο σωστό της πλαίσιο. Η επιστροφή του Ισαάκ από το βουνό σημαδεύεται από το τραύμα και την απόσταση, του ασώτου από την αποδοχή και τη μετάνοια. Η σχέση του Ισαάκ με τον πατέρα βασίζεται στην εξουσία και το φόβο, ενώ του ασώτου στην αποδοχή και την αγάπη. Συνδέεται μαζί του, αφού πρώτα βίωσε την ελευθερία. Ολοκληρώνεται ψυχικά, αφού βιώνει την αποκατάσταση του εαυτού του μέσα από τη σχέση τους. Η συνάντησή τους συνέβη τη στιγμή που η αγάπη υπήρξε πιο ισχυρή από το φόβο και την ενοχή.

¹⁷⁷ Βλ. B. A. S. Staff, 'The Binding or Sacrifice of Isaac. How Jews and Christians see differently', *Biblical Archaeology Society*, 2025, <https://www.biblicalarchaeology.org/daily/biblical-topics/bible-interpretation/binding-sacrifice-isaac/>. (Ημ. Ανάκτησης: 14/04/2026).

4.4 Ο Άσωτος ως πρότυπο σήμερα.

Η εποχή μας χαρακτηρίζεται από το τέλος των μεγάλων αφηγήσεων της νεωτερικότητας, κατά την οποία είχε κυριαρχήσει η εγκυρότητα του ορθού Λόγου και της επιστήμης. Οι μεγάλες αφηγήσεις, οι οποίες διαμόρφωσαν τη ταυτότητα του νεωτερικού κόσμου προσφέροντας μια καθολική ερμηνεία της πραγματικότητας με αξιώσεις απόλυτης αυθεντίας, έχασαν το κύρος τους στη μετανεωτερική εποχή και παρέδωσαν τη σκυτάλη σε μικρότερες αφηγήσεις, που δεν είχαν αξιώσεις καθολικής ισχύος.¹⁷⁸ Χαρακτηριστικά γνωρίσματα του μετανεωτερικού ήθους θα μπορούσε να υποστηριχθεί, εφόσον δεν έχει αποκρυσταλλωθεί ακόμη μια σαφής ταυτότητα, ότι είναι η απόρριψη της τυραννίας του δογματισμού κάθε φιλοσοφικής και θεολογικής παράδοσης, η απόρριψη του ολοκληρωτισμού, η αμφισβήτηση κάθε παραδεδομένης τάξης πραγμάτων, ο πλουραλισμός και ο αντικομορμισμός. Η κατανάλωση είναι το πνευματικό και ηθικό επίκεντρο της ζωής, ενώ η αλματώδης έκρηξη της τεχνολογίας και η μετάδοση της πληροφορίας αποτελούν τις συνιστώσες της ρευστής νεωτερικής εποχής¹⁷⁹ και κινητήριες δυνάμεις του πολιτισμού. Η τεχνολογία δεν αποτελεί απλά ένα εργαλείο στα χέρια του ανθρώπου, αλλά το περιβάλλον μέσα στο οποίο έχει παγιδευτεί ο σύγχρονος άνθρωπος, ένας «δημιουργημένος κόσμος των αντιτύπων»¹⁸⁰, μια πραγματικότητα που είναι κατασκευασμένη από τους απροσδιόριστους «άλλους». Η ιστορική σκηνή της δράσης και της περιπέτειας του ανθρώπου στο γίνεσθαι αντικαταστάθηκε από την οθόνη, την αδράνεια των τεχνητών συσκευών, την αδιαφάνεια, για να γίνει ιστορία του κυβερνο-ανθρώπου, της τεχνητής νοημοσύνης και της βιοτεχνολογίας.¹⁸¹

¹⁷⁸ Δημ. Μπεκριδάκης, 'Μετανεωτερικότητα, Θρησκεία και Ορθόδοξη Θεολογία', Ακαδημία Θεολογικών Σπουδών Βόλου, 2022, <https://acadimia.org/perilipseis/351-metaneoterikotita-thriskaia-kai-orthodoksi-theologia>. (Ημ. Ανάκτησης:15/04/2026). Βλ. επίσης του ιδίου Δημ. Μπεκριδάκης, 'Homo ex machina. Η Θεολογία, η Επιστήμη και το πρόβλημα της Τεχνικής.', *Θεολογία* 91, τ. 1 (2020): 65–119. Για τις μεγάλες και μικρές αφηγήσεις της μετανεωτερικότητας αναλυτικά βλ. J. Fr. Lyotard, *Η μεταμοντέρνα κατάσταση*, μετάφρ. Κ. Παπαγιώργης, Φιλοσοφική και Πολιτική Βιβλιοθήκη (εκδ. Γνώση, 1993). Βλ. επίσης Στ. Γιαγκάζογλου, 'Θεολογία και Πολιτισμός', *Νέα Ευθύνη*, τχ. 1 (2010): 26–35.

¹⁷⁹ Δημ. Μπεκριδάκης, 'Homo ex machina. Η Θεολογία, η Επιστήμη και το πρόβλημα της Τεχνικής.', *Θεολογία* 91, τ. 1 (2020): 65–119, υποσ.21 σελ.79. Αναφέρεται ο όρος *Liquid Modernity* (Ρευστή Νεωτερικότητα), τον οποίο εισήγαγε ο Zygmunt Bauman, έναντι του ευρέως διαδεδομένου όρου Μετανεωτερικότητα (Postmodernity), γιατί θεωρητικά αποδίδεται καλύτερα ο μεταβατικός και δυναμικός χαρακτήρας της χρονικής περιόδου που συμβατικά αρχίζει από τα μέσα του 20^{ου} αιώνα και συνεχίζεται έως σήμερα.

¹⁸⁰ Ό.π., σ.11. Ο όρος προέρχεται από τον *Jean Baudrillard*.

¹⁸¹ Γιαγκάζογλου, 'Θεολογία και Πολιτισμός'. (2010), σ. 33

Μπορεί η νεωτερικότητα να είχε θεμελιώσει την αυθυπερβατική διάσταση του ανθρώπου πάνω σε μια μηδενιστική νοηματοδότηση¹⁸², ωστόσο ο νεωτερικός άνθρωπος πάλευε να αλλάξει τον κόσμο. Ο μετανεωτερικός, αντίθετα, άνθρωπος παύει να υφίσταται ως δρών υποκείμενο και γίνεται αντικείμενο επεξεργασίας από αλγόριθμους. Έχει χάσει την αυτονομία του και τον εαυτό του, παλεύοντας να συνδεθεί σ' έναν χαοτικό κόσμο μέσα από τη χρήση άπειρων πληροφοριών και δεδομένων. Ως αποτέλεσμα, ο σημερινός άνθρωπος έχει κυριευτεί από την αβεβαιότητα, τη σύγχυση, την απελπισία και τον μηδενισμό, ο οποίος προβάλλει ως η νέα οντολογία που κινεί τον μετανεωτερικό κόσμο.¹⁸³

Σύμφωνα με αυτή την οπτική, θα μπορούσε να υπάρξει μια αναλογία ανάμεσα στο μετανεωτερικό υποκείμενο και τον άσωτο υιό. Ο άσωτος εγκαταλείπει την εστία του και αμφισβητεί την πατρική τάξη και αυθεντία, κάθε κατεστημένη παράδοση, για να αυτοπροσδιοριστεί μέσα από τις εμπειρίες που θα αποκτήσει με την αυτονόμησή του. Ωστόσο, η επίπλαστη ελευθερία και οι επιλογές του τον οδηγούν σε λανθασμένη πορεία, όπου αντί να βρει πληρότητα, έρχεται αντιμέτωπος με το εσωτερικό του κενό και την απελπισία της μοναξιάς. Αποκομμένος από τους πρωτογενείς του δεσμούς και ανεργάτιστος, λιμοκτονεί υπαρξιακά, αφού έχει χάσει κάθε σταθερή αναφορά. Η υπερκατανάλωση εμπειριών έχει αφήσει πίσω της μόνο έλλειμμα. Στη ρευστότητα, το υπαρξιακό αδιέξοδο και τη ζωή χωρίς ορίζοντα, απαντάει με επιστροφή κι όχι με κατάρρευση. Η επιστροφή δείχνει ότι η αποδόμηση δεν είναι η λύση, κι ότι η αναζήτηση συμφιλίωσης και σχέσης σώζουν από την ψευδαίσθηση της αυτάρκειας. Η σωτηρία του δεν επιτυγχάνεται από την αυτοπραγμάτωση, αλλά από τη δωρεά της χάριτος και της αγάπης που «έξω βάλλει τὸν φόβον».

¹⁸² Ό.π.

¹⁸³ Ό.π.

Κεφάλαιο 5ο : Η ελληνική οικογένεια και η συνεξάρτηση. Η επιστροφή του Ασώτου ως υπέρβαση της συνεξάρτησης.

5.1 Ορισμός της οικογένειας και οικογενειακά μοντέλα.

Ένας σύγχρονος ορισμός της οικογένειας είναι αυτός που την ορίζει ως μια ομάδα ανθρώπων που συνδέονται μεταξύ τους με δεσμούς συγγενικούς ή νομικούς και διαβιούν κάτω από την ίδια στέγη. Αποτελείται από ένα τουλάχιστον ενήλικο άτομο κι ένα εξαρτώμενο ανήλικο.¹⁸⁴ Η κοινωνική αυτή ομάδα θεωρείται ο πυρήνας της κοινωνίας και, σύμφωνα με την Οικουμενική Διακήρυξη Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, αποτελεί το πρώτο και βασικότερο στάδιο κοινωνικοποίησης του ατόμου. Παράλληλα, διατηρεί το δικαίωμα προστασίας από την κοινωνία και το κράτος.¹⁸⁵ Ετυμολογικά η λέξη προέρχεται από τα συνθετικά «οίκος» + «γένος» και υποδηλώνει τη γενιά που κατοικεί στο ίδιο σπίτι. Ως προς τη δομή και τη λειτουργία της η οικογένεια αποτελεί ένα σύνολο αλληλοεξαρτώμενων μελών που καλύπτουν τις φυσικές και ψυχολογικές τους ανάγκες, ώστε να εξασφαλιστεί η βιολογική, ψυχολογική και κοινωνική επιβίωσή τους.¹⁸⁶

Έχουν ταξινομηθεί διάφορα οικογενειακά σχήματα με βάση τις κοινωνιολογικές και ανθρωπολογικές έρευνες. Η πυρηνική οικογένεια αποτελείται από τους γονείς και τα παιδιά τους, μπορεί να μένει σε ξεχωριστό σπίτι, κοντά ή μακριά από συγγενείς, και θεωρείται ο πυρήνας κάθε εκτεταμένης οικογένειας.¹⁸⁷ Η εκτεταμένη οικογένεια περιλαμβάνει δύο ή τρεις γενιές συγγενών, παππούδες, γιαγιάδες ή θείους, που συχνά ζουν μαζί ή διατηρούν πολύ στενές σχέσεις. Στη μονογονεϊκή οικογένεια ένας γονέας ζει με ένα ή περισσότερα παιδιά λόγω διαζυγίου, χηρείας ή επιλογής. Η ανασυσταθείσα οικογένεια προκύπτει όταν ένας εκ των δύο συντρόφων έχει παιδιά από προηγούμενο γάμο ή σχέση, ενώ σε χώρες μουσουλμανικές υπάρχουν και οι πολυγαμικές οικογένειες με τη μορφή της πολυγυνίας.

¹⁸⁴ Δημ. Γεώργας, 'Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ Παρελθόν, παρόν και μέλλον', <https://ecclesiagreecce.gr/greek/holysynod/committees/family/f5.pdf>. (Ημ. Ανάκτησης: 01/05/2026)

¹⁸⁵ 'Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου', ημερομηνία πρόσβασης 1 Μάιος 2026, <https://www.amnesty.gr/universal-declaration-of-human-rights>. (Ημ. Ανάκτησης: 01/05/2026)

¹⁸⁶ Δημ. Γεώργας, 'Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ Παρελθόν, παρόν και μέλλον', ό.π. σ.2

¹⁸⁷ Ό.π.

Σπανίζει , αλλά συναντάται και ο θεσμός της πολυανδρικής οικογένειας στην κοινωνία π.χ του Θιβέτ, όπου η γυναίκα είναι συνήθως παντρεμένη και με τα αδέρφια του συζύγου της.¹⁸⁸

Ένα ακόμη στοιχείο που έχει σχέση με τη λειτουργία της οικογένειας αφορά στη νόμιμη κατοχή εξουσίας ως προς τη λήψη των αποφάσεων εντός της οικογένειας και τη διαχείριση των οικονομικών. Η πατριαρχική οικογένεια αναφέρεται στη κοινωνική δύναμη του πατέρα, ως αρχηγού της οικογένειας, και αποτελεί το κυρίαρχο μοντέλο όλων των εκτεταμένων οικογενειών στον κόσμο, ενώ οι μητριαρχικές οικογένειες συναντώνται σπάνια.¹⁸⁹ Άμεση σχέση φαίνεται να έχει και ο τρόπος επιβίωσης με τα οικογενειακά σχήματα. Για τις θρησκευτικές κοινωνίες είναι πιο λειτουργικό το σχήμα της πυρηνικής οικογένειας, αφού τα λίγα μέλη είναι πιο εύκολο να μετακινηθούν. Αντιθέτως, στις αγροτικές κοινωνίες, όπου συναντάται η μόνιμη σύνδεση με την καλλιεργήσιμη γη και τα αγροκτήματα, η εκτεταμένη αγροτική οικογένεια με τα πολλά μέλη και την αλληλοϋποστήριξη στις αγροτικές εργασίες, φαίνεται να είναι απαραίτητη για την επιβίωση.¹⁹⁰ Σε επίπεδο αξιών, οι αγροτικές εκτεταμένες οικογένειες τονίζουν τη συμμόρφωση, την υπακοή και την υπευθυνότητα, ενώ στην πυρηνική θρησκευτική οικογένεια ενισχύεται η επιτυχία, η ανεξαρτησία και η αυτάρκεια.¹⁹¹ Στον ελλαδικό χώρο, ύστερα από έρευνες σε διάφορα μέρη και τη συμμετοχή ατόμων διαφόρων ηλικιών και κοινωνικών χαρακτηριστικών , προέκυψε, πως οι νεότεροι άνθρωποι, έφηβοι και φοιτητές, τόσο σε αστικά κέντρα όσο και στην επαρχία, αποδέχονται τις παραδοσιακές αξίες της εκτεταμένης οικογένειας που αφορούν την αλληλοβοήθεια, τον σεβασμό προς τους γονείς και συγγενείς, απορρίπτουν όμως τον πατριαρχικό και αυταρχικό ρόλο του πατέρα. Απορρίπτονται, δηλαδή, οι οικογενειακές αξίες που έχουν σχέση με την εξουσία του πατέρα-άνδρα και τον απόλυτο έλεγχο της μητέρας- γυναίκας.¹⁹²

Η θεωρία της κοινωνιολογίας της οικογένειας, η οποία και διαμόρφωσε τη σύγχρονη άποψη για τη δομή και λειτουργία της αστικής οικογένειας, εξηγεί πώς η εκβιομηχάνιση της κοινωνίας συνέβαλε στη μετατροπή της παραδοσιακής, εκτεταμένης αγροτικής οικογένειας, σε πυρηνική αστική οικογενειακή μονάδα. Με την εκβιομηχάνιση, το οργανωμένο κράτος ανέλαβε το σύνολο των λειτουργιών, οικονομικών, εκπαιδευτικών, θρησκευτικών, που

¹⁸⁸ Ο.π.

¹⁸⁹ Ο.π.

¹⁹⁰ Ο.π.,σ.3

¹⁹¹ Ο.π.

¹⁹² Ο.π.,σ.8

ασκούσε παλαιότερα σχεδόν αποκλειστικά η εκτεταμένη οικογένεια. Η ανάληψη από κοινωνικούς φορείς λειτουργιών της οικογένειας και η παράλληλη γεωγραφική μετακίνηση στα αστικά κέντρα, συνέβαλαν στην απομόνωση της πυρηνικής οικογένειας και τη ψυχολογική της απομάκρυνση από τα υπόλοιπα μέλη της εκτεταμένης οικογένειας.¹⁹³

Σύμφωνα ωστόσο με ανθρωπολογικές και ψυχολογικές έρευνες, η άποψη περί απομόνωσης της πυρηνικής οικογένειας αμφισβητείται, καθώς αποδεικνύεται ότι η πυρηνική οικογένεια αποτελεί ένα οικουμενικό σχήμα που συναντάται σε όλες τις κοινωνίες και, παρά τις μεταβολές που υφίσταται λόγω των κοινωνικών συνθηκών, συνεχίζει να βρίσκεται σε στενή επαφή με συγγενικά πρόσωπα που ζουν κοντά και αποτελούν ένα δίκτυο αλληλοϋποστήριξης.¹⁹⁴ Σύγχρονοι Γάλλοι κοινωνιολόγοι δεν κάνουν αναφορά πλέον στην «κρίση της οικογένειας», καθώς θεωρούν ως δεδομένη την αλληλεγγύη και τη συμπαράσταση ανάμεσα στις τρεις γενεές της οικογένειας και μελετούν τους τρόπους με τους οποίους διατηρείται η αλληλεξάρτηση αυτή.¹⁹⁵

Συμπερασματικά, η σύγχρονη οικογένεια εκσυγχρονίζεται, απομακρύνεται από τις αυστηρά ιεραρχικές δομές και τους παραδοσιακούς ρόλους του παρελθόντος, αλλά ταυτόχρονα διατηρεί τις βασικές της αξίες. Εξακολουθεί να δίδεται ιδιαίτερη βαρύτητα στους δεσμούς, την αλληλοϋποστήριξη και τη σημασία της οικογένειας ως βασικό πλαίσιο κοινωνικοποίησης.

5.2 Το σύνδρομο της ελληνικής οικογενειακής πολυκατοικίας.

Στο χώρο της ψυχολογίας η οικογένεια θεωρήθηκε ως παρεμβαλλόμενη μεταβλητή ανάμεσα στη συμπεριφορά του προσώπου και στο περιβάλλον, και ερευνήθηκε σε βάθος η αλληλεπίδραση βρέφους και μητέρας. Ωστόσο, δεν προσδιορίστηκαν συγκεκριμένα μοντέλα και τύποι οικογένειας.¹⁹⁶ Στον κλάδο όμως της οικογενειακής θεραπείας, η κλινική

¹⁹³ Δημήτριος Γεώργας, 'Ψυχολογικές διαστάσεις της σύγχρονης οικογένειας', *Articles, The Greek Review of Social Research* 98, τχ. 0 (1999): 21–47, <https://doi.org/10.12681/grsr.741>. (Ημ. Ανάκτησης: 30/04/2026).

¹⁹⁴ Ό.π.

¹⁹⁵ Ό.π.,σ.7

¹⁹⁶ Ό.π.,σ.5

παρατήρηση πρόσφερε γόνιμο έδαφος για τον εντοπισμό διαφόρων σχημάτων της «παθολογικής» οικογένειας.¹⁹⁷ Αντικείμενο της οικογενειακής θεραπείας αποτελεί η οικογένεια ως ενιαίο σύστημα, οι αλληλεπιδραστικές σχέσεις των μελών της, οι πληροφορίες που εκπέμπουν, η ανατροφοδότηση, καθώς και οι φαύλοι κύκλοι που δημιουργούνται από το σύστημα επικοινωνίας.¹⁹⁸ Το κατά πόσο το οικογενειακό πλαίσιο αποτελεί ισχυρή και καθοριστική μεταβλητή, ιδιαίτερα στη ζωή ενός παιδιού, μπορεί να κατανοηθεί από το παράδειγμα ενός εφήβου που παρουσιάζει αυτοκτονική συμπεριφορά προκειμένου οι γονείς του να καταφέρουν να επικοινωνήσουν. Για τον έφηβο, υπάρχει η δυνατότητα να μπορέσουν να συμφωνήσουν τουλάχιστον στο ότι το παιδί τους χρειάζεται θεραπεία.¹⁹⁹ Πρόκειται για μια κοινή τακτική, την τριγωνοποίηση (triangulation),²⁰⁰ όπως περιέγραψαν οι υποστηρικτές της θεωρίας συστημάτων οικογένειας. Ο εισηγητής της θεωρίας, Bowen, συμπύκνωσε «οκτώ έννοιες» που περιγράφουν καταστάσεις λίγο πολύ κοινές σε όλες τις οικογένειες. Ο Bowen διαπίστωσε ότι σε κάθε οικογένεια, υγιή ή πάσχουσα, όποτε υπάρχει μεγάλη ένταση μεταξύ δύο ατόμων, για να μειωθεί η πίεση, ένα τρίτο μέλος (μπορεί να είναι άτομο, αντικείμενο ή κατάσταση) εμπλέκεται στη σχέση για να απορροφήσει το άγχος και να αποκαταστήσει την ισορροπία. Είναι ένας συνήθης τρόπος με τον οποίο τα ανθρώπινα συστήματα διαχειρίζονται το άγχος.²⁰¹ Μια σημαντική επίσης έννοια, η οποία αναφέρεται στη λειτουργία της οικογένειας, είναι αυτή της «διαφοροποίησης του εαυτού» (differentiation of self). Περιγράφει την ικανότητα ενός ανθρώπου να διατηρεί την προσωπική του ταυτότητα και τη λογική του σκέψη, ενώ παραμένει συναισθηματικά συνδεδεμένος με την οικογένεια ή την ομάδα του. Η αντίθετη της «διαφοροποίησης» έννοια είναι αυτή της «συγχώνευσης» (fusion).²⁰² Στην περίπτωση αυτή υπάρχει αδυναμία να τηρηθούν τα όρια μέσα στις σχέσεις.

Σε κλινικό επίπεδο, η παρατήρηση οικογενειών που βρέθηκαν σε θεραπευτικό πλαίσιο οδηγεί σε τρία τυπικά παραδείγματα οικογενειακού σχήματος. Τον τύπο της οικογένειας που

¹⁹⁷ Ο.π.

¹⁹⁸ Ο.π.

¹⁹⁹ Allan Josephson, 'Προβλήματα αλληλεπιδράσεων στις χριστιανικές οικογένειες και η σχέση τους με την αναπτυξιακή ψυχοπαθολογία: προτάσεις για θεραπεία', μετάφρ. Άννα Κουτσογιάννη, *Ψυχής Δρόμοι* (Αθήνα), τχ. 1 (2011): 86–107., σ.92. Το θέμα της τραυματικής εμπειρίας ενός εφήβου με αυτοκτονικές τάσεις, λόγω του διαζυγίου των γονέων του, πραγματεύεται η καθηλωτική ταινία του Florian Zeller, «The Son» (2022).

²⁰⁰ Ο.π.

²⁰¹ Βλ. 8 *Έννοιες Της Θεωρίας Συστημάτων Οικογένειας*, χ.χ., <https://animacenter.gr/bowen-theory/>, (Ημ. Ανάκτησης:25/04/2026).

²⁰² Ο.π.

είναι δύσκαμπτη και προσκολλημένη σε κανόνες, την ψυχρή οικογένεια και τον τύπο της εμπλεκόμενης (enmeshed) οικογένειας.²⁰³ Στον τύπο της enmeshed οικογένειας, τα μέλη της εμπλέκονται το ένα στη ζωή του άλλου περισσότερο απ' όσο θα έπρεπε. Όροι όπως ο συμβιωτισμός, η αδιαφοροποίητη μάζα του Εγώ και η συγχώνευση, σχετίζονται με οικογένειες αυτού του τύπου. Κύριο χαρακτηριστικό της οικογένειας αυτής είναι η σύγχυση, καθώς ο γονέας αναλαμβάνει υπερπροστατευτικό ρόλο, με αποτέλεσμα η ανάπτυξη του παιδιού να εμποδίζεται. Η διαφοροποίηση του παιδιού, το να γίνει δηλαδή ο πραγματικός εαυτός του, βιώνεται από το άτομο ως προδοσία προς τους γονείς και γεννά τεράστιες ενοχές. Το άτομο νιώθει υπεύθυνο για τη συναισθηματική σταθερότητα της οικογένειας και συχνά θυσιάζει τη δική του ευτυχία για να κρατήσει ισορροπίες.

Εκτός κλινικού πλαισίου, ο όρος που σχετίζεται στενά με αυτό που αποκαλείται εμπλοκή (enmeshment), είναι το σύνδρομο της «οικογενειακής πολυκατοικίας». Ο όρος αυτός χρησιμοποιείται μεταφορικά για να περιγράψει ένα συγκεκριμένο οικογενειακό μοτίβο που παρατηρείται συχνά στην ελληνική κοινωνία. Την έντονη εγγύτητα μεταξύ μελών της οικογένειας που συμβιώνουν σε κάποιο διαμέρισμα της ίδιας ιδιόκτητης πολυκατοικίας.²⁰⁴ Η πολυκατοικία αποτελεί το πρακτικό πλαίσιο που ενισχύει την εμπλοκή, καθώς η φυσική εγγύτητα διευκολύνει τη συνεχή αλληλεπίδραση και την επιτήρηση. Συχνά δίνεται η εντύπωση πως πρόκειται για οικογένειες με μεγάλη συνοχή, όταν όμως υπερβαίνονται τα όρια οι σχέσεις εκδηλώνονται με τη μορφή της συνεξάρτησης. Στο συγκεκριμένο τύπο οικογένειας τα όρια μεταξύ των μελών είναι ασαφή και διάχυτα, περιορίζεται η αυτονομία, και οι αποφάσεις συνήθως λαμβάνονται συλλογικά ακόμη και για προσωπικά ζητήματα. Οι γονείς φροντίζουν ανεπίγνωστα να ευνοχίζουν τη ψυχική ωριμότητα των παιδιών τους καθώς, με την υπερπροστατευτική τους διάθεση και την υπερβολική προσφορά, δεν τα αφήνουν να εξελιχθούν και να αναλάβουν την ευθύνη του εαυτού τους. Τα παιδιά από την άλλη, ως νέοι ενήλικες, αρνούνται να ωριμάσουν. Με τίμημα τη ψυχική τους υγεία, προτάσσουν την ενοχή ως άλλοθι για το φόβο τους, μήπως και με τη διεκδίκηση της

²⁰³ Βλ. Allan Josephson, 'Προβλήματα αλληλεπιδράσεων στις χριστιανικές οικογένειες και η σχέση τους με την αναπτυξιακή ψυχοπαθολογία: προτάσεις για θεραπεία', ό.π., σ.92-102

²⁰⁴ Βλ. Γρ. Βασιλειάδης, *Το ψυχοθεραπευτικό ταξίδι* (Αθήνα:εκδ. Ψυχολόγος, 2023), σ.135

αυτονομίας τους προκαλέσουν ανεπανόρθωτο κακό στους γονείς τους.²⁰⁵

Γενικότερα, υπάρχει η ακλόνητη πεποίθηση ότι οι γονείς αγαπούν τα παιδιά τους. Η αγάπη όμως είναι ένα κατόρθωμα που προϋποθέτει έναν επώδυνο αγώνα ενάντια στο εγώ του ανθρώπου. Είναι μια χωρίς όρους προσφορά στον άλλον, χάριν του άλλου.²⁰⁶ Όταν οι γονείς προσφέρουν στα παιδιά τους, για να εξασφαλίσουν για τον εαυτό τους ότι θα τα έχουν κοντά τους, τότε οι προσφορές αυτές βλάπτουν τα παιδιά, γιατί υπονομεύουν την αυτοεκτίμησή τους. Όσο οι γονείς επιδιώκουν να είναι οι σημαντικότεροι άνθρωποι στη ζωή των παιδιών τους, δεν θα επιτυγχάνεται η ολοκλήρωση των παιδιών μέσα από την ένωσή τους μ' έναν άλλον άνθρωπο που δεν γίνεται να είναι η μητέρα τους.²⁰⁷ Μ' αυτόν τον τρόπο, γονείς οι οποίοι είναι δυστυχισμένοι, μεταθέτουν τη διαδικασία αναζήτησης προσωπικού νοήματος στην ανάγκη για έλεγχο και εξουσία στις ζωές των παιδιών τους. Το τίμημα είναι μεγάλο και για τις δύο πλευρές, γιατί όλοι τους αποποιούνται το ψυχικό τους δυναμικό που στην υγιή του μορφή επιτάσσει τους μεν γονείς να εναλλάσσουν τον γονεϊκό τους ρόλο με αυτό των συζύγων, και τα παιδιά από την άλλη, έχοντας γευτεί τη γονεϊκή φροντίδα και αγάπη, να επιλέξουν την αυτονόμησή τους ως δυνατότητα ενηλικίωσης και προόδου.²⁰⁸ Μια «δεμένη» οικογένεια μπορεί να είναι πηγή στήριξης και ασφάλειας όταν υπάρχουν όρια που σέβονται την ιδιωτικότητα, την αυτονομία και την ελεύθερη βούληση των μελών της. Είναι σημαντικό να κατανοηθεί ότι η δημιουργία οικογένειας δεν προσφέρει μόνο ένα πλαίσιο φροντίδας, αλλά και μια απάντηση στο υπαρξιακό ερώτημα της ανθρώπινης συνέχειας. Είναι ο τόπος συνάντησης των γενεών, αυτή που οφείλει να παράγει νόημα και ξεχωριστή ταυτότητα, με απώτερο στόχο την ανάληψη της σκυτάλης και την ευθύνη για το μέλλον.

5.3 Η επιστροφή του ασώτου ως υπέρβαση της συνεξάρτησης και η ολοκλήρωση του εαυτού.

Στη ψυχαναλυτική σκέψη η λειτουργία του πατέρα θέτει όρια στη σχέση μητέρας – παιδιού και εισάγει την έννοια του «Νόμου» και της απαγόρευσης. Είναι το τρίτο στοιχείο που βοηθά το παιδί να βγει από τη συμβιωτική, στην αρχή της ζωής του, σχέση με τη μητέρα, και να

²⁰⁵ Ο.π.

²⁰⁶ π. Φιλόθεος Φάρος, *Ο μύθος της ψυχικής νόσου* (Αθήνα:εκδ. Αρμός, 2001), σ.56

²⁰⁷ Ο.π., σ. 57

²⁰⁸ Βασιλειάδης, *Το ψυχοθεραπευτικό ταξίδι*, ό.π., σ.136

Μακρίδου Μαρία. Από την Ενοχή στην Αγάπη. Θρησκευοψυχολογική
θεώρηση της παραβολής του ασώτου υιού.

αρχίσει να συγκροτείται ως υποκείμενο. Χωρίς αυτή την παρέμβαση, η δυαδική σχέση μητέρας-παιδιού μπορεί να μείνει κλειστή, έντονα συγχωνευμένη, και να εμποδιστεί έτσι η ομαλή ανάπτυξη του παιδιού. Ο πατέρας ως ενσαρκωτής του Νόμου, αλλά όχι ως αυταρχικός πατέρας –αφέντης, έχει υποχρέωση να μεταδώσει στο παιδί την επιθυμία και βούληση για ζωή, παράλληλα με τα όρια και τη βούληση για ευθύνη. Γιατί, όπως πολύ εύστοχα επεσήμανε ο Recalcati, η οικογένεια δε μπορεί να εξαντλήσει τον ορίζοντα του κόσμου, η ζωή έχει την ανάγκη του σπιτιού και της φροντίδας, αλλά έχει την ανάγκη και να την αποχωριστεί, να πάει κάπου αλλού. Γι' αυτό και η κατάσταση του παιδιού απαιτεί πάντα το δικαίωμα στην εξέγερση.²⁰⁹

Σε συνάρτηση με τα βιβλικά κείμενα ο Recalcati κάνει ένα βήμα παραπάνω, και βλέπει στη σκηνή της θυσίας του Αβραάμ το μαχαίρι που υψώνεται ως σύμβολο του ξίφους του Θεού, ο οποίος, ως τρίτος ψυχικός παράγοντας, διαχωρίζει το παιδί από τον πατέρα, υπενθυμίζοντας το χρέος του γονέα να αγαπά, χωρίς να επιβάλλεται για κανένα δικαίωμα ιδιοκτησίας πάνω στο παιδί²¹⁰. Το κριάρι που τελικά θυσιάζεται, συμβολίζει τη ζωώδη επιθυμία για κυριαρχία πάνω στο παιδί, μια ξεπερασμένη αντίληψη της πατρότητας, ως δύναμη κατοχής, που χαρακτήριζε τη σχέση του Αβραάμ με το γιο του πριν το κάλεσμα του Θεού.²¹¹ Ο Θεός ως συμβολικός Άλλος, ζητάει από κάθε πραγματικό γονιό να απαρνηθεί την κατοχή του παιδιού που έφερε στη ζωή.²¹² Το πρότυπο πατέρα που επιτρέπει στο παιδί του να φύγει θυσιάζοντας τη φαντασίωση πως το κατέχει, έστω κι αν ξέρει πως θα το χάσει, προβάλλεται δυναμικά στη συμπεριφορά του πατέρα του ασώτου. Ο πατέρας της παραβολής βλέπει την επιθυμητική φορά του γιου του για ζωή, για διαφοροποίηση, και τον εμπιστεύεται χωρίς να προσπαθήσει να τον ελέγξει. Δεν του φράζει το δρόμο, αλλά του προσφέρει τη δυνατότητα να ανακαλύψει τη δική του μοναδική αλήθεια.

Ο άσωτος δεν είναι τίποτε παραπάνω από ένα παιδί που θέλει να διαφοροποιηθεί από το οικογενειακό σύστημα, από μια δοσμένη ταυτότητα και μια προδιαγεγραμμένη ζωή που τον πνίγει. Στο οικογενειακό σύστημα της εποχής του, σε μια αγροτική οικογένεια, δεν είχε και πολλά περιθώρια αυτονομίας ή προσωπικών επιλογών. Επέλεξε όμως να φύγει. Η φυγή αυτή δεν υπήρξε μια ώριμη απόφαση, αλλά μια παρορμητική διάθεση συναισθηματικής

²⁰⁹ Mass. Recalcati, Το μυστικό του παιδιού. Από τον Οιδίποδα στον 'υιό που ευρέθη', ό.π., σ.82

²¹⁰ Ό.π., σ.86

²¹¹ Ό.π.,σ.92

²¹² Ό.π.

αποσύνδεσης (emotional cutoff) από την οικογένεια, η οποία προέκυψε περισσότερο από μια αντιδραστική στάση, παρά από μια υγιή και πραγματική αυτονομία. Η πορεία προς τη διαφοροποίηση, βέβαια, προέκυψε πιο δύσκολη απ' ό,τι φανταζόταν, και δεν άργησε να χάσει τον εαυτό του βιώνοντας μια έντονη, αλλά ίσως και απαραίτητη εσωτερική κρίση, πριν «έλθει εις εαυτόν». Αφού κατέρρευσε εντός του ο ιδεατός αυτάρκης εαυτός, αφού απέκτησε επίγνωση των επιλογών του και των αποτυχιών του, επιστρέφει πιο ώριμος. Δεν απαιτεί κάτι, σαν κακομαθημένο παιδί, που αισθάνεται ότι του ανήκουν τα πάντα, αλλά ούτε και επιτρέπει να τον πνίξουν οι ενοχές. Ζητά απλά χώρο να υπάρξει. Έχει επιτύχει την πολυπόθητη διαφοροποίηση και τώρα επιθυμεί συνειδητά τη συμφιλίωση.

Η αξεπέραστη σε μεγαλείο και αγάπη υποδοχή του πατέρα, επίσης δεν αφήνει περιθώρια για συνεξάρτηση. Δείχνει πώς είναι να αφήνει το παιδί να φεύγει, αλλά και να του επιτρέπει να γυρίζει πίσω χωρίς ενοχές και ντροπή. Να τολμά να το χάσει, για να το βρει κάποτε ολόκληρο. Το γεγονός αυτό της επανεύρεσης είναι αφορμή για γιορτή. Στην οποία, όμως, αδυνατεί να συμμετάσχει ο μεγάλος γιος της οικογένειας, ο απόλυτα συμμορφωμένος στις οικογενειακές αξίες. Υπάκουος, στη σκιά του πατέρα, και απόλυτα συνεξαρτημένος, δεν μπορεί να χαρεί, γιατί δε γνωρίζει τη χαρά της συμφιλίωσης με τον εαυτό και του άλλους. Ως πρωτότοκος δε μπορεί να αναμετρηθεί με την ενοχή που του δημιουργεί η ιδέα της αποεξιδανίκευσης του πατέρα και της δυνατότητας μια ζωής μακριά απ' αυτόν.²¹³ Κατασκευάζει έναν ιδεατό εαυτό, μια εικόνα τέλειου και άτρωτου, αλλά δυστυχώς ψευδούς εαυτού. Απαιτεί επιβράβευση για την υπακοή του χωρίς να την έχει ζητήσει ποτέ ουσιαστικά. Παραμένει εκτός της γιορτής, γιατί, όντας άκαμπτος, δε δέχεται τη συγχώρεση. Για τον ίδιο δε θα υπάρξει γιορτή επανεύρεσης, αφού δεν τολμά να χαθεί για να βρεθεί, να αποκαταστήσει τον εαυτό του μέσα από τη σχέση με τον πατέρα.

Σε μια γιουνγκιανή προσπάθεια ερμηνευτικής ανάλυσης της παραβολής, ο πατέρας και οι δυο γιοι συμβολίζουν τη ψυχή με τις δύο διαστάσεις του συνειδητού και ασυνειδήτου. Ο μικρός γιος συμβολίζει την ασυνείδητη πλευρά του εαυτού, στην οποία εδράζουν τα κατώτερα ένστικτα και οι παρορμήσεις. Η μακρινή χώρα είναι τα βάθη του ασυνειδήτου και

²¹³ Περεταίρω αναφορά σε θέματα προσκόλλησης και διαφοροποίησης στον πρεσβύτερο γιο βλ. George Varvatsoulis, 'The parable of the Prodigal Son as a modern Psychological Reading', *Philotheos*, τχ. 10 (2010): 68-81, σ.75-76

η άσωτη ζωή η παράδοση στις ενστικτώδεις ενομήσεις της ψυχής.²¹⁴ Η κρίση που βιώνει ο άσωτος και τον αναγκάζει να συνέλθει είναι η διαδικασία που ο Jung θα ονόμαζε αρχή της εξατομίκευσης. Ο μεγαλύτερος γιος συμβολίζει το συνειδητό κομμάτι, την περσόνα που έχει ενδυθεί λόγω κοινωνικής προσαρμογής.²¹⁵ Προβάλλει στον αδελφό του τις δικές του απωθημένες επιθυμίες, τη σκιά του, γι' αυτό και δεν αποδέχεται την επιστροφή του. Τέλος, ο πατέρας, που συμπεριφέρεται και ως μητέρα, αντιπροσωπεύει τον Εαυτό.²¹⁶ Το κέντρο της προσωπικότητας, το σημείο ισορροπίας ανάμεσα σε συνειδητό και ασυνείδητο, αυτό που αγκαλιάζει και τα δύο ψυχικά κομμάτια και τα καλεί σε επανένωση.²¹⁷

Για τον Jung, ο Εαυτός είναι η εικόνα του Θεού μέσα μας, η Imago Dei, το ανώτερο δηλαδή δυναμικό στο οποίο έχουμε τη δυνατότητα να φθάσουμε. Ο Χριστός αποτελεί το τελειότερο σύμβολο του Εαυτού²¹⁸ και η όλη διαδικασία της εξατομίκευσης (individuation) σημαίνει στην ουσία να κινηθούμε προς το κέντρο, να γίνουμε δηλαδή σαν τον πατέρα της παραβολής, που αποτελεί άλλωστε και τον πρωταγωνιστή της ιστορίας.

Οι παραπάνω ψυχολογικές προσεγγίσεις της παραβολής είναι βέβαιο ότι δεν ταυτίζονται με την πρόθεσή του Χριστού κι ούτε αποδίδουν το θεολογικό μήνυμα που ο ίδιος ήθελε να μεταδώσει. Ωστόσο, χρησιμοποιείται το πλαίσιο της παραβολής για να αναδειχθούν θέματα όπως η ενοχή, η αγάπη, η συμφιλίωση, και με την αρωγή της γλώσσας της ψυχολογίας να φωτιστούν οι εσωτερικές διεργασίες της πορείας της ανθρώπινης ολοκλήρωσης. Πρόκειται για μια απόπειρα προσέγγισης του βιβλικού λόγου μέσα από τη σύγχρονη σκέψη, καθώς η παραβολή μπορεί να λειτουργήσει ως καθρέφτης της εσωτερικής πορείας προς την πληρότητα, προσφέροντας έτσι νόημα βίου και διέξοδο στην υπαρξιακή αγωνία.

²¹⁴ Paulson V. Veliyanoor, 'The Parable of a Father and Two Sons: Jungian Hermeneutics and Therapeutic Applications', *Journal of Psychology and Christianity* 28, τ. 4 (2009): 338–49, σ.340

²¹⁵ Ό.π., σ.341

²¹⁶ Ό.π., σ.342

²¹⁷ Ό.π., σ.343

²¹⁸ Ό.π.,σ.344

Συμπεράσματα

Η παραβολή του ασώτου υιού είναι ένα βιβλικό κείμενο που έχει μελετηθεί από πλήθος θεολόγων, ωστόσο αποτελεί κι ένα κείμενο που, υπό το φως της ψυχανάλυσης, μπορεί να ιδωθεί ως ιστορία συγκρότησης του υποκειμένου.

Η θρησκευτοψυχολογική της θεώρηση ανέδειξε ότι η ενοχή δεν είναι από μόνη της καταστροφική και τοξική για τον άνθρωπο. Το πρόβλημα ανακύπτει, όταν διαχρονικά, από καταβολής κόσμου, το ανθρώπινο υποκείμενο αποκόπτεται από τη σχέση του με το Θεό και τον άλλον, κι απωθεί την ενοχή στα βάθη του ασυνειδήτου του. Τότε, ενδύεται έναν ψευδή εαυτό και η νεύρωση κυριαρχεί στη ζωή του, μετατρέποντας τις σχέσεις, από σχέσεις βασισμένες στην ελευθερία, σε σχέσεις υποταγής και συνεξάρτησης.

Αντιθέτως, όταν κάποιος επιχειρήσει να βαδίζει το δικό του μονοπάτι, όπως ο άσωτος, ακόμη κι αν εκπέσει, έχει τη δυνατότητα να έλθει «εις εαυτόν» και να μετανοήσει. Τότε η ενοχή μεταμορφώνεται σε δύναμη αυτογνωσίας, και η αγάπη, όπως αποκαλύπτεται στην αγκαλιά του Θεού-πατέρα, καταργεί τη λογική της τιμωρίας ή της αυτοδικαίωσης, και εισάγει στη λογική της θεραπείας και της προσωπικής αποκατάστασης μέσω της σχέσης.

Στο πλαίσιο της ελληνικής οικογένειας, όπου σχέσεις βασισμένες στην ενοχή και την συνεξάρτηση εξακολουθούν να επηρεάζουν τα μέλη της, η παραβολή, μέσω της υπαρξιακής πορείας του ασώτου, μπορεί να αποτελέσει σύγχρονο πρότυπο υπέρβασης, όχι μόνο των νοσηρών σχέσεων με τον άλλον, αλλά και του προσωπικού αδιεξόδου στο οποίο βρίσκεται ο μετανεωτερικός άνθρωπος.

Η αληθινή αγάπη επιτρέπει την αυτονομία και τη δημιουργία. Δεν είναι η αιτία της μετάνοιας, αλλά η αιτία της ψυχικής και πνευματικής μεταμόρφωσης που πηγάζει από την επιστροφή στην αληθινή σχέση με το Θεό και το συνάνθρωπο.

Η πορεία από την ενοχή στην αγάπη δεν είναι μια πορεία ηθική, αλλά βαθειά οντολογική και αποκαλυπτική της χάριτος του Θεού.

Επίλογος

Ο μεγάλος Ρώσος συγγραφέας, Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι, λίγο πριν πεθάνει, ζήτησε να διαβάσουν στα παιδιά του την παραβολή του ασώτου υιού. Η επιλογή δεν ήταν τυχαία. Για τον Ντοστογιέφσκι ο άσωτος ήταν σύμβολο της πτώσης και της ενοχής, αλλά κυρίως της επιστροφής και της συγχώρεσης. Άλλωστε, σχεδόν σε όλο το έργο του οι χαρακτήρες των μυθιστορημάτων του έχουν πολλά κοινά με τον άσωτο. Κεντρικό άξονα στη θεματολογία του αποτελεί το γεγονός πως η σωτηρία δεν επιτυγχάνεται με την τελειότητα, αλλά με τη συντριβή και τη μετάνοια. Η ανάγνωση εκείνη, τις τελευταίες του στιγμές, μπορεί να θεωρηθεί ως η πνευματική του διαθήκη προς τα παιδιά του. Μια υπενθύμιση πως πάντα υπάρχει δρόμος επιστροφής.

Εύχομαι ολόψυχα, αν αφήσω μια παρακαταθήκη στα παιδιά μου, να είναι η βεβαιότητα ότι δεν έχουν τίποτε να φοβηθούν από την επιστροφή στον εαυτό τους και τους ανθρώπους που τους αγαπούν. Ότι η ζωή τους και η αξία τους δεν ορίζεται από τις πτώσεις τους, αλλά από τη δύναμη της αγάπης μέσα τους. Κι ότι καμιά πληγή δεν μένει αθεράπευτη, όταν σκεπάζεται από την αγάπη και τη χάρη του Θεού.

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.

Βιβλιογραφία

Πηγές

- *Η Παλαιά Διαθήκη κατά τους Ο΄*, Επιμ. Α. Rahlfs, Αθήναι: Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, 1981.
- *Η Παλαιά Διαθήκη. Μετάφραση από τα πρωτότυπα κείμενα, Ελληνική Βιβλική Εταιρεία, 1997*
- *Novum Testamentum Graece²⁷*, Επιμ. Β. και Κ. Aland, C.M. Martini, J. Karavidopoulos, B.M. Metzger, Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1993.
- *The Greek New Testament⁴*, Επιμ. Β. και Κ. Aland, C.M. Martini, J. Karavidopoulos, B.M. Metzger, Stuttgart, 1993.
- *Η Καινή Διαθήκη με νεολληνική δημοτική μετάφραση των έξι καθηγητών* (Σ. Αγουρίδη, Π. Βασιλειάδη, Ι. Γαλάνη, Γ. Γαλίτη, Ι. Καραβιδόπουλου, Β. Στογιάννου), Αθήνα ²1989.

Βοηθήματα

Ελληνόγλωσσα

Αυγουστίδης, π. Αδ. *Αγιότητα και ένηλικίωση*. <https://agiazoni.gr>.

Βανιέ, Αλέν. *ΛΑΚΑΝ όσο πιο απλά γίνεται...* Μετάφραση Γ. Οικονόμου. Εκδ. Κέδρος, 2001.

Βασιλειάδης, Γρ. *Το ψυχοθεραπευτικό ταξίδι*. Εκδ. Ψυχογιός, 2023.

Γεώργας, Δημ. 'Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ Παρελθόν, παρόν και μέλλον'.
<https://ecclesiagreecce.gr/greek/holysynod/committees/family/f5.pdf>.

- Γεώργας, Δημήτριος. 'Ψυχολογικές διαστάσεις της σύγχρονης οικογένειας'. Articles. *The Greek Review of Social Research* 98, (1999): 21–47. <https://doi.org/10.12681/grsr.741>.
- Γιαγκάζογλου, Στ. 'Θεολογία και Πολιτισμός'. *Νέα Ευθύνη*, τχ. 1 (2010): 26–35.
- Γιανναράς, Χρ. *Το πρόσωπο και ο Έρωτας*. Εκδ. Δόμος, 1987.
- Γιανναράς, Χρ. 'Psychoanalysis and Orthodox Anthropology'. *ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΟΔ'*, τχ. 1 (2003): 51–60.
- Γοντικάκης, Αρχιμ. Βασίλειος. *Η παραβολή του Ασώτου Υιού*. Ημερομηνία πρόσβασης 21 Μαρτίου 2026. <https://alopsis.gr>
- Δεσπότης, Σ. *Ο Κώδικας των Ευαγγελίων*. 2η. Εκδόσεις Άθως, 2009.
- Δραγώνα, Θάλεια. 'Το παιδί ως «αυτόνομο, επιθυμούν και ηθικό υποκείμενο»'. Ημερομηνία πρόσβασης 21 Μαρτίου 2026. <https://booksjournal.gr/kritikes/koinonia/4297-to-paidi-os-aftonomo-erithymoun-kai-ithiko-yrokeimeno>.
- Εμμανουηλίδης, Κ. *Η ενοχή στην κλινική πράξη (Ψυχαναλυτικές σκέψεις για τη θρησκευτική εμπειρία)*. Ψυχής Δρόμοι, τχ. 6 (2013).
- Ευστρατιάδης, Σωφρόνιος μ. Λεοντοπόλεως. *Λεξικόν της Καινής Διαθήκης*. Αλεξάνδρεια, 1909.
- Θερμός, π. Β. *Ο Έρωτας του Απόλυτου*. Εκδ. Αρμός, 2010.
- Καραβιδόπουλος, Ιω. *Βιβλικές Μελέτες Β'*. Εκδόσεις Π. Πουρνάρα, 2000.
- Καραβιδόπουλος, Ιω. *Βιβλικές Μελέτες Γ'*. Εκδ. Π. Πουρνάρα, 2004.
- Καραβιδόπουλος, Ιω. *Εισαγωγή στην Καινή Διαθήκη*. Εκδ. Π. Πουρνάρα, 1995.
- Καραβιδόπουλος, Ιω. 'Η Παραβολή του Άγαθου Πατέρα'. *Ορθόδοξη Πορεία*, 2023. <https://www.orp.gr/wordpress/?p=35403>.
- Κίρκεγκαρντ, Σόρεν. *Η Έννοια της Αγωνίας*. μτφρ Γιάννης Τζαβάρας. Εκδ. Δωδώνη, 2013.

Κλάδη, Βέρα. 'Θεωρία προσκόλλησης και είδη δεσμού: η σχέση μητέρας - βρέφους και η σημασία της για την μετέπειτα ανάπτυξη του παιδιού'. *PsychologyNow.gr*, 2016. <https://www.psychologynow.gr/arthra-psyxologias/oikogeneia-kai-paidi/vrefos/theoria-proskollisis-kai-eidi-desmoy-i-sxesi-miteras-vrefous-kai-i-simasia-tis-gia-tin-metepeita-anaptyksi-tou-paidioy/>.

Κορναράκης, Ιω. *Βιβλικά Ψυχογραφήματα*. Αφοί Κυριακίδη, 1986.

Κορναράκης, Ιω. *Η ανθρώπινη κραυγή..μπροστά στον σιαμαίο αδελφό*. Αφοί Κυριακίδη, 1979.

Κορναράκης, Ιω. *Η Νεύρωση ως Αδαμικό Πλέγμα. Η απόθεση της αλήθειας στον βιωματικό πυρήνα της νεύρωσης*. Εκδ. Αρμός, 2009.

Κορναράκης, Ιω. *Ο Ιούδας ως ομαδικός ενοχικός αρχέτυπος*. Αφοί Κυριακίδη, 1977.

Κοφινάς, Στ. 'Οι δυσκολίες στην αντιμετώπιση της ενοχής κατά την ψυχοθεραπεία και κατά την ποιμαντική φροντίδα.' Στο *Θεραπεύοντας. Ορθόδοξη Θεολογία και Ψυχοθεραπεία. Συγκλίσεις και Αποκλίσεις*. Εκδ. Αρμός, 2012.

Λουδοβίκος, π. Νικ. *Βιβλιοκριτική*. Σύναξη, τχ. 68 (1998): 121–22.

Λουδοβίκος, π. Νικ. *Ψυχανάλυση και Ορθόδοξη Θεολογία*. Εκδ. Αρμός, 2003.

Μακράκης, Μιχ. Κ. *Η ψυχολογία του Ασώτου. Τα τρία στάδια της υπαρξιακής πορείας του*. Εκδ. Αρμός, 2011.

Μακράκης, Μιχ. Κ. *Ψυχαναλυτική Ερμηνεία της Θρησκείας. Η πρώτη προσέγγιση της θρησκείας στην ιστορία της ψυχανάλυσης*. Εκδ. Αρμός, 1995.

Μακράκης, Μιχ. Κ. *Ψυχολογία της Θρησκείας*. Εκδ. Αρμός, 1999.

Ματσούκας, Ν. *Δογματική και Συμβολική Θεολογία Β*. Εκδόσεις Π. Πουρνάρα, 1999.

Ματσούκας, Ν. *Το Πρόβλημα του Κακού. Δοκίμιον Πατερικής Θεολογίας*. τ. 20. Επιστημονική Επετηρίδα Θεολογικής Σχολής. Θεσσαλονίκη, 1976.

Μπέζος, Μαρ. *Θρησκεία και Ψυχανάλυση*. Εκδ. Οδός Πανός, 2023.

- Μπεκρινδάκης, Δημ. ‘Μετανεωτερικότητα, Θρησκεία και Ορθόδοξη Θεολογία’. Ακαδημία Θεολογικών Σπουδών Βόλου, 2022. <https://acadimia.org/perilipseis/351-metaneoterikotita-thriskeia-kai-orthodoksi-theologia>.
- Μπεκρινδάκης, Δημ. ‘Homo ex machina. Η Θεολογία, η Επιστήμη και το πρόβλημα της Τεχνικής.’ *Θεολογία* 91, τχ. 1 (2020): 65–119.
- Ντρέκου, Σοφία. *Ο Άσωτος Υιός: στάδια διάλυσης και αναγέννησης του εαυτού - Μια διαφορετική προσέγγιση*. <https://www.sophia-ntrekou.gr/2026/02/asotos-yios-dialysi-anagennisi-eaftou.html>.
- ‘Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου’. <https://www.amnesty.gr/universal-declaration-of-human-rights>.
- Παλαμάς, Γρ. ‘Ομιλία Γ’. Εισ την κατά τον σεσωσμένο άσωτο του Κυρίου παραβολή.’ *Ελληνική Πατρολογία*. <https://greekdownloads.wordpress.com/2022/03/06>.
- Παπαδοπούλου, Ευγενία. ‘Η δομή του ανθρώπινου ψυχισμού στην Δεύτερη Τοπική του Freud και η σύνδεση της με την θεωρία του για τον πολιτισμό’. *Psychology.gr - Η Πύλη της Ψυχολογίας*, 2023. <https://www.psychology.gr/diasimoi-psychologoi/7554-i-domi-tou-anthropinou-psyxismoy-stin-deyteri-topiki-tou-freud.html>.
- Παπαθανασίου, Θ. Ν. ‘Η Πτώση.’ *Διάβαση*, 1998.
- Πιτσιρέλου, Ανθή. ‘Ο λόγος ύπαρξης των ενοχών και ο τρόπος να τις διαχειριστούμε’. *Psychology.gr Η Πύλη της Ψυχολογίας*, 2022. <https://www.psychology.gr>
- Πρώμος, Κ. ‘Μεταξύ τρέλας και ευθύνης. Η ερμηνεία της βιβλικής ιστορίας της θυσίας του Αβραάμ από τον Σώρεν Κίρκεγκωρ και τον Ζακ Ντεριντά.’ *Τέχνη και Ψυχιατρική*, 2007.
- Σταμούλης, Χρ. *Έρωτας και θάνατος. Δοκιμή για έναν πολιτισμό της σάρκωσης*. Εκδ. Ακρίτας, 2009.
- Σταύρου, Λ. *Εισαγωγή στην Ψυχοπαθολογία Νηπίου-Παιδιού-Εφήβου*. Εκδ. Γρηγόρη, 1984.
- Τσαγκαράκη, Αγγ. *Η αδικαιολόγητη ενοχή και τα χαρακτηριστικά των ενοχικών ανθρώπων*. 2018. <https://angelikitsagkaraki.com/2018>.

Τσανανάς, Γ. Α. *Η Παραβολή του Σπλαχνικού Πατέρα (του 'Ασώτου')*. Μια νεότερη προσέγγισή της για τη διδακτική πράξη στο σχολείο. Ανάτυπο από τον τιμητικό τόμο για τον καθηγητή κ. Σάββα Αγουρίδη 'Χριστός και Ιστορία'. Εκδ. Παρατηρητής, 1993.

Τυμπάς, Χρ. 'Η παραβολή του ασώτου. Μια ψυχαναλυτική ματιά μέσα από το αρχέτυπο του Πατέρα και την βασική εμπιστοσύνη.' *Ψυχής Δρόμοι*, τχ. 26 (2023).

Φάρος, π. Φιλόθεος. *Η διαχείριση της αγάπης*. Εκδ. Αρμός, 2010.

Φάρος, π. Φιλόθεος. *Η ίαση ως υγείας ολοκληρία*. Εκδ. Αρμός, 2003.

Φάρος, π. Φιλόθεος. *Ο μύθος της ψυχικής νόσου*. Εκδ. Αρμός, 2001.

Φάρος, π. Φιλόθεος. *Ταξίδι Αυτοανακάλυψης*. Εκδ. Αρμός, 2009.

Χρυσοστόμου, Ιω. 'Εις Θεόδωρον εκπεσόντα Α'. PG. 60.13-384.

8 Έννοιες Της Θεωρίας Συστημάτων Οικογένειας. <https://animacenter.gr/bowen-theory/>.

Ξενόγλωσσα

Boliaki, El. 'Jacques Lacan, Religion and Ethics'. *ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΟΣΤ'*, τχ. 1 (2005): 179–201.

Dodd, C. H. *The Parables of the Kingdom*. Collin's Sons & Co . Ltd, 1978.

Fromm, Erich. *Ο φόβος μπροστά στην ελευθερία*. Μετάφραση Δημ. Θεοδωρακάτος. Εκδ. Μπουκουμάνη, 1971.

Hastings, J., J. .. A. Selbie, και J. C. Lambert. *A Dictionary of Christ and the Gospels*. B. C. Scribner's sons, 1908. <https://archive.org/details/dictionaryofchri02hastuoft/page/n111/mode/2up>.

Joachim, Jeremias. *The Parables of Jesus*. 6η. Μετάφραση S. H. Hooke. C. Scribner's sons, 1962.

Josephson, Allan. 'Προβλήματα αλληλεπιδράσεων στις χριστιανικές οικογένειες και η σχέση τους με την αναπτυξιακή ψυχοπαθολογία: προτάσεις για θεραπεία'. Μετάφραση Άννα Κουτσογιάννη. *Ψυχής Δρόμοι* (Αθήνα), τχ. 1 (2011): 86–107.

- Jung, C. G. *Η ολοκλήρωση της προσωπικότητας*. Μετάφραση Σοφία Ατζάκα. Αθήνα, 1972.
- Jung, C. G. Hg. *Collected Works of C.G. Jung, Volume 7: Two Essays in Analytical Psychology*: Μετάφραση R. F. C. Hull. Princeton University Press, 2014. <https://doi.org/10.1515/9781400850891>.
- Jung, C. G. Hg. *Collected Works of C.G. Jung, Volume 9 part 1: THE ARCHETYPES AND THE COLLECTIVE UNCONSCIOUS*. Μετάφραση R. F. C. Hull. Princeton University Press, 1959.
- Long, Phillip J. 'Reading the Parables of Jesus - John Dominic Crossan'. *Reading Acts*, 2012. <https://readingacts.com/2012/10/12/reading-the-parables-of-jesus-crossan/>.
- Lyotard, J. Fr. *Η μεταμοντέρνα κατάσταση*. Μετάφραση Κ. Παπαγιώργης. Φιλοσοφική και Πολιτική Βιβλιοθήκη. Εκδ. Γνώση, 1993.
- Miller, Alice. *Οι φυλακές της παιδικής μας ηλικίας ή Το δράμα του προικισμένου παιδιού*. Εκδ. Ροές, 2021.
- Nouwen, Henri J. M. 'The return of the prodigal son: A story of homecoming'. χ.χ. pdf.
- Recalcati, Mass. *Το μυστικό του παιδιού. Από τον Οιδίποδα στον 'υιό που ευρέθη'*. Μετάφραση Χρ. Πονηρός. Κέλευθος, 2020.
- Rothlin, St. S., και Br. S. Frey. 'The Parable of the Prodigal Son and modern motivation theory'. *The Way* 48, τχ. 3 (2009): 7–12.
- Slattery, Maureen. *Ντολτό, Λακανική ψυχανάλυση, και ευαγγέλιο*. Μετάφραση Ν. Μανωλόπουλος. Ψυχής Δρόμοι, τχ. 18 (2019).
- Staff, B. A. S. 'The Binding or Sacrifice of Isaac. How Jews and Christians See Differently'. *BiblicalArchaeologySociety*, 2025. <https://www.biblicalarchaeology.org/daily/biblical-topics/bible-interpretation/binding-sacrifice-isaac/>.
- Varvatsoulas, George. 'The parable of the Prodigal Son as a modern Psychological Reading'. *Philotheos*, τχ. 10 (2010): 68–81.

Veliyannoor, Paulson V. 'The Parable of a Father and Two Sons: Jungian Hermeneutics and Therapeutic Applications'. *Journal of Psychology and Christianity* 28, τχ. 4 (2009): 338–49.